

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький, Україна)
Університет Байройта (м. Байройт, Німеччина)
Інститут литовської літератури і фольклору (м. Вільнюс, Литовська республіка)
Поморський університет (м. Слупськ, Польща)
Інститут модернізації змісту освіти (м. Київ, Україна)

26–27 березня 2026 року

ЗБІРНИК ТЕЗ

XX Міжнародна
науково-практична конференція
«МОВИ І СВІТ:
ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ»

м. Кропивницький

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький, Україна)
Університет Байройта (м. Байройт, Німеччина)
Інститут литовської літератури і фольклору
(м. Вільнюс, Литовська республіка)
Поморський університет (м. Слупськ, Польща)
Інститут модернізації змісту освіти (м. Київ, Україна)

Матеріали XX Міжнародної
науково-практичної конференції

«МОВИ І СВІТ:
ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ»

ЗБІРНИК ТЕЗ

Кропивницький
2026

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian
State University (Kropyvnytsky, Ukraine)
Universität Bayreuth (Bayreuth, Germany)
Lietuvių Literatūros ir Tautosakos Institutas (Vilnius, Lietuva)
Uniwersytet Pomorski w Słupsku
Institute of Education Content Modernization

XX International
scientific and practical conference

"LANGUAGES AND THE WORLD:
RESEARCH AND TEACHING "

BOOK OF ABSTRACTS

Kropyvnytskyi
2026

УДК 81(062.552)

С 48

Збірник тез XX Міжнародної науково-практичної конференції «МОВИ І СВІТ: ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ» (26 – 27 березня 2026 р.). – Кропивницький, 2026 – 174 с.

Online Book of abstracts of the XX International scientific and practical conference "LANGUAGES AND THE WORLD: RESEARCH AND TEACHING " (March 26 – 27, 2026). – Kropyvnytskyi, 2026. – 174 p.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Вечірко О. Л. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методик викладання;

Кирилюк О. Л. – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української філології та журналістики;

Верезубенко М. М. – кандидат філологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Соболь Є. Ю. – голова оргкомітету, ректор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, доктор юридичних наук, професор;

Фока М. В. – заступник голови оргкомітету, проректор з наукової роботи Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, доктор філологічних наук, професор;

Пянківська І. В. – заступник голови оргкомітету, в.о. декана факультету української філології, іноземних мов та соціальних комунікацій Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, кандидат філологічних наук, доцент;

Верещак Ю. М. – заступник декана факультету української філології, іноземних мов та соціальних комунікацій з навчально-виховної роботи Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, викладач кафедри перекладу, загальної та прикладної лінгвістики;

Вечірко О. Л. – завідувач кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методик викладання Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, кандидат філологічних наук, доцент;

Кирилюк О. Л. – завідувач кафедри української філології та журналістики Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, доктор філологічних наук, доцент;

Верезубенко М. М. – в.о. завідувача кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, кандидат філологічних наук, доцент.

Надруковано за рішенням вченої ради

*Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
(протокол № 11 від 30 березня 2026 року)*

Статті подано в авторській редакції

**Оргкомітет не несе відповідальності за зміст науковий праць
та достовірність наведених фактологічних і статистичних даних**

© Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка, 2026

© Видавництво «Тріада С», 2026

UDC 81(062.552)

C 48

ISBN 978-617-7374-64-9

**Online Book of abstracts of the fourth International scientific and practical conference
“Word in Modern Scientific Paradigm: European Integration Context” (November 26, 2026).
Kropyvnytskyi, 2026. – 174 p.**

EDITORIAL BOARD:

Vechirko Oksana – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Germanic Languages, Foreign Literature, and Teaching Methods;

Kyryliuk Olha – Doctor of Philology, Associate Professor, Head of the Department of Ukrainian Philology and Journalism;

Verezbenko Mykola – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Acting Head of the Department of Translation, Applied and General Linguistics.

ORGANIZING COMMITTEE:

Sobol Yevhen – Chairman of the Organizing Committee, Chancellor of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Doctor of Law, Professor;

Foka Mariia – Deputy Chair of the Organizing Committee, Vice-Chancellor for Research at Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Doctor of Philology, Professor;

Piankovska Iryna – Deputy Chair of the Organizing Committee, Acting Dean of the Faculty of Ukrainian Philology, Foreign Languages, and Social Communications at Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;

Vereshchak Yuliia – Deputy Dean of the Faculty of Ukrainian Philology, Foreign Languages, and Social Communications for Educational and Pedagogical Work at the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, lecturer at the Department of Translation, General and Applied Linguistics;

Vechirko Oksana – Head of the Department of Germanic Languages, Foreign Literature, and Teaching Methods at Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;

Kyryliuk Olha – Head of the Department of Ukrainian Philology and Journalism at Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Doctor of Philology, Associate Professor;

Verezbenko Mykola – Acting Head of the Department of Translation, Applied and General Linguistics at Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor.

*It is printed by the decision of the academic council
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
(protocol № 11 from 30.03.2026)*

**The articles are submitted in the author's edition
The organizing committee is not responsible for the content of the scientific
work and the reliability of the given factual and statistical data**

© Volodymyr Vynnychenko Central
Ukrainian State University, 2026
© Publishing house “Triad S”, 2026

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

Мовні системи: проблеми розвитку та функціонування в поліетнічному та полікультурному просторі (актуальні проблеми загального мовознавства, лексичної семантики, граматики, фонетики та фонології, дискурсознавство).

Ahmadova U. M. PRAGMATIC ASPECTS OF FIGURATIVE LANGUAGE IN ENGLISH-LANGUAGE HYPERNEWS	11
Моїсеєнко О. Ю. ЛЕКСИЧНА КОГЕЗІЯ В ДИСКУРСІ ІНТЕРВЕНЦІЇ У СПРАВІ ПРО ГЕНОЦИД ЗА ПОЗОВОМ УКРАЇНИ ПРОТИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У МІЖНАРОДНОМУ СУДІ ООН.....	15
Варинська А. М. УКРАЇНСЬКА МОВНА КУЛЬТУРА В ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ.....	17
Демешко І. М. ПРОБЛЕМА РОЗМЕЖУВАННЯ ДРУГОРЯДНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ: КРИТЕРІЇ ТА СКЛАДНІ ВИПАДКИ СИНТАКСИЧНОГО АНАЛІЗУ	21
Дюкар К. В. ЯВИЩА РІВНЯ «НЕО»: ДО ПИТАННЯ НЕУСТАЛЕНОСТІ ТЕРМІНОАПАРАТА	27
Лаврінець О. Я. ПАРАДИГМА ПАСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В УКРАЇНСЬКИХ НОВИНИХ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛАХ.....	31
Дмитрошкін Д. Е. АНТРОПОНІМІЧНІ ТЕЛЕСКОПІЗМИ ЯК ЗАСІБ ПЕРІОДИЗАЦІЇ В СУЧАСНОМУ АМЕРИКАНСЬКОМУ СПОРТИВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ	38
Михида І. С. ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ КОНТЕНТ СПРОТИВУ В БАГРЯНОЗНАВСТВІ	42
Войцеховська С. Р. СТРУКТУРА ОНОМАСТИЧНОГО ПРОСТОРУ.....	49

СЕКЦІЯ 2

Картини світу в аспекті лінгвокультурології, лінгвокогнітивістики й етнолінгвістики лінгвокультурні, соціокультурні та міжкультурні проблеми перекладу. Прикладна лінгвістика. Освітні комп'ютерні технології.

Максименко О. О. МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ У ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ З ПЕРЕКЛАДУ: ПРАКТИКА УНІВЕРСИТЕТІВ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ	55
Ренчка І. Є. СТРАТЕГІЇ МОВНОГО СПРОТИВУ У ПРАЦІ «ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМ ЧИ РУСИФІКАЦІЯ?» ІВАНА ДЗЮБИ	58
Чорноус О. В. ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	62
Бойко Ю.П. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ РЕЦЕПЦІЇ КОНЦЕПТУ <i>ВОЛЯ</i>: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР	65
Бондаренко К. Л., Бурлака В. С., Король А. В. КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ СТРАТЕГІЙ У СУБТИТРУВАННІ СЕРІАЛУ <i>VODKIN</i>	70
Волошина А. Р. ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ТЕКСТ ЯК АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ВИДАННЯ <i>BBC NEWS</i>).....	74
Ільїна О. Д. ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНИХ РЕАЛІЙ У ПЕРЕКЛАДІ.....	77
Савеленко В. О. МОВНА МАНІПУЛЯЦІЯ ЯК ОЗНАКА ПОЛІТИЧНОЇ ПРОМОВИ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ ІНАВГУРАЦІЙНОЇ ПРОМОВИ ДОНАЛЬДА ТРАМПА 2025 РОКУ)	82

Стегніцька Л. В., Олійник І. Ю. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СТВОРЕННІ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ	87
Волчанська Г. В., Бурлака В. С., Данілов С. І. ЛЕКСИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ УКРАЇНСЬКОГО ЗАХИСНИКА В НОВИННИХ МЕДІАТЕКСТАХ (2014–2025)	93

СЕКЦІЯ 3

Методичні аспекти фахової підготовки сучасного вчителя української мови та літератури, іноземних мов та зарубіжної літератури, перекладача та фахівця з прикладної лінгвістики.

Налытська О. В. INTEGRATION DER DHOCH3-PLATTFORM IN DER UNIVERSITÄREN LEHRE: ERFHRUNGEN AUS DER PRAXIS.....	99
Апалат Г. П. ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОНОЛОГУ-ОБГРУНТУВАННЯ ВЛАСНОЇ ДУМКИ	103
Бондарчук Ю. А. СТРАТЕГІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	109
Дацька Т. О. ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ТЕКСТУ	113
Кочубей В. Ю. THE ROLE OF SONGS IN SHAPING SOCIOCULTURAL COMPETENCE OF EFL STUDENTS..	116
Leleka T. O. AI IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: KEY APPROACHES AND CHALLENGES	120
Літвінчук Д. І. INSTAGRAM-МУДБОРД ЯК ЗАСІБ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬОЇ ДЕТАЛІ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	125
Подскальнюк О. Р. РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗЗСО У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З ВИКОРИСТАННЯМ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	130

СЕКЦІЯ 4

Інтерпретація художнього тексту (авторський стиль, мовні маркери, поетика художнього твору, особистість письменника).

Івашина О. О., Севастьянов В. Р. СИМВОЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ П'ЄРО В ЗБІРЦІ МИХАЙЛЯ СЕМЕНКА «АРІЇ ТРЬОХ П'ЄРО»	136
Буряк О. Ф. ФУНКЦІЇ ФОЛЬКЛОРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ДРАМАХ МАРКА КРОПИВНИЦЬКОГО.....	141
Вечірко О. Л. КОНФЛІКТ ОСОБИСТОСТІ Й СУСПІЛЬСТВА У СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ РОМАНІ ХІХ СТОЛІТТЯ.....	146
Dolhusheva O. V. POLYCRITICAL TENDENCIES IN LITERARY ANALYSIS.....	150
Вашека Т. О. ПРОБЛЕМИ ХУДОЖНЬОЇ ПРИРОДИ ПІДТЕКСТУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ	155
Голуб В. А. ПСИХОЛОГІЧНА ГЛИБИНА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ: РОЛЬ ПІДТЕКСТУ	159
Козарь Д. В. ПОНЯТТЯ СТИЛЬОВОЇ МОДИФІКАЦІЇ В КОТЕКСТІ ІНТЕРМЕДІАЛЬНИХ СТУДІЙ	164
Оцабрик О. Ю. ФУНКЦІЯ ПЕЙЗАЖУ В ПОРТРЕТУВАННІ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА.....	167

СЕКЦІЯ 1

Мовні системи: проблеми розвитку та функціонування в поліетнічному та полікультурному просторі (актуальні проблеми загального мовознавства, лексичної семантики, граматики, фонетики та фонології, дискурсознавство).

Ahmadova U.M.

Lecturer, Department of English (for Humanities faculties),

Baku State University;

Doctoral Candidate, Department of English Language Stylistics, Azerbaijan

University of Languages;

Translator, Institute of Law and Human Rights (a public legal entity).

(Baku, Azerbaijan)

PRAGMATIC ASPECTS OF FIGURATIVE LANGUAGE IN ENGLISH-LANGUAGE HYPERNEWS

The contemporary news ecosystem has been reshaped by digitalization, the expansion of multimodal resources, and the growing role of platform-driven modes of news production and distribution. In this context, the term hypernews is used here to refer to a category of digitally distributed news texts characterized by hypertextual, multimodal, and polycode organization (*Ahmadova, 2025, p. 108*). These developments make it relevant to reconsider the functions of conventional figurative devices in digital news discourse, particularly in relation to framing, interpretive guidance, evaluative positioning, and semantic compression. At the same time, digital platforms may orient news discourse toward both an explicit human addressee and an implicit algorithmic one (*Sonni, Hafied, Irwanto, Latuheru, 2024, p. 1570*).

The aim of this paper is to examine how figurative devices, including hyperbole, litotes, euphemism, dysphemism, oxymoron, irony, sarcasm, paradox, and allusion, are pragmatically employed across English-language hypernews, and to clarify their role in the organization of meaning and reader orientation.

The theoretical framework draws on research in digital news discourse and newslinguistics. The empirical material consists of English-language hypernews texts published on BBC News and BBC Sport platforms. The methodological toolkit

comprises: (1) an analytical-descriptive approach; (2) pragmatic, stylistic, and discourse-oriented interpretation; and (3) qualitative analysis of figurative usage in context.

The findings suggest that figurative devices in the analyzed material largely retain their conventional expressive and stylistic functions. Simultaneously, in digitally mediated news ecosystems these devices appear to acquire greater pragmatic salience, particularly in relation to framing, semantic compression, and evaluative highlighting. For instance, hyperbole can intensify evaluative framing and enhance the perceived significance of an event: expressions such as «made history» and «scorching run» construct a frame of exclusivity and importance, which supports memorability and topicality (*Falkingham, 2026*). Litotes (e.g., «hardly», «a vocal minority») may contribute to an effect of balance and restraint, thereby reinforcing an ostensibly objective tone (*Ewe, 2026*).

Paradoxical and oxymoronic representations (e.g., «person of cultural duality»; the opposition «trailblazer» vs «traitor») increase contrastive frames that enhance interpretive tension, prompting audiences to infer implicit meanings and thereby sustaining curiosity and affective involvement (*Falkingham, 2026; Tan, 2026*). Euphemisms (e.g., «shakes up the world order») mitigate politically sensitive content, whereas dysphemisms employ sharper evaluative wording to foreground aspects of events that are discursively prioritized (*Ewe, 2026*).

Irony and sarcasm (e.g., «we're all Chinese now»; «diagnosed as Chinese») condense evaluative meaning into compact and recognizable forms, which makes them compatible with rapid platform circulation (*Ewe, 2026*). Allusion and quotation practices enhance credibility through recognizable intertextual anchors and may also support the quotability and recirculation of news formulations (*Ewe, 2026; Falkingham, 2026; Tan, 2026*).

The present study does not seek to establish a direct causal link between particular figurative choices and AI-generated content. Instead, it suggests that

within the contemporary news ecosystem, algorithmic ranking systems may favor and gradually standardize those figurative patterns that prove most effective for specific framing models, as reflected in statistically derived audience engagement and distribution metrics. Within the broader context of contemporary platform-mediated news communication, linguistic choices may also be shaped by the logic of visibility, distribution, and audience engagement. In this sense, the implicit (algorithmic) addressee, together with AI-assisted practices of hypernews production and circulation, may be viewed as a contextual factor of emerging linguistic preferences. Nevertheless, the scholarly literature furnishes research data showing that AI tools influence authors' choice of various linguistic patterns, including lexico-grammatical means, the degree of categoricity and nominalization of the utterance, the pragmatic strategies employed, and the intensity of cognitive impact, thereby making it possible to speak of the existing serious preconditions for the formation of platform-adapted news language (*Mieczkowski, Hancock, Naaman, Jung, Hohenstein, 2021. p. 2*).

Evidently, such standardization can contribute to templatisation and to the consolidation of norms associated with digitally driven platform logic. As a result, even when content is not produced by AI tools, authors may still adapt hypernews and its linguistic organization to communicative frameworks shaped by platforms news distribution. Thus, the use of conventional figurative devices in hypernews may also reflect communicative pressures associated with the algorithmic ranking systems of news distribution.

Keywords: hypernews; AI-mediated content; newslinguistics; figurative language devices; algorithmic audience; litotes; hyperbole; paradox; allusion; intertextuality; oxymoron.

REFERENCES

Ewe, K. (2026, February 14). Is this a ‘very Chinese time in your life’? The trend boosting China’s soft power. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cz6eljqvyp1o>

Falkingham, K. (2026, February 14). The samba-dancing skier making Brazil Olympic history. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/sport/articles/c24dnjnp39qo>

Mieczkowski, H., Hancock, J.T., Naaman, M., Jung, M., Hohenstein, J. (2021). AI-mediated communication: Language use and interpersonal effects in a referential communication task. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 5(CSCW1). Article 17, 1-14. <https://doi.org/10.1145/3449091>

Sarisakaloghlu, A. (2025). Navigating the research landscape of algorithm-driven journalism: A systematic literature review of authorship, research trends, and future research pathways. *Journalism Studies*, 26(5), 541–567. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2024.2446326>

Sonni, A. F., Hafied, H., Irwanto, I., & Latuheru, R. (2024). Digital newsroom transformation: A systematic review of the impact of artificial intelligence on journalistic practices, news narratives, and ethical challenges. *Journalism and Media*, 5(4), 1554-1570. <https://doi.org/10.3390/journalmedia5040097>

Tan, Y. (2026, February 13). The two Chinese-American Olympians competing for rival superpowers. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/czr07r0vengo>

Моїсеєнко О.Ю.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської мови
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»
(Київ, Україна)*

ЛЕКСИЧНА КОГЕЗІЯ В ДИСКУРСІ ІНТЕРВЕНЦІЇ У СПРАВІ ПРО ГЕНОЦИД ЗА ПОЗОВОМ УКРАЇНИ ПРОТИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У МІЖНАРОДНОМУ СУДІ ООН

Неспровокована військова агресія російської федерації проти України актуалізувала дискурс міжнародного права та Міжнародного суду ООН щодо притягнення російської федерації до відповідальності за вчинення агресії проти України. Перед лінгвістами постало питання дослідження інтегративного характеру взаємозв'язку між мовою та міжнародним правом у притягненні держави до відповідальності за вчинення міжнародних злочинів. Питання когезії тексту нині є предметом особливого інтересу в лінгвістиці (Молодцова & ін., 2025).

26 лютого 2022 року Україна подала заяву до Міжнародного суду ООН про порушення справи проти російської федерації. Справа знаходиться в процесі розгляду. Україна доводить, що російська федерація неправдиво стверджувала, що в Луганській та Донецькій областях України мали місце акти геноциду, і на цій підставі розпочала військову агресію. Таким чином, Україна звинувачує РФ у зловживанні Конвенцією про геноцид для виправдання повномасштабного вторгнення.

Метою цього дослідження є аналіз засобів лексичної когезії в усних заявах тридцяти двох держав, які приєдналися до цього процесу на підтримку

України, що стало безпрецедентним випадком інтервенції такої кількості держав. Дані для цього дослідження включають стенограми усних заяв англійською мовою тридцяти двох держав, які втрутилися в справу, на відкритих засіданнях, які відбулися у вересні 2023 року в Палаці Миру в Гаазі. Стенограми є доступними для громадськості на офіційному веб-сайті Міжнародного суду ООН. Це дослідження є першим лінгвістичним дослідженням лексичних засобів когезії усних заяв держав, які втручаються в Міжнародний суд ООН.

Теоретичною основою дослідження лексичної когезії є теорія текстової когезії, запропонована М. Холлідеем і Р. Хасан (Halliday, Hasan, 1976). Дослідження граматичної когезії, системи граматичних зв'язків у тексті, яка забезпечує його структурну цілісність та була визначена М. Холлідеем і Р. Хасан, засвідчило, що в дискурсі інтервенції у справі про геноцид за позовом України проти російської федерації у Міжнародному суді ООН наявні чотири категорії граматичної когезії: референція, субституція, еліпсис і сполучникові смислові зв'язки (Moiseyenko, 2025). Лексична когезія визначається М. Холлідеем і Р. Хасан як спосіб зв'язування елементів тексту за допомогою вибору слів, що створює єдність і цілісність змісту.

Дослідження дискурсу інтервенції засвідчує, що лексична когезія досягається через повтор лексичних одиниць, який також включає використання синонімів, через використання гіперонімічних зв'язків між лексичними одиницями, через колокації, а також через слова, пов'язані спільною тематикою.

Дослідження засобів когезії дискурсу інтервенції показує, що експерти з міжнародного права, які представляють уряди своїх країн, у своїх заявах використовують широкий спектр мовних ресурсів когезії для створення когерентних аргументів. Перспективи дослідження полягають у подальшому

дослідженні особливостей когезії різних типів дискурсу міжнародних судів для розробки таксономії засобів когезії міжнародно-правового дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

Молодцова, В., Русаченко, Н. & Видайчук, Т. (2025) Лексична когезія тексту: лінгвістичні та прагматичні аспекти. Вісник науки та освіти. Серія філологія. № 4(34), с. 582-593. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-4\(34\)-582-593](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-4(34)-582-593)

Halliday, M. & Hasan, R. (1976) Cohesion in English. Longman. 374 p.

Moiseyenko, O. (2025) Grammatical Cohesion in the Discourse of Intervention in the Case of Genocide in the Lawsuit of Ukraine against the russian federation at the International Court of Justice / Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. № 74 Том 1, с. 122-127. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.74.1.27>

Варинська А.М.

кандидат філологічних наук, професор

професор кафедри філософії та україністики

Національного університету «Одеська морська академія»

(Одеса, Україна)

УКРАЇНСЬКА МОВНА КУЛЬТУРА В ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

У сучасному освітньому просторі активно обговорюють цифрову грамотність як одну з ключових компетентностей ХХІ століття, проте питання мовної грамотності в умовах цифрової комунікації нерідко опиняється на

периферії наукової та педагогічної уваги. Між тим цифрове освітнє середовище не лише змінює характер писемного спілкування, а й дає змогу швидко виявляти порушення мовних норм, аналізувати їх і використовувати як матеріал для формування мовної культури. Саме тому українська мовна культура в цифровому освітньому просторі потребує окремого наукового осмислення.

Сучасні наукові праці висвітлюють тенденції розвитку української мови в умовах цифрової комунікації, вплив цифровізації на комунікативні практики та можливості цифрових технологій у мовній освіті. Зокрема, Л. В. Кравець аналізує українську мову в епоху цифрової комунікації крізь призму тенденцій, змін і перспектив її розвитку (Кравець, 2025), а Л. Ф. Компанцева розглядає інтернет-комунікацію як окремий лінгвістичний феномен, який потребує комплексного осмислення (Компанцева, 2018). Перспективними також є напрями дослідження впливу цифровізації не лише на мовні форми, а й на комунікаційні практики та процес мовної освіти в цифровому середовищі (Копчак, Грабельська & Дроф'як, 2025). Водночас окремі комунікативні аспекти, що особливо виразно простежуються в цифровому писемному освітньому спілкуванні, зокрема проблеми дотримання мовних норм, мовленнєвого етикету та стилістичної доречності, залишаються недостатньо дослідженими. У межах тез основну увагу зосереджено на цифровій діловій комунікації між здобувачами освіти та викладачами, насамперед на особливостях писемного спілкування в електронному середовищі.

У цифровому освітньому просторі мовні порушення є досить поширеними й виявляються як на рівні мовної норми, так і на рівні комунікативної поведінки. Найбільш виразно це простежується в листуванні – одній із найпоширеніших форм спілкування в умовах цифровізації освіти. Для такого спілкування характерні різні види мовних відхилень. Лексичну неточність ілюструють конструкції на зразок *«здача заліків»* замість

«складання заліків», «Ваш предмет» замість «дисципліна “Назва”», «даний документ» замість «цей документ», «у відповідності до» замість «відповідно до», «пишу Вам на рахунок своїх робіт» замість «пишу Вам щодо своїх робіт». Граматична невпорядкованість простежується у висловах «згідно наказу» замість «згідно з наказом», «не буде половина студентів» замість «не буде половини студентів», «на наступній неділі» замість «наступного тижня» або «наступної неділі» залежно від змісту. До стилістично менш доречних форм належать вислови типу «на сьогоднішній день» замість «сьогодні», «я вибачаюсь» замість «перепрошую», «вибачте» чи «прошу вибачення», або речення: «Якщо у Вас виникнуть коментарі чи питання, прошу звертатись» (що засвідчує зміну комунікативних ролей: від здобувача освіти до викладача). Поширеними є випадки, коли в одному реченні поєднуються кілька недоліків, наприклад, пунктуаційні з лексичними чи граматичними: «Добрий ранок чи можете ви мене прийняти до конференції?», «Доброго дня. Вибачте що пізно повідомляю але я сьогодні не дома...». Такі приклади засвідчують, що навіть в освітньому середовищі, яке має виконувати зразкову мовнокультурну функцію, цифрова комунікація не завжди відповідає вимогам мовної норми.

Не менш показовою є проблема мовленнєвого етикету. У листуванні між здобувачами освіти та викладачами нерідко спостерігаються відсутність привітання або звертання, уживання лише імені без формули ввічливості, надмірна категоричність висловлення, ігнорування слів подяки чи вибачення. Орієнтація цифрового спілкування на оперативність, стислість і неформальність часто спричиняє редукцію етикетних формул і перенесення розмовних моделей у професійно-освітнє середовище. Унаслідок цього цифрове листування може втрачати ознаки шанобливості, професійної дистанції та стилістичної доречності. Особливої уваги потребують звертальні форми: звернення до викладача лише на ім'я або за посадою, наприклад «Добрий день, Алла!», «Добрий день, викладачу», а також повідомлення без

звертання, що не узгоджуються з українською мовною традицією, яка передбачає шанобливіші моделі спілкування та нормативне вживання кличного відмінка, як-от *«пані Алло»*, *«пане викладачу»*. Частково це може бути зумовлено орієнтацією на спрощені моделі цифрового спілкування та некритичним перенесенням окремих європейських етикетних практик в українське освітнє середовище.

Водночас цифровий освітній простір відкриває нові можливості для підтримки мовної культури та мовної самоосвіти. Електронні словники, довідкові платформи, мовні блоги, сервіси перевірки правопису та генеративні ШІ-інструменти дають змогу не лише правильно виконувати окремі вправи чи тести, а й здійснювати комплексний аналіз мовних одиниць, удосконалювати навички редагування та формувати уважніше ставлення до слова. Особливу цінність у цьому контексті вбачається у можливості індивідуального підходу до мовної підготовки в цифровому середовищі.

Отже, цифрове освітнє середовище слід розглядати не лише як простір комунікації, а й як ефективний засіб виявлення мовних проблем, їх аналізу та підвищення мовної культури. Аналіз цифрової ділової комунікації між здобувачами освіти та викладачами засвідчує, що проблеми мовної норми, мовленнєвого етикету та стилістичної доречності залишаються актуальними в умовах цифровізації освітнього простору. Саме тому мовна грамотність має розглядатися як невід'ємний складник цифрової грамотності сучасного учасника освітнього процесу. Ширший аналіз української мовної культури в умовах цифровізації подано нами у статті *«Українська мовна культура в умовах цифровізації суспільства»*.

ЛІТЕРАТУРА

Кравець, Л. В. (2025). Українська мова в епоху цифрової комунікації: тенденції, зміни, перспективи. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*, (12), DOI <https://doi.org/10.32782/philspu/2025.12.318-22>.
<https://doi.org/10.32782/philspu/2025.12.3>

Компанцева, Л. Ф. (2018). *Лінгвістична експертиза соціальних мереж*. Аграрна Медіа Груп.

Копчак, М. М., Грабельська, О. В., & Дроф'як, Н. І. (2025). Лінгвістичні трансформації в цифрову епоху: вплив цифровізації на сучасні комунікаційні практики. *Закарпатські філологічні студії*, 2(39), 9–14. http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/39/part_2/3.pdf

Демешко І.М.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української філології та журналістики

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

(Кропивницький, Україна)

ПРОБЛЕМА РОЗМЕЖУВАННЯ ДРУГОРЯДНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ: КРИТЕРІЇ ТА СКЛАДНІ ВИПАДКИ СИНТАКСИЧНОГО АНАЛІЗУ

У сучасному українському мовознавстві проблема розмежування другорядних членів речення залишається однією з дискусійних у сфері синтаксичної теорії. Попри усталеність традиційної трикомпонентної класифікації (додаток, означення, обставина), у практиці синтаксичного

аналізу нерідко виникають труднощі, зумовлені явищами функційного синкретизму, семантичної багатоплановості та варіативності формально-граматичного вираження залежних компонентів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю уточнення критеріїв диференціації другорядних членів речення в умовах взаємоперетину їхніх семантико-синтаксичних ознак, а також потребами сучасної лінгводидактики, зокрема уніфікації підходів до синтаксичного аналізу в освітньому процесі. Особливої уваги потребують випадки, у яких традиційні критерії (семантичний, морфологічний, синтаксичний, контекстуальний) не забезпечують однозначної інтерпретації синтаксичної функції. Щоб правильно визначити другорядний член речення, потрібно використовувати одразу кілька критеріїв, а не лише один. Другорядні члени речення відіграють важливу роль у формуванні змісту висловлення, уточненні, конкретизації та розширенні значення головних членів речення. Водночас аналіз другорядних членів речення нерідко викликає труднощі, що зумовлено синкретизмом синтаксичних значень, варіативністю їхнього вираження та складністю встановлення синтаксичних зв'язків між компонентами речення. Проблема розмежування другорядних членів речення належить до актуальних питань сучасного синтаксису, зокрема в межах функційно-семантичного підходу до аналізу реченнєвої структури як в ЗЗСО, так і ЗВО. Проблема складних випадків аналізу другорядних членів речення залишається актуальною і для теоретичного мовознавства, і для практики викладання української мови, оскільки правильне визначення синтаксичної ролі мовних одиниць сприяє глибшому розумінню структури речення, закономірностей функціонування мовних засобів.

Мета дослідження – окреслення основних підходів до розмежування другорядних членів речення та аналіз складних випадків їхньої інтерпретації з урахуванням взаємодії формально-граматичних і функційно-семантичних чинників. Критерії розмежування другорядних членів речення досліджували

І. Вихованець, Б. Кулик, П. Дудик, Н. Іваницька, К. Шульжук, І. Ющук, О. Леута, Н. Грозян, І. Завальнюк та ін. мовознавці. Другорядні члени речення традиційно поділяють на означення, додаток та обставину, але під час визначення членів речення, виконуючи синтаксичний аналіз речення, їхня функціональна реалізація може мати складний або синкретичний характер, що ускладнює синтаксичний аналіз речення. Додаток виражає об'єктні відношення і позначає предмет, на який спрямована дія або стан. Означення репрезентує атрибутивні відношення, вказуючи на ознаку предмета. Обставина реалізує адвербіальні значення, характеризуючи дію чи стан за різними параметрами (часу, місця, способу дії, причини, мети тощо). У процесі аналізу означень спостерігаються випадки, що стосуються розмежування неузгоджених означень, виражених непрямыми відмінками іменників, та додатків, виражених такими ж прийменниково-іменниковими формами. Це простежується в реченнях на зразок: *До ідальні зайшла **постать** у полатаному **пальті** і рудому **капелюхові**...* (В. Підмогильний). *А небо **над Мукачевим** високе* (М. Дочинець). *Зустріч **із Мавкою** змінила життя Лукаша назавжди* (Леся Українка). *Розуміння **товарищкості** стало сердечнішим і яснішим...* (О. Довженко). В основі розмежування неузгоджених означень і додатків лежать морфологічна природа пояснюваного слова та семантичні відношення між членами речення.

Отже, якщо слово вказує на предмет, на який спрямовано дію, то це буде додаток, якщо слово вказує на ознаку предмета, то це буде неузгоджене означення. Між членами речення, вираженими формою непрямого відмінка іменника та пояснюваним словом, вираженим іменником з предметним значенням, завжди встановлюються атрибутивні відношення.

Неузгоджені означення, виражені формами непрямих відмінків іменників зі значенням місця та прислівниками, у практиці синтаксичного аналізу часто сплутуються з обставинами. Це стосується, наприклад, виділених

у наведених реченнях форм слів: *Ось він устав, підійшов до краю берега і вдивляється чогось до **води в річці**, що тече повільно та ліниво* (У. Самчук). *Коли Степан засиджувався, то його погляд любив зупинятися на вікні **навпроти**, в якому теж довго горіло світло* (В. Підмогильний). *Стежка **вгору** ставала дедалі крутішою* (Т. Прохасько). *Лист **від сестри** лежав на столі* (І. Роздобудько).

Таким чином, прийменниково-іменникові конструкції або прислівники, пояснюючи іменникові члени речення, виконують роль означень. Водночас допускається їхнє тлумачення як синкретичних членів речення, що поєднують у собі риси означень та обставин. Обставинні відношення можуть виражати характер протікання або спосіб виконання дії, указувати на інтенсивність, локалізацію дії, умову, причину.

Важливим питанням синтаксичного аналізу другорядних членів речення постає розмежування прикладки та означуваного слова. Труднощі виникають у тих випадках, коли поєднуються власні та загальні назви. Наприклад: ***Дядько Бобаль** чоловік мудрий* (М. Ковач). *Широкою долиною між двома рядами розложистих гір тихо тече по Васильківщині невеличка **річка Раставиця*** (І. Нечуй-Левицький). *Це ось довкола наша Лебедина, а там далі за тими кущами вільшини, як літом сходить сонце, невеличке **село Лебеді*** (У. Самчук) (Демешко, 2020, с. 223). У сполученнях власного імені людини і загальної назви прикладкою виступає загальна назва, а в сполученнях власної назви, що не ім'я людини, та загальної назви прикладкою виступає власна назва. Саме контекст дає можливість з'ясувати в реченні компоненти, що містять відому інформацію та нову. При цьому прикладка призначена виражати нову інформацію, а означуване слово – відому. Правомірно розглядати прикладку як функціонально рухомий член речення, що значною мірою залежить від контексту.

Проблема розмежування додатків та обставин постає тоді, коли другорядні члени речення виражаються формами непрямих відмінків іменників. І. Завальнюк запропоновано критерії та прийоми практичного розмежування додатків і обставин, виражених прийменниково-іменниковими конструкціями (Завальнюк, 2020, с. 227). Семантика підпорядкованого слова прогнозує різні обставинні відношення (пор.: *живуть у місті* (обставина місця), *живуть у дружбі* (обставина способу дії)). В обставинах відбувається послаблення або втрата конкретного предметного значення іменника, на відміну від додатків, які мають конкретно-предметну семантику, пор.: *підійшла до лісу* (обставина місця) – *підійшла до столу* (додаток); *вітер подув із заходу* (обставина місця) – *уживати заходів* (додаток). Інфінітив може виконувати роль обставини мети: *Тому спати Оксентій примостився на сіні під старою грушею, в дальньому кутку саду* (І. Розбудько). *Навесні 1961 року в Пологи провідати матір, вклонитися рідним могилам приїхав Петро Бугай – знаменитий тепер пілот на всю країну* (І. Розбудько); додатка: *Любить людей мене навчила мати* (В. Симоненко); неузгодженого означення: *Він відчував у собі незбориму духовну потребу повернути дідівській землі, бодай, децицю того, що дала вона його роду* (В. Шовкошитний). Також прийменниково-іменникові конструкції можуть бути (залежно від контексту) синкретичними членами речення: *Вона поклала квітку на стіл* (М. Матіос). Основним критерієм розмежування додатків та обставин, виражених формами непрямих відмінків іменників, виступає значення відмінкової форми в реченні, а також прийоми – зіставлення, перетворення, ідентифікації. Другорядні члени речення, виражені формами непрямих відмінків іменників, виступають або обставинами, або синкретичними членами, що поєднують у собі ознаки додатків та обставин, якщо паралельно з питаннями відмінків відповідають і на смислові, обставинні, питання. Обставинні функції форми непрямих відмінків іменників виявляються й завдяки синонімічним перетворенням: 1) трансформування

форм непрямих відмінків іменників у прислівники з обставинною функцією; 2) перетворення форм непрямих відмінків іменників у порівняльні звороти з обставинною функцією; 3) розгортання форм непрямих відмінків іменників у підрядні обставинні частини. У деяких випадках обставини можуть поєднувати кілька семантичних значень. Пор., *Через негоду ми залишилися в готелі*. Тут конструкція *через негоду* виконує функцію обставини причини та умови. З огляду на це аналіз другорядних членів речення має здійснюватися з урахуванням не лише формальних граматичних показників, а й семантики слова, синтаксичного контексту та комунікативної функції речення. Для розв'язання складних випадків доцільно використовувати комплекс критеріїв: морфологічний (форма слова), синтаксичний (тип підрядного зв'язку), семантичний (значення компонента), валентнісний (сполучуваність, обов'язковість елемента для предиката), трансформаційний (можливість перебудови, зміни конструкції). Складні випадки аналізу другорядних членів речення пов'язані насамперед із синкретизмом їхніх значень, різноманітністю способів вираження та контекстуальною зумовленістю синтаксичних функцій.

Отже, розмежування другорядних членів речення доцільно здійснювати на основі комплексного застосування семантичного, морфологічного, синтаксичного та допоміжних критеріїв, що забезпечує адекватний опис синтаксичної організації тексту та врахування явищ функційного синкретизму. Ефективний синтаксичний аналіз можливий лише за умови комплексного підходу, що поєднує формально-граматичний, семантичний та функційний аспекти дослідження. Такий підхід сприяє більш точному визначенню синтаксичної ролі мовних одиниць і поглиблює розуміння структури речень сучасної української літературної мови.

ЛІТЕРАТУРА

Демешко, І. М. (2020). Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. Словосполучення. Просте неускладнене речення : модульний курс : навч. пос. для сам. роботи. Харків : ФОП Озеров Г. В., 248 с.

Завальнюк, І. (2020). Другорядні члени речення як поширювачі структурної основи речення: критерії та прийоми розмежування неморфологізованих форм. *Філологічний дискурс*. Випуск 10. С. 227–238. URL: <https://ojs.kgpa.org.ua/index.php/phildiscourse/1050> (дата звернення: 12.03.2026).

Дюкар К. В.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

(Харків, Україна)

ЯВИЩА РІВНЯ «НЕО»: ДО ПИТАННЯ НЕУСТАЛЕНОСТІ ТЕРМІНОПАРАТА

Сучасний етап розвитку української мови характеризується високою неогенністю, що стала рефлексорною відповіддю на екстралінгвальні тригери. Швидка заповнюваність медійного та цифрового простору воєнною лексикою потребує ґрунтовного лінгвістичного аналізу для розуміння механізмів лінгвокреативності українців. Зауважимо, що світова академічна спільнота, й українська не є винятком, давно тим чи іншим чином звертається до розгляду різних аспектів інновацій: Г. Вокальчук, Ж. Колоїз, А. Нелюба, О. Стишов, Р. Васот, М.-М. Magda, D. Crystal та інші. Водночас продовжуємо спостерігати термінологічну неусталеність указаної сфери навіть на рівні базових понять.

Ставимо собі за мету розглянути наявні в сучасній гуманітаристиці дефініції на позначення інноваційних артефактів у мові та мовленні.

Констатуючи високу неогенність як ключову рису розвитку української мови останніх десяти років, ми свідомі того, що цей процес має хвилеподібну динаміку. Пікова фаза, якої в геометричній прогресії стрімко сягає лінгвокреативність мовців, є рефлекторним відгуком на комплекс інтра- й екстралінгвальних тригерів (переважно ними стають межові обставини, як-от загроза життю). Акцентуємо на тому, що явища позамовної дійсності, виступаючи своєрідними рушіями (або, як прийнято це формулювати в науковій літературі, чинниками на кшталт політичних подій) словотворчості, лише підтримують неогенез у спадній фазі, оскільки мовці не перебувають в екзистенційному модусі.

Процес продукування інновацій не припиняється, а отже, постає закономірне питання про те, що саме і на якій підставі, а головне – як довго кваліфікувати як нове, чи проводити ризику і де саме між новим та інноваційним? Окреслені питання спричиняються до тривалих дискусій у фахових колах, отже на сьогодні в лінгвістиці немає однастайності у визначенні навіть базових дефініцій, як-от *інновація*, *неологізм*, *новотвір*. До того ж наразі в спеціалізованих джерелах фіксуємо велику кількість термінів на позначення нових слів, з-поміж яких номінації з указівкою на особу комунікатора (*егологізм*); номінації з апеляцією до джерела появи (*контекстуальне утворення*); номінації, що акцентують на короткочасності існування (*ефемерна інновація*); номінації, що безпосередньо чи опосередковано відображають структуру, вигляд або склад (*ай-стопер-дериват*); номінації з маркером відповідності/невідповідності мовній нормі чи узуальному канону (*слово-беззаконник*); номінації, що містять указівку на суб'єктивний або емоційно-оцінний параметр (*креатема*); номінації, у яких виразно простежується зв'язок із інноваційними явищами (*неолексема*);

номінації, що відбивають ситуацію, умови виникнення чи вживання (*слово ad hoc*) (Дюкар, 2015, с. 17–18). Ми, зі свого боку, усвідомлюємо відмінності «прогресу номінації» (Колоїз, 2002 с. 81) та «...різний змістовий обсяг поданих термінів, а також наявність між ними відношень взаємозаміни чи підпорядкування» (Клименко, Карпіловська, Кислюк, 2008, с. 10), уживаючи поняття *інновація* як гіперонім, із підпорядкованими йому гіпонімами на зразок *неодериват* і *неовербалізатор*.

Терміни *інновація* та *неологізм* у сучасних мовозначих студіях постулюють як абсолютні синоніми, що не викликає принципових заперечень. Зміст і обсяг указаних термінів-узаємозамінників науковці тлумачать по-різному. Скажімо, з позицій С. Гриценко, якщо певне явище «стає звичним, слово, що його називає, стає загальноновживаним (узуальним), властивим мовленню багатьох людей» (Гриценко, 2022, с. 9), то таку номінацію варто виводити за межі категорії *нео*. Професор О. Стишов розуміє під неологізмами «слова, словосполучення, фразеологізми, окремі їхні значення, що з'явилися на певному етапі розвитку мови для позначення нових реалій і понять, периферійних номінацій, актуалізація яких зумовлена соціальними і територіальними чинниками функціонування літературної мови, а також окаяоналізми (індивідуально-авторські новації), використані одноразово в мовній практиці певного автора, видання, редакції чи в конкретному тексті; новизну цих номінацій ще усвідомлюють мовці; вони належать до пасивного шару лексики» (Styshov, 2022, с. 118). Приймаючи наведені вище дефініції як вихідні загалом, маємо зауважити, що абсолютно справедливим видається твердження О. Черемської та В. Сухенко про те, що «термін розширив своє значення, він уже не може задовольняти основної вимоги, яку висувають до спеціального найменування, – однозначність. У періоди соціальних перетворень, коли “неологізми на годину” – слово або вираз – з'являються разом із явищем, функціонують у мовленні впродовж короткого терміну, а

згодом зникають, не потрапивши до словників. Час змінює усталені уявлення, зокрема і про класичну схему суспільство – мовлення – мова – суспільство (неологізм – адаптація – норма), і про можливість особистості впливати на мовну норму тощо» (Черемська, Сухенко, 2020, с. 238–239). Таким чином на сьогодні, переконані, домінантним критерієм ідентифікування одиниці як інноваційної доцільно вважати перцептивно-когнітивний, тобто маркування на мікронеологізаційному рівні мовленнєвого явища як *нео*.

Отже, процес творення нових слів має хвилеподібний характер. Пікова фаза припадає на моменти екзистенційної загрози, коли лінгвокреативність стає захисною та адаптивною реакцією мовців. У сучасних умовах класична схема «неологізм – адаптація – норма» зазнає змін. Багато «неологізмів-одноденок» зникають разом із явищами, не потрапляючи до словників, але виконуючи важливу комунікативну функцію. Констатуємо відсутність одностайності у визначенні базових понять (інновація, неологізм, новотвір). Під час аналізу розмаїття термінів (еологізми, ефемерні інновації, ай-стопери, креатеми тощо), ми пропонуємо використовувати поняття «інновація» як гіперонім, що охоплює гіпоніми «неодериват» та «неовербалізатор». Домінантним критерієм ідентифікації одиниці як інноваційної пропонується вважати її сприйняття мовцями як «нової» на мікрорівні, незалежно від її подальшої лексикографічної фіксації.

ЛІТЕРАТУРА

Гриценко С. (2022) Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*, № 2(32), 9–13.

Дюкар К. В. (2015) Оказіоналізми в поетичних ідіостилях В. Голобородька, Т. Мельничука, С. Сапеляка (структурно-семантичний і функційний аспекти): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 262 с.

Колоїз Ж. В. (2002) До питання про диференціацію основних понять неології. *Вісник Запорізького державного університету: Філологічні науки*. № 3. С. 78–83.

Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. (2008) Динамічні процеси в лексиконі сучасної української мови: монографія. Київ: Видавничий дім С. Бураго, 335 с.

Черемська О. С., Сухенко В. Г. (2020) Інноваційна лексика в добу політичних трансформацій: збагачення чи втрата ідентичності. Challenges and achievements of European countries in the area of philological researches: Collective monograph. Vol. 2. Riga, Latvia: Baltija Publishing. P. 237–252.

Styshov O. *Neologisms of the Military Sphere in the Modern Ukrainian Language*. *LOGOS*, 113. (2022). P. 116–128.

Лаврінець О. Я.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Національний університет

«Києво-Могилянська академія» (Київ, Україна)

ПАРАДИГМА ПАСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В УКРАЇНСЬКИХ НОВИНИХ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛАХ

Питання про поняття «пасивні конструкції», їхній статус і структурно-семантичні особливості, нормативність уживання та стильову диференціацію в сучасній українській мові, трансформаційний зв'язок та співвідношення

активних і пасивних конструкцій порушували вчені минулого (В. Сімович, О. Курило, М. Сулима, М. Гладкий, О. Синявський, С. Смеречинський та ін.) і сучасні дослідники (В. Русанівський, І. Вихованець, К. Городенська, О. Сербенська, Н. Непийвода, С. Караванський, І. Фаріон, С. Харченко та ін.). Деякі питання, зокрема обсяг парадигми пасиву та співвідношення активних і пасивних конструкцій у функційно-стильових сферах сучасної української літературної мови, досі лишаються актуальними.

У сучасній українській граматиці сформувалися два підходи до визначення обсягу парадигми пасиву та ієрархії пасивних конструкцій. За традиційного підходу, парадигма пасиву трикомпонентна й охоплює речення з дієсловами на *-ся* пасивного стану, предикативними пасивними дієприкметниками та формами на *-но*, *-то* (В. Русанівський, М. Леонова, М. Плющ, А. Грищенко, Л. Мацько, Н. Марчук, Л. Алексієнко). Речення з дієсловами на *-ся* пасивного стану, яким відведено центральне місце поміж пасивних конструкцій (Русанівський, 1968, с. 17), потрапили до книжних стилів української літературної мови під впливом російської книжної (канцелярської) мови, яка успадкувала їх від церковнослов'янської мови і в якій вони закріпилися в період, коли «роль пересічної людини в суспільному житті бюрократичної імперської держави була зведена до найнижчої позначки, коли окрема особистість нівелювалася, розчинялася в офіційних бюрократичних взаєминах» (Непийвода, 1997, с. 259). Питоме походження та давню традицію вживання конструкцій із предикативними пасивними дієприкметниками та формами на *-но*, *-то* лінгвісти (Г. Щербатюк, Г. Арполенко, В. Пугач) фіксують у пам'ятках староукраїнської мови XIV–XV ст.

На початку ХХІ ст., коли вкрай важливим стало повернення національної ідентичності української мови на всіх мовних рівнях, зокрема й синтаксичному, із парадигми пасиву вилучено речення з дієсловами на *-ся*

пасивного стану, залучення яких до синтаксичних засобів здебільшого офіційно-ділового та наукового стилів зумовлено поширеною в теоретичному мовознавстві довгочасною ідеєю про «наднаціональну природу синтаксису», суть якої полягає в уживанні в різних національних мовах спільних синтаксичних одиниць, «які не виявляють у своєму функціонуванні якихось національних відмінностей» (Городенська, 2001, с. 11). У функційно-категорійній граматиці парадигму пасиву репрезентують речення з предикативними пасивними дієприкметниками і формами на *-но*, *-то*, що їх кваліфіковано пасивними корелятами перехідних дієслів із семантикою дії та виразниками результативного стану як наслідку раніше виконаної дії (Городенська, 2017, с. 446).

У першій чверті XXI ст. спостерігаємо поступове зрушення синтаксичної норми власне-наукового (переважно текстів гуманітарного напрямку) та науково-навчального підстилів у бік посилення позицій активних конструкцій і комунікативно вмотивованого вживання пасивних конструкцій, побудованих відповідно до граматичних норм української літературної мови. В офіційно-діловому стилі парадигма пасивних конструкцій, на жаль, і дотепер корелює з традиційним обсягом та ієрархією її складових, що відбиває тяглість тенденції до переважання речень із дієсловами на *-ся* пасивного стану над активними конструкціями й іншими типами пасивних конструкцій, яка була панівною понад пів століття. Цікавим об'єктом в аспекті динамічних змін синтаксичної норми є новинні тексти мережевих медіа, оскільки з-поміж усіх функційних стилів на мовні зміни найшвидше реагує стиль ЗМІ.

Аналіз матеріалу, зібраного за допомогою суцільного вибирання протягом січня 2025 року – лютого 2026 року, засвідчує, що в новинних телеграм-каналах¹ функціують три типи пасивних конструкцій: ядро

¹ Назви й умовні скорочення досліджуваних телеграм-каналів див. наприкінці.

формують речення з предикативними пасивними дієприкметниками і формами на *-но, -то*, периферію – речення з дієсловами на *-ся* пасивного стану.

Прикметно, що в медіатекстах телеграм-каналів домінує такий тип співвідношення пасивних конструкцій, для якого характерна корелятивна пара «предикативний пасивний дієприкметник – предикативна форма на *-но, -то*» (Лаврінець, 2025). Використання речень із предикативними пасивними дієприкметниками і формами на *-но, -то* як синтаксичних синонімів, вибір одного з яких залежить від уподобань творців медіатексту, зумовлене ототожненням мовцями морфологічної природи та функційного призначення дієслівних утворень пасивного стану. Найпоширеніші речення з парами *атакований – атаковано, збитий – збито, підписаний – підписано, вражений – вражено, госпіталізований – госпіталізовано, завершений – завершено, запланований – заплановано, застосований – застосовано, зафіксований – зафіксовано, знеструмлений – знеструмлено, пошкоджений – пошкоджено, припинений – припинено, ліквідований – ліквідовано, оголошений – оголошено, продовжений – продовжено, скасований – скасовано* та ін. Водночас частіше вживані речення з предикативними формами на *-но, -то*, структурно-семантична специфіка яких збігається з комунікативною настановою новинного медіатексту повідомити про завершення дії безвідносно до її виконавця, напр.: *У Львові оголошено план-перехоплення...* (ТУ, 14.01.2026; ТЧУ, 14.01.2026; РВ, 14.01.2026); *Навчальний процес продовжено до кінця червня, а весняні канікули скасовано* задля компенсації зимових, – МОН (УТ, 27.02.2026); *Енергетичне перемир'я завершено* (UN, 02.02.2026); *Повного перекриття доріг не заплановано на весь період робіт* (Київ, 26.06.2025) та ін.

Нерозмежування структурно-змістової відмінності між реченнями з предикативними пасивними дієприкметниками (вихідна конструкція; двоскладність; три- й двочленність; акцентування на суб'єкті-підметі; дію подано в транспозиційному атрибутивному плані) і реченнями з

предикативними формами на *-но*, *-то* (похідна конструкція; односкладність; двочленність; вираження результативної дії, співвідносної з поняттям «хтось зробив / зробить») спричиняє функціонування ненормативних конструкцій, зокрема тричленних речень із формами на *-но*, *-то*, побудованих за зразком речень із предикативними пасивними дієприкметниками, уживання орудного суб'єкта дії при яких є факультативним. Пор. пари речень «нормативне – ненормативне»: ...**законопроект** був схвалений і підписаний президентом (ТЧУ, 22.07.2025) – **Закон підписано президентом** (РВ, 22.07.2025); ...**фінансування вже схвалене Бундестагом** (UN, 28.05.2025) – **17-й пакет санкцій проти росії схвалено ЄС** (РВ, 14.05.2025) / ...**законопроект схвалено Радою** (УТ, 30.04.2025) та ін. Проте в новинних медіатекстах усіх телеграм-каналів спостерігаємо обмежене функціонування тричленних конструкцій із дієслівними утвореннями пасивного стану й активне вживання двоскладних речень із підметом-суб'єктом, напр.: **Зеленський підписав указ...** (ТУ, 10.02.2026; РВ, 10.02.2026; УТ, 10.02.2026; ТЧУ, 10.02.2026; UN, 12.02.2026); **ЄС схвалив 17-й пакет санкцій проти рф** (УТ, 14.05.2025; UN, 20.05.2025); **Держдеп США схвалив пакет підтримки для України...** (РВ, 02.05.2025; УТ, 02.05.2025; ТЧУ, 02.05.2025) та ін.

В аналізованих телеграм-каналах речення з дієсловами на *-ся* пасивного стану за кількістю істотно поступаються конструкціям із предикативними пасивними дієприкметниками і формами на *-но*, *-то*, причому домінують двочленні речення через їхній узагальнений зміст (акцентування уваги лише на дії та об'єкті дії), напр.: **Анонси нових груп регулярно публікуються на офіційній сторінці фонду** (РВ, 31.10.2025); **Популярні бренди алкоголю вироблялися на підпільному цеху в Києві** (ТУ, 27.02.2026); **Періоди роботи за кордоном зараховуватимуться до страхового стажу в Україні** (УТ, 19.05.2025); **Тепер вона** (балістична ракета. – О.Л.) **запускається в серійне виробництво** (ТЧУ, 07.06.2025); **Активно використовується роботизована**

техніка для розчищення території... (Київ, 28.08.2025) та ін. Зрідка речення з дієсловами на *-ся* пасивного стану функціують як синтаксичні синоніми конструкцій із предикативними пасивними дієприкметниками та формами на *-но, -то*, що засвідчує непослідовний вибір авторами новин того чи того речення через нерозмежування типів пасивних конструкцій зокрема і синтаксичних відмінностей між українською та російською літературними мовами загалом, напр.: *Рух поїздів на «червоній» лінії метро відновлений у звичайному режимі* (UN, 06.06.2025) – *Постачання військової допомоги від США відновлено* (UN, 11.07.2025; РВ, 11.07.2025; ТЧУ, 11.07.2025) – *Відновилося транспортування зброї США в Україну з хабу в Польщі* (РВ, 12.03.2025); *Більшість із них (компонентів балістичної ракети. – О.Л.) вироблена в США...* (UN, 25.04.2025; УТ, 25.04.2025; ТЧУ, 25.04.2025) – *Понад 40 % зброї, яка застосовується на фронті, вироблено в Україні...* (UN, 16.04.2025) – *Більшість техніки, наданої Україні, виготовляється в США...* (UN, 30.05.2025); *Понад 3,5 трильйона доларів додано до фондового ринку США* (РВ, 09.04.2025; УТ, 09.04.2025) – *До попереднього списку додалися: Київська, Вінницька...* (РВ, 18.02.2025; ТУ, 18.02.2025) та ін.

Отже, новинні тексти телеграм-каналів репрезентують зорієнтованість авторів на двокомпонентну парадигму пасивних конструкцій, що її обґрунтовано у функційно-категорійній граматиці. Периферійність речень із дієсловами на *-ся* пасивного стану демонструє позитивну тенденцію до зменшення їх кількості та в перспективі повне витіснення з медійного дискурсу зокрема та з української літературної мови загалом. Попри відношення конкурування речень із предикативними пасивними дієприкметниками та формами на *-но, -то* кількісне переважання останніх засвідчує активізацію використання питомих і природних для української літературної мови синтаксичних конструкцій. Перспективу виконаного дослідження вбачаємо у вивченні динамічних змін у парадигмі пасивних

конструкцій та їхніх структурно-семантичних особливостей в інших жанрах медійного дискурсу.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

Київ – Київ 24/7. <https://t.me/+fdlLlschJ2pkYWMy>

РВ – Реальна війна | Україна | Новини. <https://t.me/voynareal>

ТЧУ – Тим часом Україна. <https://t.me/+e-HNWml9FNYyOGIy>

УТ – Український телеграм. <https://t.me/+V8VPwRkVmO9mODBi>

TU – Times of Ukraine: Новини | Україна. https://t.me/times_ukraina

UN – Ukraine NOW. <https://t.me/UkraineNow>

ЛІТЕРАТУРА

Городенська, К.Г. (2017). Дієслово. У *Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія* (с. 364–414; 442–492). ВД Дмитра Бурого.

Городенська, К. (2001). Синтаксична специфіка української наукової мови. *Українська термінологія і сучасність, IV*, 11–15.

Лаврінець, О.Я. (2025). Співвідношення між синтаксичними конструкціями із предикативними пасивними дієприкметниками і формами на *-но*, *-то* в українських новинних телеграм-каналах. *Українська мова*, 4(96), 3–26. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2025.04.003>

Непийвода, Н.Ф. (1997). *Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект)*. ТОВ «Міжнародна фінансова агенція».

Русанівський, В.М. (1968). *Порівняльно-типологічна характеристика дієслівного стану в сучасних слов'янських літературних мовах*. Наукова думка.

Дмитрошкін Д.Е.

ст. викладач кафедри германської філології

та перекладознавства

Хмельницький національний університет

(Хмельницький, Україна)

АНТРОПОНІМІЧНІ ТЕЛЕСКОПІЗМИ ЯК ЗАСІБ ПЕРІОДИЗАЦІЇ В СУЧАСНОМУ АМЕРИКАНСЬКОМУ СПОРТИВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Сучасний спортивний медіадискурс характеризується високим рівнем мовної креативності, динамічністю лексичних процесів та активним продукуванням інноваційних номінативних одиниць. Одним із продуктивних способів словотворення в англійській мові є телескопія, що передбачає поєднання фрагментів двох або більше лексем із формуванням нової одиниці зі спільним семантичним змістом. Телескопізми виникають унаслідок злиття компонентів вихідних слів із частковим скороченням їхньої форми та семантичним накладанням значень.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі медіа у формуванні спортивного наративу, де мовні інновації виконують не лише номінативну, а й інтерпретаційну функцію. Особливо продуктивними є антропонімічні телескопізми — лексичні утворення, базовані на власних іменах спортсменів, тренерів або спортивних знаменитостей. Такі одиниці не лише позначають явища спортивної реальності, а й виступають маркерами певних історичних етапів розвитку спорту, що дозволяє розглядати їх як інструмент дискурсивної періодизації.

Метою дослідження є лексико-семантичний аналіз антропонімічних телескопізмів у сучасному американському спортивному медіадискурсі та визначення їхньої ролі у концептуалізації окремих періодів спортивної історії.

Телескопія розглядається в сучасній лінгвістиці як компресивний спосіб словотворення, що поєднує мовну економію з експресивністю та ігровим потенціалом мовлення (Бездітко, 2020). Новоутворена одиниця зберігає семантичні компоненти вихідних основ, однак набуває нової узагальненої інтерпретації, часто пов'язаної з оцінністю, емоційністю та медійною актуальністю.

Особливістю спортивного медіадискурсу є персоніфікація подій через фігури спортсменів. Унаслідок цього ім'я атлета починає функціонувати як концептуальний центр певного історичного періоду, а телескопізм стає мовним символом цілої епохи (Дмитрошкін, 2022).

Показовим прикладом є телескопізм *Lin-sanity*, утворений від антропоніма *Lin* та компонента *insanity*. Лексема виникла під час стрімкого злету баскетболіста Джеремі Ліна у НБА та семантично репрезентує період масової медійної ейфорії навколо спортсмена. Семантична структура слова поєднує значення «безумство» та «сенсаційність», формуючи концепт колективного захоплення, що маркує короткий, але яскравий історичний етап у спортивному дискурсі.

Подібну модель демонструє телескопізм *Vinsanity*, пов'язаний із баскетболістом Вінсом Картером. Поєднання імені *Vince* та елемента *insanity* формує значення надзвичайної видовищності гри спортсмена, зокрема його данків. У цьому випадку телескопізм функціонує як дискурсивний ярлик епохи домінування видовищності в баскетболі початку 2000-х років.

Варіант *Vinsane* репрезентує іншу семантичну модифікацію антропонімічного телескопізму. Тут відбувається не лише словотвірне злиття, але й зміщення акценту з масової реакції аудиторії на характеристику самого

спортсмена. Компонент *insane* актуалізує семи «екстремальність», «неймовірність», «надлюдська майстерність», що підсилює оцінну функцію одиниці.

Телескопізм *Manscaping* (Manning + landscaping) демонструє розширення семантичної сфери антропонімічних утворень. Він використовується для позначення впливу братів Меннінгів на трансформацію ландшафту НФЛ. У цьому випадку ім'я спортсмена метафорично переосмислюється як фактор структурних змін у спортивній системі. Семантика слова виходить за межі індивідуальної характеристики та набуває макродискурсивного значення.

Особливе місце посідає телескопізм *LeBronomics* (LeBron + economics), який ілюструє взаємодію спортивного та економічного дискурсів. Лексема позначає економічний вплив Леброна Джеймса на клуби, міста та спортивний ринок загалом. Тут антропонім виступає ядром складного концепту, що включає фінансові, маркетингові та соціокультурні аспекти. Таким чином, телескопізм функціонує як інструмент інтерпретації економічної фази розвитку сучасного спорту.

Телескопізм *Stephorthless* утворений від імені Steph (Stephen Curry) та прикметника *effortless*. Лексема використовується спортивними журналістами та фанатами для опису стилю гри баскетболіста, зокрема його здатності легко виконувати складні дальні кидки.

Семантична структура телескопізму поєднує індивідуальну характеристику спортсмена з оцінною інтерпретацією ігрової естетики. У медіадискурсі одиниця маркує період трансформації баскетболу, пов'язаний із домінуванням тричочкових кидків і зміною тактичної парадигми НБА.

Отже, телескопізм функціонує як мовний індикатор нової ігрової епохи, у якій стиль одного спортсмена переосмислює саму модель гри.

Лексико-семантичний аналіз засвідчує, що антропонімічні телескопізми характеризуються такими ознаками:

1. семантична компресія — передача складного явища через одну лексему;
2. оцінність та експресивність;
3. інтертекстуальність, що передбачає знання спортивного контексту;
4. хронологічна маркованість, яка дозволяє співвідносити мовну одиницю з конкретним історичним періодом.

У медіадискурсі такі одиниці виконують функцію когнітивних «якорів», за допомогою яких аудиторія структурує спортивну історію. Телескопізм стає своєрідним символом епохи, подібно до культурного мема, що закріплює домінуючий наратив певного часу.

Можемо виділити такі рівні періодизації в спорті, що виражається телескопічними лексемами:

1. період ейфорійного сплеску;
2. період видовищної домінації гравця;
3. період системної трансформації спорту;
4. період стильової революції гри.

Отже, антропонімічні телескопізми у сучасному американському спортивному медіадискурсі виконують не лише номінативну, а й дискурсоорганізувальну функцію. Вони слугують засобом періодизації спортивної історії, концентруючи у своїй семантичній структурі соціальні, культурні та економічні характеристики відповідного етапу розвитку спорту. Їхнє активне функціонування підтверджує тенденцію до персоніфікації медійного наративу та зростання ролі мовної креативності в спортивній журналістиці.

Перспективою подальших досліджень є зіставний аналіз антропонімічних телескопізмів у різних видах спортивного дискурсу та вивчення особливостей їх перекладу українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

Бездітко А. Р. (2020) Явище телескопії як новітній метод словотворення в англomовному середовищі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Том 31 (70) № 2. Ч. 2. С. 16-21

Дмитрошкін Д. Е. (2019) Моделі телескопізмів у американському спортивному медіа дискурсі. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Хмельницький, Вип. 17. С. 62–65.

Дмитрошкін Д.Е. (2022) Телескопізми із корелятами власних назв на вираження ознаки в сучасному американському спортивному медіадискурсі. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Хмельницький, №24. С. 10–14.

Мелько Х. Б. (2015) Колоративна композита в англійській та українській мовах: особливості номінації. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки»*. Мовознавство. № 3. С. 153–160.

Михида І. С.

*аспірант кафедри української філології та журналістики
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна)*

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ КОНТЕНТ СПРОТИВУ В БАГРЯНОЗНАВСТВІ

На початку 90-х років ХХ століття, коли видавнича сфера ледве не конкурувала з історико-літературною, українське літературознавство перебувало в евристичній стадії захоплення від незнаного й прагнення осягнути прогалини. Стосувалося це й творчого доробку Івана Багряного,

зокрема, романів «Тигролови» та «Сад Гетсиманський», в яких разом із художнім розкриттям природи радянської тоталітарної системи, яскраво прозирає тема спротиву, зображується на той час майже немислима для читача оптимістична картина перемоги над нею, представлена здатність українства протистояти й боротися.

Вагомим надбанням стало повернення в читацьку та дослідницьку площину усього творчого доробку письменника. Не заперечуючи домінантності вищеназваних романів, окреслимо маркери його входження в літературний процес. Зауважимо при цьому, що особлива роль у відкритті письменника світу належить О. Шугаю (1996), М. Сподарцю (1996), Л. Череватенку (1990), Г. Клочку (1998) та іншим дослідникам, котрі доклали зусиль до висвітлення біографічних матеріалів та публікації художньої прози й публіцистики митця, наділеного «вулканічною творчою енергетикою» (Клочек, 1998, с. 13).

В літературознавстві констатовано, що першою надрукованою книгою митця стала збірка новел «Чорні силуети» (1925) під псевдонімом І. Полярний. Після цього були публікації в часописах «Уж», «Всесвіт», «Червоний клич», про які ми вже писали (Михида І., 2024).

Але не вони визначили популярність письменника у 20-х роках ХХ століття. За словами Г. Костюка, до «вибраної літературної еліти» МАРСу І. Багрянний увійшов саме як поет із «оригінальною співучою і водночас пристрасно-ораторською, політично загостреною лірикою» (Костюк, 1983, с. 430). Йдеться про поетичну збірку «До меж заказаних» (1927), поему «Ave Maria» (1927) та роман у віршах «Скелька» (1929). Не заперечуючи вагомості ліричного набутку, можемо стверджувати, що місце І. Багряного в історії літератури визначає велика зріла проза. Пророчою виявилася позиція Ю. Клена, який писав: «Більшість віршів Багряного носить публіцистичний характер і, зачитані з естради, вони завжди матимуть успіх», та навряд

залишаться в історії української літератури, на відміну від «Звіроловів» (Шугай, 2013, с. 438).

І якщо колеги по перу з ВАПЛІТівською позицією, зорієнтованою на «психологічну Європу», оцінювали естетичні якості творів, то в рецензії «пролетарських літературних критиків» Б. Коваленка, К. Потапчука, О. Правдюка та ін. вони набули «лихої слави», що стало причиною «вилучення з бібліотек і книжкових крамниць книг письменника» і «політичних переслідувань» згодом (Михида Л., 2009, с. 9).

Як зауважує О. Геращенко, з одного боку маємо «величальний відгук» І. Ярмолинського на «Скельку»: «віршований роман Багряного (перший взагалі такої форми в українській літературі) вражає насамперед бездоганною єдністю, витонченою врівноваженістю форми й змісту, емоційною насиченістю та всебічним відображенням психіки героїв», а з другого – розгромну рецензію на поему «Ave Maria», яку «тодішній провідний критик Б. Коваленко» називає «наївною похабщиною гіршого бульварного гатунку», «порнографічним натуралізмом» та «містичною неписьменною пошлятиною, що її Багрянний видає за філософію» (Геращенко, 2013, с. 219).

Та все ж не вульгарність була страшною для системи, хоч подібна риторика й була прикриттям. По-справжньому небезпечною була антитотолітарна спрямованість. «Цькування офіційної критики, ostracizm, арешти, підвали (льохи) НКВД, пересильні тюрми, етапи, табори Далекого Сходу, втечу, <...>, новий арешт, нові торттури...», – так описує Г. Костюк ті поневіряння, які, тим не менш, дозволили автору внести «щось нове та свіже в літературу» (Костюк, 1983, с. 430). Унаслідок арешту, перебування у в'язниці й заслання та втечі звідти митець був змушений покинути радянський союз у 1943 р. і працювати надалі в еміграції, де його «масштабні прозові твори» було високо поціновано дописувачами закордонних україномовних видань (Михида Л., 2009, с. 10).

На роман «Тигролови» (1943) відгукнулися Ю. Дивнич-Лаврінченко, Д. Нитченко, В. Гришко та ін. Роман було названо «новим словом в українській літературі» та «проривом світового масштабу» (Нитченко, 2002, с. 13]. Г. Костюк відзначає «виразне змагання автора зі старою шаблоновою схемою пригодницької повісті» (Костюк, 1983, с. 431) та «принципи поетики активного романтизму», де знайшли місце не лише пригоди звіроловів, а й «ідейне й політичне спрямування» (Костюк, 1983, с. 432).

Ю. Шевельов міркує про романтизм «Тигроловів» І. Багряного, у якому на відміну від «Старшого боярина» Осьмачки головними є у репрезентації цієї домінанти є герої, «мужні, чесні, безмежно відважні, віддані своїй батьківщині <...> як це і личить їм за законами пригодницького жанру» (Шугай, 2013, с. 427). Попри екзотичне тло, саме носії образу «вольової й напористої української людини» перебувають у центрі письменницької уваги як своєрідний ідеал – бо лише такий здатний подолати систему (Шугай, 2013, с. 427). У цьому творенні ідеалу для занурення й подальшого успішного виведення з тяжких життєвих обставин можна виявити певний конфлікт із дійсністю письменника, який перебував поза межами срср тривалий час і ніби як не міг дорівнятися до власних персонажів.

Однак навіть у несхвальних матеріалах щодо драматичної повісті «Морітурі» (1947) подекуди знаходимо те, що підсвічує найбільш видатні риси творчості І. Багряного, як от «життєвий досвід советського політичного каторжанина, знання людців і справжніх людей в обставинах пресу НКВД». Як зауважує Гр. Шевчук, «такі дрібнички в художньому творі важать дорожче, ніж золото» (Шугай, 2013, с. 439), що підкреслює антитоталітарне значення психоавтобіографічної прози митця з художньо-документальними текстовими ілюстраціями доби. У своїй відповіді на критику, І. Багрянний якраз і підтверджує свою увагу до деталей, засновану на реальному досвіді: «На думку

Г. Шевчука, єжовщина – це 1937 рік. Хіба? Вперше чую. Я, людина, яка всю єжовщину відчула на власній шкурі, вперше про це чую» (Шугай, 2013, с. 442).

На цьому етапі творчості В. Гришко визначає «силу художнього таланту» письменника саме в його інтуїції, застосованій для відбору й організації життєвого матеріалу, але похибки можуть траплятися, коли публіцистичність і тенденційність переважають над «літературно-художнім утіленням» (Шугай, 2013, с. 453). Персонажі драматичних творів І. Багряного здебільшого створені як уособлення певної верстви для проголошення «своєї і свого народу історичної місії заперечення й могильщика російського більшовизму» (Шугай, 2013, с. 458).

«Сад Гетсиманський» (1950) отримав менш однозначні відгуки, адже сумнівними рішеннями здавалися назва твору та його завершення. Л. Михида знаходить досить категоричне висловлювання У. Самчука про найменування роману: «Ви зробили “приший кобилі хвіст” з назвою “Сад Гетсиманський” <...> у зміст дійсного саду Гетс. і Вашої книги, яку Ви охрестили цим іменем вложені не лише не рівновартні ідеї, але і взагалі там нема нічого подібного» (Михида Л., с. 11). Ю. Шевельов негативно оцінив фінал роману зі ствердженням, що той абсолютно не відповідає «суворому стилю середини книги» (Михида Л., с. 11).

Однак О. Даниленко-Данилевський, Ю. Мулик-Луцик, Л. Луців та ін. надали схвальні реакції на роман, зокрема його правдиве відображення «життєвої дійсності» (Шугай, 2013, с. 467) і монументальність у доробку митця (Шугай, 2013, с. 472). На думку В. Мартинця, «Сад Гетсиманський» «треба вважати автобіографічним твором» і «хронікою політв'язня» за формою (Шугай, 2013, с. 473).

Утім, «політичний супротивник» (Шугай, 2013, с. 477) І. Багряного, за його власними словами, В. Мартинець закидає письменнику відсутність будь-якої «суспільної ідеї», зокрема й «української політичної ідеї» в цьому романі,

адже «поміж тими десятками тисяч в'язнів нема ані одного <...> що боровся б за оту самостійну Україну!» (Шугай, 2013, с. 474), а їх «змушують признаватися до зовсім фіктивних злочинів» (Шугай, 2013, с. 475). Думку про відірваність головного героя від «національного, українського цілеспрямовання» підтримує і С. Степанівський, який концентрується на негативних рисах персонажів-українців у романі, як от службовці НКВД і зрадник-священник (Шугай, 2013, с. 484). Щодо суспільної ідеї стикаємося з очевидною гіперболізацією критики, але не варто поспішати із повним запереченням цієї зауваги, оскільки при практичному розгляді спадщини І. Багряного доречно поміркувати над парадигмою антитоталітарний – націєтворчий і співвіднесенням цих категорій у художньому та публіцистичному доробку. М. Неврлий звертає увагу саме на публіцистику як зброю митця проти радянського тоталітаризму, а також німецького фашизму, з яким І. Багрянний стикається в таборі для «переміщених осіб» (Неврлий, 2003, с. 29). Антитоталітарність цього роману не викликає сумніву в О. Керч, яка називає твір «монографією московської інквізиції» (Шугай, 2013, с. 488).

Тож, видавнича й наукова конкуренція впродовж трьох десятиліть дають підстави говорити, з одного боку, про доступ читача до доробку митця, з іншого, про появу багрянознавства як літературознавчої галузі й виокремлення кількох його напрямів. Наразі маємо здобутки в дослідженні літературно-критичних джерел 20-х–50-х, що уможливило відтворення картини творчого поступу письменника; в біографістиці, яка дала уявлення про бурхливі перипетії його долі; у вивченні особливостей поезики; герменевтичних, які виявляють біблійні корені художності, та психологоспрямованих студіях, що розкривають вплив особистості митця на результати його діяльності.

Осмислення спрямованості, а надто, коли вона має характер спротиву імперії, тоталітаризму, разом з аналізом власне художності вимагає глибокого вивчення психосвіту митця, внутрішніх закономірностей, які спричинили саме

такий тип мислення й художнього бачення. Саме це і є завданням на перспективу.

ЛІТЕРАТУРА

Балаклицький, М. (2003) Іван Багряний: «Нова релігійність» як конструктор художньої творчості: автореф. дис. канд. філол. наук. Харків. URL: <https://www.twirpx.com/file/2361794/>

Геращенко, О. (2013) Питання стильової своєрідності поезії Івана Багряного в оцінках критиків і літературознавців. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Сер.: Філологія.* № 1048. Вип. 67. С. 217–221.

Костюк, Г. (1983) Іван Багряний. У світі ідей та образів: вибране: критич. та іст.-літ. роздуми 1930–1980. Мюнхен: Сучасність.

Клочек, Г. (1998) Романи Івана Багряного «Тигролови» і «Сад Гетсиманський» [Текст]: навч. посіб. Кіровоград: Степова Еллада.

Михида, І. (2024) Екскурс часописами «Уж» та «Червоний клич» (1928–1929 рр.): проблема художньо-естетичних пошуків. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* № 3 (210). С. 183–188.

Михида, Л. (2009) Нові сторінки в історії написання роману І. Багряного «Тигролови». *Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб. наук. праць / під загал. ред. А. Козлова, Г. Семенюка.* Київ: Твімінтер. Вип. 34 ч. 1. С. 327–344.

Неврлий, М. (2003) Маланюк і Багряний: дві концепції визволення України. *Слово і час.* № 10. С. 28–34.

Нитченко, Д. (2002) Літературна спадщина І. Багряного. *Багряний І. Листування.* У 2 т. Т. 1. Київ: Смолоскип. С. 9–25.

Сподарець, М. (1996) Іван Багряний письменник і громадянин. Харків: ХДУ.

Череватенко, Л. (1990) «Ходи тільки по лінії найбільшого опору і ти пізнаєш світ» (Життя і творчість І. Багряного (1907-1963)). *Дніпро*. № 12. С. 61–76.

Шугай, Олександр (1996) Іван Багряний або Через терни Гетсиманського саду: роман-дослідження. Київ: Рада.

Шугай Олександр (2013) Іван Багряний: нове й маловідоме. Есеї, документи, листи, спогади, нотатки, факти. Кн. 1. Київ.: Смолоскип, 2013.

Войцеховська С.Р.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти
Науковий керівник: канд.пед.наук, доц. Арделян О.В.
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

СТРУКТУРА ОНОМАСТИЧНОГО ПРОСТОРУ

Серед сучасного мовного різноманіття, що охоплює незліченну кількість слів на позначення певних понять слід виокремити його важливу частину – ономастичний простір, який є носієм глибинної інформації та слугує для індивідуалізації об'єктів, надання їм власних назв. У сучасній лінгвістиці такі слова називають ономастичними одиницями, а відповідний напрям науки – ономастикою.

Дослідження ономастики та, власне, ономастичного простору поняття суперечливе за своїм змістом. У науковому середовищі існують різні погляди щодо ономастики як науки. Частина дослідників стверджує що ономастика є лише результатом взаємодії таких дисциплін, як соціологія, історія, лінгвістика, мовознавство та географія, де ономастика це лише результат їхнього зіткнення. Водночас, коли інші запевняють, що ономастика це окрема

та самостійна галузь з власними методами, характеристиками, засобами, класифікацією тощо. Лінгвістичні ономастичні дослідження ґрунтуються на класичних та сучасних фундаментальних працях – Ю.О. Карпенка, В.А. Кухаренко, В.М. Калінкіна, В.В. Лучика, Є.С. Отіна, М.М. Торчинського, О.Ю. Карпенко, В.Ю. Неклесова.

Онімний/ономастичний простір (*onymic/onomastic space*) – сукупність власних назв усіх класів, що вживаються в мові певного народу в конкретний історичний період (*Karpenko, Neklesova, 2025, с. 65*). Поняття онімного простору включає сукупність власних назв усіх типів, які використовуються для іменування об'єктів. Для нього характерні специфічні моделі, згідно з якими утворюються оніми. Проблема класифікації та визначення онімного простору почала цікавити дослідників ще здавна й залишається дискусійним питанням і до наших часів.

За внутрішньою будовою ономастичний простір є, без сумніву, складним утворенням. Структурно він репрезентований полями з ядерними і периферійними групами власних назв. Під ономастичним простором науковці розуміють усю сукупність власних назв безвідносно до її внутрішньої організації (*Торчинський, 2008, с. 8*).

За дослідженнями Михайла Торчинського, власне онімний простір, або онімна система, поділяється насамперед на онімні поля – його частини, які несуть в собі оніми певного класу. Ономастичне поле вбачається як впорядкована, ієрархічно організована сукупність онімів, яка характеризується наявністю певних структурних та системних зв'язків та об'єднана на підставі спільних ознак. Критерії, на основі яких структурується онімний простір, – це сукупність досить різнопланових ознак пропріальних одиниць, серед яких виокремлюються як загальномовні особливості, так і диференційні, специфічні саме для власних назв. Тому систематизація в ономастиці «здійснюється за різними принципами: за типами іменованих об'єктів, за мовною належністю

назв, за характером лексичних основ, за формальними показниками, на основі типологічної, хронологічної, генетичної спільності назв і т. д.» (Торчинський, 2014, с. 284).

Додатково можливе групування онімів за багатьма іншими особливостями, причому розробка схеми типологічної класифікації та систематизації ономастикону залежить передусім від завдань, які поставлені перед дослідниками. Однак основними критеріями структурування онімного простору, які загалом забезпечують комплексну характеристику будь-якої пропріальної одиниці, на думку М. Торчинського, необхідно вважати:

1) характер іменованих об'єктів (ономастика у своєму первинному розподілі онімів повторює членування світового простору);

2) особливості творення власних назв (семантика твірних основ, мотиваційні відношення між денотатом й онімом, продуктивність словотвірного типу, етимологія, час і шлях виникнення та структура онімних одиниць);

3) функціонування пропріативів (ураховуються стилістичні особливості власних назв, сфера і форма їх уживання, а також кодифікаційні ознаки, зокрема правопис і відмінювання; таким чином можна охарактеризувати насамперед побутування онімів у мовленні, визначити додаткові змістові нашарування у семантиці власної назви) (Торчинський, 2014, с. 285).

Поняття «простір» застосовується для будь-якого мовного рівня, адже поле це сукупність явищ, де одне перебуває в центрі, а інші формуються навколо нього та взаємодіють один з одним. В ономастичному просторі так зване «ядро», яке містить обмежену кількість одиниць, близькоядерні, ядерно-периферійні та периферійні класи. Традиційно ядро ономастичного простору складають антропоніми. Близькоядерний простір утворюють антропонімні розряди (теоніми, міфоніми, зооніми). Топоніми, астроніми, космоніми, фітоніми, хрематоніми мають меншу частотність, тому перебувають у ядерно-

периферійному складі. Менш значні за обсягом розряди власних назв, а саме хрононіми, документоніми, урбаноніми, гемароніми, геортоніми, ергоніми та інші перебувають на периферії ономастичного простору (*Шестакова, 2015, с. 234*).

На підставі аналізу наукової літератури можливо виділити такі ознаки ядра й периферії ономастичного простору: 1) оніми, які становлять ядро, характеризуються максимальною інтенсивністю ознак, притаманних цим мовним одиницям; 2) ядро є менш мотивованим, порівняно з периферією; 3) периферійні групи онімів виконують особливі соціальні функції (номінативну, інформативну, репрезентативно-ідентифікаційну тощо); 4) периферійні групи пропріативів характеризуються нестабільністю, оскільки моделі найменувань однотипних об'єктів постійно змінюються під впливом моди, витісняючи застарілі та неактуальні найменування; 5) периферійний онім вимагає номенклатурного терміна (товариство, союз, компанія); 6) периферійні класи власних назв характеризуються вторинністю, оскільки часто творяться шляхом онімізації та трансонімізації, тобто апелюючи та ядерні оніми передають свої одиниці в інші розряди і класи; 7) периферійні групи пропріативів характеризуються структурно-семантичною різноманітністю, оскільки будь-яка мовна одиниця (від слова до цілого речення) може стати найменуванням; 8) для периферійних класів власних назв характерною є їх юридично-правова фіксація, не властива ядерним онімам; 9) для успішного функціонування периферійних груп онімів важливими є психолінгвістичні та комунікативні аспекти (*Шестакова, 2015, с. 238*).

У своєму дослідженні І. В. Хлистун визначає ономастичний простір мови як сукупність усіх власних назв (реальних і вигаданих), що являє собою відкриту систему, яка постійно змінюється через появу нових об'єктів ономастики (*Хлистун, 2006, с. 12*).

Ономастичне середовище виконує ряд функцій. Зокрема,

культурологічну – фіксує особливості, традиції, світогляд певного народу через систему власних назв; історичну – зберігає відтінки минулих подій у назвах; соціологічну – досліджує психологію нації через ономастичну призму.

ЛІТЕРАТУРА

Шестакова С. (2015). До питання про стратифікацію сучасного ономастичного простору. Науковий журнал. № 1 (3). 232-240.

Торчинський М. (2014). Онімна система і критерії її аналізу. Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство. Вип. II (24). 283-288.

Торчинський М. М. (2008). Структура онімного простору української мови: монографія. – Хмельницький: Авіст.

Хлистун І. В. (2006). Власна назва в українській поезії II пол. XX ст. (семантико-функціональний аспект): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова».

Karpenko O., Neklesova V. (2025). A Dictionary of Ukrainian Onomastic Terminology / Sumy: University Book.

СЕКЦІЯ 2

**Картини світу в аспекті лінгвокультурології,
лінгвокогнітивістики й етнолінгвістики.**

**Лінгвокультурні, соціокультурні та
міжкультурні проблеми перекладу.**

Прикладна лінгвістика.

Освітні комп'ютерні технології.

Максименко О.О.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов факультету фінансів
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
(Київ, Україна)*

МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ У ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ З ПЕРЕКЛАДУ: ПРАКТИКА УНІВЕРСИТЕТІВ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Економічна реальність сучасного глобалізованого життя світу вимагає уважної оцінки та визначення перспективності необхідних кваліфікацій. Значна увага з боку провідних світових економічних лідерів, до яких належить Велика Британія, постійно привернута до питання підготовки конкурентного людського потенціалу. Знана своїм високим рівнем освіти, країна вибудовує політику університетської свободи на умовах конкурентності та результативності їх функціонування. Велика Британія також попри домінуючу поширеність англійської мови обґрунтовано враховує політичні реалії сучасного багатокультурного і багатомовного світу, пропонуючи програми бакалаврів з мов, які у свою чергу є модульними і міждисциплінарними за побудовою та уможливають індивідуалізацію освіти.

Враховуючи ринкову зорієнтованість освітніх програм та спрямованість на формування переліку відповідних компетентностей, що покликано уможливити побудову кар'єри в обраному напрямі, в університетах Великої Британії програми підготовки перекладачів мають чітку професійну орієнтацію. У таких програмах мова є основним компонентом. Беручи до уваги, що на тепер виключно гуманітарні програми розглядаються як

звуженість професійних можливостей, то їх зміст отримує міждисциплінарне розширення. Спираючись на особливості наповнення діючих програм, під економічною складовою розуміють знання та уміння, які покликані забезпечити вибудову професійного шляху у подальшому.

Структурно у програмах бакалаврської підготовки перекладацька підготовка охоплює теорію перекладу, практику письмового перекладу, усний переклад, перекладацькі технології, міжкультурну комунікацію. На наступних етапах навчання розширюється роботою зі спеціалізованими текстами та жанрами (Cardiff University, 2026).

Інтеграція економічної складової як знань предметної області вибудовується різними шляхами. Модель тематичного модуля у програмі (наприклад, Кардіффського Університету) передбачає наявність у другому році навчання опційних модулів *The World and Language of Business*. Зміст модуля передбачає опанування термінології, комунікації у бізнес-середовищі, переклад економічних текстів. Це дозволяє ознайомитися з економікою через мову і дискурс (Cardiff University, 2026).

Відмінністю іншої моделі є переклад спеціалізованих текстів (бізнес-документи, маркетингові матеріали, комунікація) та розвиток практичних умінь, серед яких: аналізувати тексти різних жанрів, враховувати культурні та професійні контексти, приймати перекладацькі рішення залежно від сфери застосування (University of Essex, 2026).

Модель професійної орієнтації програм передбачає інтеграцію знань предметної області через професійну діяльність перекладача. Програмою, наприклад, передбачені модулі: *Managing Translation, Researching the Translator's Professional Environment, Interpreting Skills* (у бізнес-контексті) та курс *Cultural Awareness* (зосереджується на міжкультурній комунікації, впливах культурних відмінностей у міжнародному бізнесі) (London Metropolitan University, 2026).

Модель інтеграції знань предметної області функціонує на основі вибіркових модулів, що уможлиблює індивідуалізувати професійну підготовку перекладачів, використання технологій, орієнтацію на ринок праці (Swansea University, 2026).

Програми можуть варіюватися за наповненням переліку дисциплін (модулі основні, основні за вибором, обов'язкові, обов'язкові за вибором, вибіркові) і переліком мов (найбільш поширені французька, німецька, іспанська, італійська).

Таким чином, сучасна необхідність зорієнтованості на ринкові вимоги актуалізує наявність економічної складової як знання та уміння, які покликані забезпечити вибудову професійного шляху.

Сучасними моделями можна вважати лінгвістично орієнтоване розуміння економіки, через предмет перекладу, професійне середовище діяльності, кар'єрну орієнтацію освітніх програм.

Завдяки академічній свободі університетів Великої Британії програми підготовки бакалаврів з перекладу характеризуються значним різноманіттям інтеграції економічної складової як знань предметної області, що в умовах конкуренції сприяє появі нових моделей та підготовці кваліфікованих спеціалістів галузі, здатних працювати у нових глобалізованих умовах.

ЛІТЕРАТУРА

Cardiff University (2026). Translation (BA). Retrieved March 1, 2026, from <https://www.cardiff.ac.uk/study/undergraduate/courses/course/translation-ba>

University of Essex (2026). BA (Hons) Modern Languages Translation, Interpreting and Cultural Mediation. Retrieved March 1, 2026, from <https://www.essex.ac.uk/courses/ug01556/1/ba-translation-interpreting-and-cultural-mediation>

London Metropolitan University (2026). Retrieved March 1, 2026,
<https://www.londonmet.ac.uk/courses/undergraduate/translation---ba-hons/>

Swansea University (2026). Retrieved March 1, 2026,
<https://www.swansea.ac.uk/undergraduate/courses/culture-communication/modern-lang-translation-interpretation/ba-modern-languages-translation-interpretation/>

Ренчка І. Є.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови*

*Національний університет «Києво-Могилянська академія»
(Київ, Україна)*

СТРАТЕГІЇ МОВНОГО СПРОТИВУ У ПРАЦІ «ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМ ЧИ РУСИФІКАЦІЯ?» ІВАНА ДЗЮБИ

Радянська тоталітарна мова, що формувалася під впливом і тиском комуністичної ідеології та охоплювала всі сфери публічного життя, зумовлювала появу в суспільстві та в індивідуальному стилі комунікації окремих людей мовних реакцій, що суперечили її основним постулатам і принципам. Ці реакції засвідчували як свідоме, так і підсвідоме прагнення подолати ідеологічні стандарти й обмежену картину світу, створену за умов тоталітаризму. На думку Л. Масенко, в Україні антитоталітарний дискурс формувався насамперед у мовленні шістдесятників (Масенко, 2017, с. 126). У цьому середовищі виникло «явище антитоталітарної мовної самооборони», і якщо в Польщі воно теж існувало й поширювалося в розмовному мовленні у загальнонародному масштабі, про що зазначає А. Вежбицька (Wierzbicka, 1990), то в Україні обмежувалося колом дисидентів, розвиваючись у їхній

мовній практиці, зокрема у своєрідному слововживанні, коли іронічно обігрувалися ідеологеми та міфи радянської доби з метою їх заперечення.

Книга «Інтернаціоналізм чи русифікація?» одного з провідних представників шістдесятництва, українського дисидента І. Дзюби наочно демонструє підважування аксіом радянсько-імперських наративів шляхом критичного переосмислення ідеологічних підвалин політичної системи, викриття механізмів маніпулювання масовою свідомістю, процесів російщення та національного нівелювання, а також руйнації комуністичних міфів. Форми і засоби мовного спротиву в праці – це критика і протест проти колоніальної мовної і національної політики Радянського Союзу, дискримінаційних заходів щодо національних мов і культур, викриття фальшивих ідеологем про гармонійну двомовність, розквіт націй, їх рівноправність і дружбу. І. Дзюба називає радянські реалії справжніми іменами, показуючи їхню справжню дискримінаційну суть: *«...колоніалізм може виявлятися не тільки у формі прямої дискредитації, а й формі “братерства”, і це останнє дуже характерне для російського колоніалізму»* (Дзюба, 2010, с. 122); *«...не все те інтернаціоналізм, що на інтернаціоналізм виглядає, що зве себе інтернаціоналізмом, що хоче інтернаціоналізмом зарекомендувати. І не все те націоналізм, що противна сторона оголошує націоналізмом... Не все те братерство, що на братерство претендує»* (Дзюба, 2010, с. 124); *«...атрибут “національний” вперто достосовується тільки до підметів на зразок “пережитки”..., а в той же час не підкреслюється й проминається, всіляко обходиться позитивний сенс поняття про національне. Оце вже справді “односторонність”»* (Дзюба, 2010, с. 81); *«Щось ні одна (поза межами СРСР) соціалістична нація не виявляє бажання зникнути зі світу, самоліквідуватися (шляхом чимраз дальшого “зближення”, звісно!) – на догоду абіловсько-маланчуківському докторсько-поліцейському “інтернаціоналізму”»* (Дзюба, 2010, с. 210).

Одним із засобів мови спротиву було введення ідеологем у незвичний контекст, де вони набували невластивого значення та стилістичного забарвлення, часом цілком протилежного офіційному слововжитку (Зарецький, 2008). Це виразно ілюструє вживання в праці лексеми «інтернаціоналізм», що належала до одиниць на позначення ключових понять керівної ідеології СРСР і якій була властива висока позитивна оцінка. У наведеній вище цитаті вона потрапила у критичний контекст, поєднуючись із викривальними означеннями *«абіловсько-маланчуківський докторсько-поліцейський»*. Такий прийом, а також використання лапок зі словом «інтернаціоналізм» нівелюють закладене офіційною ідеологією його піднесено-урочисте звучання. Також у самій назві праці *«Інтернаціоналізм чи русифікація?»* це слово поєднується з лексемою, що змінює його зміст, конотацію і ставить під сумнів провідні пропагандистські постулати.

Об'єктом іронії І. Дзюби стає пропагована в СРСР теорія «гармонійної двомовності», яку поширювали в текстах наукових праць, засобів масової інформації та офіційних документів як необхідну умову щасливого життя багатонаціональної і багатомовної країни. Автор пародіює ідеологічні висловлювання, пропонуючи свій варіант розвитку двомовної ситуації з урахуванням інтересів російського народу: *«Як... викрутитися з цієї, так би мовити, “нерівності”, “ущемлення” росіян? Може, ощасливлять і російський народ другою рідною мовою: українською чи татарською, а то й бурятською, приміром? Треба ж виправдати формулу про двомовність як характерну прикмету радянського народу?»* (Дзюба, 2010, с. 194).

Тяжіння до іронії та сарказму засвідчує критичне осмислення ситуації, а виразити їх допомагають сталі словосполучки радянської новомови, які І. Дзюба іноді й не перекладає, залишаючи їх в оригінальному звучанні, що підкреслює походження ідеологічних кліше з російської мови: *«Не нам про це думати, “если думают вожди”*. Хоч важко здогадатися, в чому був би уражений їхній

вождівський авторитет та загрожені їхні вождівські прерогативи, якби ці питання зробити, скажімо, предметом публічної дискусії» (Дзюба, 2010, с. 221).

У саркастично-іронічному тоні також змальовано й інші риси радянського суспільства та сформованої на ґрунті репресій і пропаганди державної системи обману і безправ'я, наприклад: «Зворушлива опіка КДБ над справами української культури триває не один рік і обіймає різні форми “роботи”. Правда, серед усіх цих форм останнім часом забирає гору одна: зубодробильна – “запретить, пресечь, изолировать”» (Дзюба, 2010, с. 215).

Отже, інтелектуальний набуток українських дисидентів засвідчує формування і розвиток антитоталітарного дискурсу – мови спротиву, що реалізовувалася в різних стратегіях. Зокрема, у відкритих критичних висловлюваннях на адресу політичного режиму, а також застосуванні засобів іронії, сарказму і пародіювання, переосмисленні ключових понять радянської ідеології, введенні одиниць радянської новомови в іронічний або критичний контексти.

ЛІТЕРАТУРА

Дзюба, І. (2010). *Інтернаціоналізм чи русифікація?* Вид. дім «Києво-Могилянська академія».

Зарецький, О. (2008). *Офіційний та альтернативний дискурси. 1950–80-ті роки в УРСР*. Інститут української мови НАН України.

Масенко, Л. (2017). *Мова радянського тоталітаризму*. Кліо.

Wierzbicka, A. (1990). Antitotalitarian language in Poland: Some mechanisms of linguistic self-defense. *Language in Society*, 19(1), 1–59.
<https://doi.org/10.1017/S004740450001410X>

Чорноус О. В.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри мовної підготовки

Донецького державного університету внутрішніх справ

(Кропивницький, Україна)

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Ефективність комунікації зазвичай пов'язують з тим, наскільки в кожному випадку взаємодії її учасникам вдається мінімізувати непорозуміння. Співрозмовникам можуть заважати невдало обрана форма для передавання повідомлення (наприклад, коли вимова чи акцент одного з них ускладнює правильне розуміння), недостатній рівень володіння мовою (ускладнює точне формулювання думок), неправильне тлумачення соціального контексту, брак знань із теми обговорення тощо (Gudykunst, 2004, с. 29).

На тлі означених факторів вагомого значення набувають відмінності в правилах комунікації, що історично склалися та закріпилися в різних культурах. Саме вони стають джерелом непорозумінь навіть тоді, коли обидва співрозмовники мають доволі високий рівень мовної компетентності. Промовистим прикладом може послугувати інтерпретація невербальних сигналів представниками різних спільнот: так, у східноазійській культурі в ситуації прямого зорового контакту обличчя іншої людини може видаватися більш сердитим, недоступним і неприємним, тоді як у західноєвропейській такий ефект не зафіксований (Akeshi et al., 2013, с. 1). Дослідники пов'язують такі розбіжності з різними правилами соціального вираження емоцій та культурними нормами. У результаті прямий зоровий контакт може трактуватися одним співрозмовником як виклик, агресія, неповага, надмірна

наполегливість, а також порушення особистого простору, а в другого асоціюватися зі щирістю, впевненістю, відкритістю, що впливає на коректність оцінки емоцій та намірів один одного.

Наведені вище причини непорозумінь (мовні, контекстуальні, тематичні тощо) набувають більшої актуальності в умовах міжкультурної професійної взаємодії, де учасники не лише спілкуються різними мовами, а й транслюють у дискурс власні національно-культурні норми ввічливості, ієрархії, прямолінійності чи непрямой комунікації. Прикладом можуть послугувати стратегії, до яких вдаються японські та американські співрозмовники в тих ситуаціях, коли необхідно передати незручну інформацію: японці зазвичай використовують натяки, спонукаючи учасника комунікації самостійно зрозуміти проблему (навідні запитання про обід, щоб сигналізувати про залишки гірчиці на обличчі), тоді як американці часто діють більш прямо, відкрито вказуючи на неї або принаймні чітко натякаючи (використовують слово «щось» або «гірчиця» на щодні) (Charlebois, 2003, с. 37). Це відображає культурні відмінності у стилях спілкування, що може бути перепорою для порозуміння.

У науковій літературі такі та подібні ситуації Дж. Томас охарактеризувала як міжкультурну прагматичну невдачу (cross-cultural pragmatic failure) – випадки, коли мовець не зміг досягти запланованого прагматичного ефекту через невідповідність культурних очікувань співрозмовника (Thomas, 1983, с. 91). Нагадаємо, що прагматичну компетентність дефінують як здатність «правильно використовувати мову в контексті спілкування, беручи до уваги мету висловлювання, відносини між учасниками комунікації та соціокультурні норми» (Міняйло та ін., 2024, с. 543).

У професійній комунікації, де рішення ухвалюють швидко, а взаємодія часто відбувається в умовах обмеженого часу та високої відповідальності

(переговори, усні консультації, юридичні процедури, командна робота в міжнародних проєктах), лінгвокультурні ризики можуть мати не лише комунікативні, а й практичні наслідки: наприклад, порушення кінцевих строків виконання завдань, фінансові втрати, етичні та правові колізії тощо. Особливо актуальними вони постають у пострадянському та сучасному українському професійному дискурсі, де поєднуються національно-культурні коди (висока емоційність, непряма ввічливість, патріотичні маркери) з глобальними професійними нормами.

ЛІТЕРАТУРА

Міняйло, Н., Федюніна, О., & Костецька, Л. (2024). Вплив рівня володіння мовою на формування комунікативної компетентності українських здобувачів освіти. *Вісник науки та освіти*, 11(29), 534–547. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-11\(29\)-534-547](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-11(29)-534-547)

Akechi, H., Senju, A., Uibo, H., Kikuchi, Y., Hasegawa, T., & Hietanen, J. K. (2013). Attention to eye contact in the West and East: autonomic responses and evaluative ratings. *PloS one*, 8(3), e59312. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0059312>

Charlebois, J. (2003). Cross-Cultural Pragmatic Failure and Language Teaching. *JALT Hokkaido Journal*, 7, 35–43.

Thomas, J. (1983). Cross-Cultural Pragmatic Failure. *Applied Linguistics*, 4(2), 91–112. <https://doi.org/10.1093/applin/4.2.91>

Бойко Ю.П.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри германської філології та перекладознавства
Хмельницького національного університету
(Хмельницький, Україна)*

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ РЕЦЕПЦІ КОНЦЕПТУ *ВОЛЯ*: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР

В умовах сучасних соціокультурних та геополітичних викликів безпрецедентно зростає інтерес світової спільноти до української національної ідентичності. Ключовим елементом, що формує ядро української мовної картини світу та становить фундамент національного менталітету, є концепт *ВОЛЯ*.

Серед українських мовознавців взаємозв'язки мови з національною культурою вивчали В. Ващенко, І. Чередниченко, М. Кочерган, В. Жайворонок, В. Кононенко, А. Загнітко, О. Селіванова, О. Матузкова та інші.

Нині цей концепт вийшов за межі суто філософського чи побутового дискурсу, перетворившись на потужний лінгвокультурний код, який активно транслюється в міжнародний інформаційний простір. Відтак, адекватне відтворення цього концепту англійською мовою постає не лише як лінгвістичне, а й як стратегічне крос-культурне завдання.

У концептосфері українських художніх текстів поняття *ВОЛЯ* займає особливе місце, визначене численними конотативними нашаруваннями, з огляду не лише на його архетипний характер, а й на екстралінгвістичні — соціальні й етнонаціональні чинники» (Кононенко, 2004, с. 29).

Етимологічно лексема *воля* сягає праслов'янського кореня **volja* і пов'язана з дієсловом *веліти* (*velěti*) через історичне чергування голосних. Ця

одиниця має давні балтійські когнати, зокрема литовське *valià* та латиське *vaļa*. На ранніх етапах розвитку мови лексема корелювала з дієсловами «волити» й «бажати», тому її первинним значенням було саме «бажання» або «хотіння».

Діахронійний аналіз концепту ВОЛЯ в текстах різних культурно-історичних епох засвідчує його глибоку семантичну трансформацію. Якщо спочатку ця лексична одиниця використовувалася переважно на позначення фізичної свободи (звільнення з полону, зміна соціального статусу), то з часом її значення суттєво розширилося. Поступово лексема *воля* набула додаткових лінгвокультурних конотацій, об'єднавши у своїй семантичній структурі не лише інтенцію (бажання), а й такі абстрактні поняття, як незалежність, незламність духу та здатність до самоконтролю.

Відтак, концепт ВОЛЯ відіграє ключову роль у формуванні національного духу та колективної свідомості українців. Історично етнічна ідентифікація нації базується не лише на територіальній чи політичній спільності, а, насамперед, на усвідомленні ВОЛІ як найвищої екзистенційної цінності. Саме ця лінгвоментальна домінанта детермінує специфіку українського національного характеру, органічно неприйнятну до будь-яких форм поневолення, та виступає визначальним маркером колективної ідентичності. До того ж унікальність цього концепту полягає в **енантіосемії** (поєднанні різних значень в одному слові): це і «свобода» (зовнішній стан), і «сила духу/бажання» (внутрішній стан). В англійській мові це поняття виражається такими вербалізаторами: *Liberty/Freedom* та *Will*, що, власне й спричиняє труднощі при перекладі. Наведемо приклади:

(1)... скрізь і завжди людинолюбні мої співкозаки відправляли мої фурманські обов'язки з неймовірною майстерністю ... ніде, окрім Запорозжя, не бачив я ..., який безкорисливий і ні до чого майже, за винятком **самої свободи**, не запопадливий корпус козаків запорозьких (Мицик, 2022, с. 83).

(1a) ... *everywhere and always my humane fellow Cossacks performed my coachman's duties with incredible skill... nowhere, except in Zaporozhzhia, have I seen a corps of Zaporozhian Cossacks so selfless and eager for almost nothing, except for **freedom itself***, при перекладі речення (1) вербалізація концепту ВОЛІ відбувається дослівним способом.

У наступному прикладі (2) ядро досліджуваного концепту репрезентоване лексемою *воля* у складі словосполучення *оаза волі*.: (2) *Запорозжжя залишається останньою **оазою волі**, куди тікали кріпаки з усієї України і навіть з-за її меж* (Мицик, 2022, с. 83). – (2a) *Zaporozhzhia remains the last **oasis of freedom**, where serfs fled from all over Ukraine, and even beyond*. Ця конструкція має виразне символіко-метафоричне забарвлення. Завдяки просторовій метафорі «оаза» семантика вислову розширюється: ВОЛЯ концептуалізується не просто як абстрактний стан, а як конкретний безпечний локус (простір), де людина звільняється від соціального гніту та здобуває омріяний захист. Англomовний переклад (2a) демонструє використання прямого словникового еквівалента *freedom*, що в цій ситуації адекватно передає прагматику фізичної та соціальної незалежності, закладену в оригіналі.

Візьмемо наступний приклад (3) *Бідний козак — козак-нетяга, козак-голта — це один з найулюбленіших персонажів у кобзарських піснях та думах, саме він був у народних очах уособленням усього найкращого в козацтві: **хоробрості, чесності, відданості батьківщині*** (Мицик, 2022, с. 83). – *A poor and impoverished Cossack is one of the most beloved **heroes** in the songs of **kobzars** and **dumas**. This Cossack, indeed, was **in the eyes of the people** the embodiment of the best traits of Cossackdom: the embodiment of **fearlessness, honesty, and devotion to the Motherland***. Під час перекладу фольклорно-історичних описів у цьому реченні застосовується **стратегія генералізації** (для концептів *голта, нетяга*), що дозволяє зберегти прагматичний потенціал тексту без надмірної екзотизації, залишаючи при цьому ключові культурні маркери (*kobzar, дума*).

(4) Зайшовши, вони оголошували обраному **волю** всього товариства й просили його прийняти запропоновану йому честь (Мицик, 2022, с. 88). – (4a)
*Upon entering, they announced **the will** of the entire brotherhood to the chosen one, asking him to accept the honor bestowed upon him.*

У прикладі (4) яскравим зразком семантичної диверсифікації концепту ВОЛЯ під час перекладу є ситуації, де він актуалізується не в значенні фізичної незалежності, а як колективне волевиявлення чи імператив. У реченні «*вони оголошували обраному **волю** всього товариства...*» українська лексема відтворюється за допомогою англійського еквівалента *will (the will of the entire society/brotherhood)*. У цьому контексті ВОЛЯ репрезентує вищий ступінь соціальної самоорганізації етносу — здатність громади консолідовано делегувати владу. Перекладач стикається з необхідністю розмежування зовнішньої свободи (*freedom*) та внутрішнього спільного наміру (*will*), що підтверджує складну, синкретичну природу української лінгвоментальної домінанти, яка не має єдиного ізоморфного відповідника в англійській картині світу.

Аналіз згаданих вище та деяких інших прикладів дає підстави стверджувати, що український концепт ВОЛЯ є складним, багатовимірним лінгвокультурним феноменом, який не має абсолютних ізоморфних відповідників в англійській картині світу. Діахронійний аналіз засвідчує, що семантика цієї одиниці еволюціонувала від первинного значення фізичної свободи та бажання до глибокого морального імперативу, ставши наріжною когнітивною домінантою української національної ідентичності та державного суверенітету.

Міжмовна асиметрія створює значні виклики для перекладацької практики. Синкретизм української ВОЛІ, яка органічно поєднує в собі ідеї незалежності, просторової роздольності та внутрішньої сили (незламності), вимагає від перекладача виходу за межі словникових еквівалентів (*freedom*,

liberty, will). Як свідчить аналіз практичного матеріалу, для збереження прагматичного та етнокультурного потенціалу оригіналу під час перекладу історичного та фольклорного дискурсу найефективнішими є стратегії модуляції, генералізації та функційної заміни.

Адекватна трансляція концепту ВОЛЯ та супутніх національних реалій (як-от *козак-гомота, кобзар*) англійською мовою є не просто лінгвістичним завданням, а стратегічним актом міжкультурної комунікації. Уникнення буквалізму та використання фахових перекладацьких трансформацій дозволяє іноземному реципієнту осягнути глибинну специфіку українського світогляду, де ВОЛЯ постає не просто як відсутність утисків, а як усвідомлений вибір і стрижень національного духу.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо у розширенні джерельної бази дослідження, зокрема шляхом залучення текстів сучасного політичного та публіцистичного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

Жайворонок В. В. (2004) Етнолінгвістика в колі суміжних наук. *Мовознавство*. 2004. № 5-6, 23-35

Кононенко В. І. (2004) Концепти українського дискурсу: монографія. Київ-Івано-Франківськ: Плай.

Кононенко В. І. (2008) Мова у контексті культури: монографія. Київ-Івано-Франківськ.

Матузкова О. П. (2022) Лінгвокультура та переклад: монографія. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович.

Мицик Ю. А., Плохій С. М. (2022) Як козаки Україну боронили. Видання друге. Київ: ТОВ «Видавництво “Кліо”».

Бондаренко К.Л.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна)*

Бурлака В.С.

*вчитель англійської мови
Центральноукраїнський науковий ліцей Кіровоградської обласної ради
(Кропивницький, Україна)*

Король А.В.

*учениця 10 класу
Центральноукраїнський науковий ліцей Кіровоградської обласної ради
(Кропивницький, Україна)*

КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ СТРАТЕГІЙ У СУБТИТРУВАННІ СЕРІАЛУ VODKIN

Зростання популярності стримінгових платформ суттєво змінило способи поширення аудіовізуального контенту. Сучасні фільми та телесеріали дедалі частіше виходять одночасно в різних країнах, що потребує швидкої мовної адаптації для міжнародної аудиторії. У таких умовах важливу роль відіграє субтитрування – один із найоперативніших способів перекладу аудіовізуальної продукції. На відміну від класичного письмового перекладу, створення субтитрів обмежене жорсткими технічними параметрами: лімітом знаків у рядку та часовим інтервалом експозиції на екрані, що змушує перекладачів вдаватися до інтенсивної компресії.

Проблематика аудіовізуального перекладу (АВП) перебуває у фокусі уваги багатьох дослідників. Технічні нормативи та особливості перекладацьких рішень в умовах обмеженого простору аналізують Х.Діас-Синтас та А.Ремаель (*Díaz-Cintas, Remael, 2021*). Класифікацію адаптивних стратегій у цій сфері запропонував Г.Готтліб (*Gottlieb, 2004*), а питання міжмовної еквівалентності та механізмів трансформації детально висвітлені у працях М.Бейкер (*Baker, 2018*). Сучасний етап перекладознавства характеризується інтеграцією методів корпусної лінгвістики, що дозволяють здійснювати точний статистичний аналіз великих масивів даних (*McEnergy, Hardie, 2012*).

Метою дослідження є систематизація перекладацьких підходів у процесі субтитрування на основі корпусного аналізу. Для цього було сформовано паралельний корпус субтитрів до серіалу *Vodkin*. Обсяг досліджуваного матеріалу (англійська та українська мови) становить 54533 слова (123682 токени), а загальний масив проаналізованих даних разом із оригінальними транскриптами складає 90113 слів (174883 токени), що забезпечує репрезентативність вибірки.

Обробка даних здійснювалася за допомогою корпусного менеджера *Sketch Engine*, який дозволяє аналізувати частотність лексичних одиниць, встановлювати перекладацькі відповідники та досліджувати закономірності мовних трансформацій у паралельних корпусах, автоматично вирівняних відповідно до тайм-коду субтитрів. Методологія аналізу еквівалентів передбачала три послідовні кроки в системі *Sketch Engine*: по-перше, виявлення специфіки вживання одиниць через режим *Concordance*; по-друге, встановлення міжмовних відповідників засобами *Parallel Concordance*; і нарешті, фільтрацію мовного матеріалу за допомогою опції *GDEX* (*good dictionary examples*) для виокремлення найбільш показових прикладів для аналізу.

У межах дослідження лексичні одиниці було згруповано у чотири функціонально-семантичні поля (Селіванова, 2008): емоційно-прагматичні маркери мовлення; лексика злочинів і розслідування; соціально-ідентифікаційні та регіонально марковані мовні одиниці; термінологія подкастингу. Такий розподіл згодом дозволив виявити кореляцію між прагматичною роллю слова та стратегією його відтворення в субтитрах.

Встановлено, що найчастіше стратегія вилучення (omission) застосовується до емоційно-прагматичних маркерів (близько 63%). Це пов'язано з тим, що вигуки та заповнювачі пауз часто не виконують ключової смислової функції і можуть бути вилучені без втрати змісту (Gottlieb, 2004). Подібне явище пояснюється технічними обмеженнями субтитрування та необхідністю лінгвістичної конденсації тексту (Díaz-Cintas, Remael, 2021).

Натомість у лексиці, пов'язаній зі злочинами та розслідуванням, переважають стратегії збереження (retention) та нормалізації (normalization). Оскільки ці терміни належать до сюжетного ядра, перекладачі прагнуть максимально точно відтворити номінативну інформацію для розуміння сюжетної лінії, що відповідає принципам перекладацької еквівалентності (Chaume, 2019). Соціально-регіональні маркери частіше піддаються адаптації (adaptation) для передачі прагматичного ефекту (Pedersen, 2011).

Застосування корпусного аналізу верифікувало припущення щодо суттєвої (36,85%) компресії усної мови. Така різниця пояснюється необхідністю адаптації тексту до технічних стандартів субтитрування та обмежень швидкості читання глядача.

Отримані результати доводять, що перекладацькі стратегії у субтитруванні визначаються не лише технічними параметрами аудіовізуального перекладу, а й лінгвальними особливостями тексту. Використання корпусного підходу дозволяє виявити статистичні закономірності перекладацьких трансформацій, забезпечує об'єктивніший

аналіз мовних процесів у субтитрах, який може бути використаний для створення чи оновлення настанов для лінгвістів, які працюють з аудіовізуальними продуктами.

ЛІТЕРАТУРА

Селіванова, О. (2008). Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля.

Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge.

Diaz-Cintas, J. Remael, A. (2021). *Subtitling. Concepts and Practices*. London: Routledge.

Chaume, F. (2019). *Localizing Media Contents: Technological Shifts, Global and Social Differences and Activism in Audiovisual Translation*. The Routledge companion to global television. Routledge.

Gottlieb, H. (2004). Subtitles and international anglicization. *Nordic Journal of English Studies*, 3(1), 219–230.

McEnery, T., Hardie, A. (2012). *Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pedersen, J. (2011). *Subtitling Norms for Television: An explorative study of subtitling for Spanish TV*. Amsterdam: John Benjamins.

Волошина А.Р.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Лелека Т.О.

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

(Кропивницький, Україна)

ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ТЕКСТ ЯК АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ВИДАННЯ BBC NEWS)

У сучасному інформаційному просторі публіцистичні тексти відіграють важливу роль у формуванні громадської думки та висвітленні актуальних подій. Інтернет-медіа стали одним із головних джерел новин, що забезпечують швидке поширення інформації серед широкої аудиторії. У зв'язку з цим переклад журналістських матеріалів набуває особливого значення, адже він сприяє міжкультурній комунікації та доступу до інформації різними мовами (Карабан, 2004, с. 214).

Одним із найавторитетніших міжнародних медіа є BBC News, яке публікує новини англійською мовою для глобальної аудиторії. Водночас існує українська редакція — BBC News Україна, що перекладає та адаптує матеріали для українських читачів. Аналіз матеріалів цих видань дозволяє дослідити основні аспекти перекладу публіцистичних текстів.

Публіцистичні тексти характеризуються поєднанням інформативної та впливової функцій. Їх метою є не лише повідомлення фактів, але й формування певного ставлення до подій. Саме тому у таких текстах широко використовуються оцінна лексика, метафори, ідіоми та інші стилістичні засоби (Baker, 2018, р. 74). Перекладач повинен враховувати ці особливості, щоб адекватно передати зміст і прагматичний ефект повідомлення.

Одним із ключових аспектів перекладу є лексична трансформація, що дозволяє передати зміст висловлювання з урахуванням норм мови перекладу. Наприклад, у новинному матеріалі BBC News використовується таке речення: *The government is under pressure to respond to the growing crisis.* – *Уряд перебуває під тиском щодо необхідності реагувати на кризу, що загострюється.*

У цьому випадку перекладач використовує трансформацію розширення, щоб зробити зміст більш зрозумілим для українського читача (*Munday, 2016, p. 61*).

Іншим важливим аспектом перекладу публіцистичних текстів є передача газетних заголовків. Заголовок виконує функцію привернення уваги читача та стислого повідомлення про зміст статті. У англійських новинах часто використовуються короткі та емоційно насичені формулювання. Наприклад: *Global leaders meet to discuss climate change.* – *Світові лідери зустрілися для обговорення змін клімату.*

У цьому прикладі переклад зберігає зміст заголовка, але адаптує граматичну структуру відповідно до норм української мови (*Baker, 2018, p. 74*).

Ще одним аспектом перекладу є передача прагматичного значення тексту. Публіцистичні матеріали часто містять елементи оцінки або аналітичні коментарі. Наприклад, у статті BBC News можна знайти таке речення: *The decision has sparked debate among political analysts.* – *Це рішення викликало дискусію серед політичних аналітиків.*

Тут перекладач зберігає нейтральний стиль повідомлення, характерний для новинного жанру.

Крім того, під час перекладу важливо враховувати культурний контекст. У публіцистичних текстах часто згадуються політичні інституції, суспільні явища або культурні реалії. У таких випадках перекладач може використовувати пояснювальний переклад або адаптацію: *The bill will be*

debated in Parliament next week. – Законопроект розглядатиметься в парламенті наступного тижня».

У цьому прикладі перекладач зберігає назву політичного органу, адаптуючи її до української мовної традиції.

Отже, аналіз матеріалів BBC News та BBC News Україна показує, що переклад публіцистичних текстів потребує врахування лексичних, стилістичних і прагматичних особливостей медійного дискурсу. Для досягнення адекватності перекладу перекладач повинен не лише точно передавати зміст повідомлення, але й зберігати його вплив на читача. Саме поєднання мовної компетентності, знання культурного контексту та розуміння специфіки медійного стилю забезпечує якісний переклад журналістських матеріалів.

ЛІТЕРАТУРА

Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge.

Карабан, В. І. (2004). *Переклад англійської наукової і технічної літератури*. Вінниця: Нова книга.

Munday, J. (2016). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London: Routledge.

BBC News. (2024). <https://www.bbc.com>

BBC News Україна. (2024). <https://www.bbc.com/ukrainian>

Ільїна О.Д.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Лелека Т. О.

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

(Кропивницький, Україна)

ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНИХ РЕАЛІЙ У ПЕРЕКЛАДІ

У сучасному мовознавстві та перекладознавстві особливого значення набуває дослідження взаємозв'язку мови й культури. Глобалізаційні процеси, активізація міжкультурної комунікації та зростання обсягів міжнародного інформаційного обміну спричиняють потребу в адекватному перекладі текстів, що містять культурно зумовлені елементи. Мова в такому контексті розглядається не лише як засіб передачі інформації, а як носій культурного досвіду, історичної пам'яті та національно-специфічних смислів. Особливу роль у цьому відіграє лексичний рівень мови, оскільки саме лексика найповніше відображає культурні особливості певного суспільства (Абабілова, Усаченко, 2017, с. 4-9).

Культурно-специфічні реалії становлять важливий компонент мовної картини світу, адже вони безпосередньо пов'язані з історією, традиціями, соціальним устроєм і повсякденним життям конкретної спільноти. Такі мовні одиниці відображають предмети, явища або поняття, характерні лише для певної культури, що часто не мають прямих відповідників в інших мовах. Саме ця особливість робить їх одним із найбільш складних об'єктів перекладацької діяльності. Реалії функціонують у різних типах дискурсу – художньому, публіцистичному, науковому, медійному, а також у туристичному та

рекламному, де вони відіграють важливу роль у створенні культурного образу країни чи регіону (Anvarova, 2023, с. 268-273).

Культурно маркована лексика може позначати елементи матеріальної культури, традиційні страви, історичні події, соціальні інститути, звичаї, ритуали, національні свята або інші культурно значущі явища. Такі одиниці виконують не лише номінативну, а й культурно-інформативну функцію, адже вони передають фонові знання, які є очевидними для носіїв однієї культури, але можуть бути незрозумілими для представників іншої (Katan, 2004).

Проблематика перекладу реалій посідає важливе місце у працях багатьох дослідників. У перекладознавстві вони розглядаються як лексичні одиниці, що відображають специфічні елементи життя певного народу та становлять труднощі під час передачі іншою мовою. Науковці наголошують, що переклад таких елементів вимагає від перекладача не лише високого рівня мовної компетентності, а й глибоких знань культурного контексту. Зокрема, дослідники підкреслюють, що перекладач має виступати посередником між двома культурами, забезпечуючи максимально можливе збереження змісту й стилістичне забарвлення оригіналу (Pym, 2010).

Однією з ключових проблем перекладу культурно-специфічної лексики є відсутність повних еквівалентів у мові перекладу. У багатьох випадках реалії відображають унікальні явища певної культури, які не мають прямого відповідника в іншій мовній системі. Саме тому перекладач змушений застосовувати різні перекладацькі стратегії, зокрема транскрипцію, транслітерацію, описовий переклад, калькування або адаптацію. Кожен із цих способів має свої переваги й недоліки, оскільки може по-різному впливати на точність передачі змісту та культурного колориту тексту.

Важливим чинником, що впливає на складність перекладу культурно маркованої лексики, є різниця між культурами. Дослідники зазначають, що ступінь складності перекладу безпосередньо залежить від рівня культурної

близькості між мовами. Якщо культури мають спільні історичні або соціальні риси, перекладачеві легше знайти відповідні лексичні засоби для передачі змісту. Натомість значні культурні відмінності ускладнюють процес перекладу, оскільки в мові перекладу може бути відсутня відповідна концептуальна база для відтворення певних понять (Larson, 1984).

Крім того, різні культури характеризуються неоднаковими пріоритетами розвитку, що також відображається в їхній лексиці. Одні спільноти мають більш розвинену термінологічну систему в певних сферах, тоді як інші приділяють менше уваги відповідним аспектам діяльності. У результаті словниковий склад мов може істотно відрізнятись за рівнем спеціалізації або деталізації понять. Такі відмінності створюють додаткові труднощі для перекладача, оскільки потребують пошуку адекватних засобів для передачі змісту без втрати інформації (Catford, 1965).

Окрему проблему становить передача імпліцитної культурної інформації. Багато культурних значень у текстах не виражені безпосередньо, а закладені у фонових знаннях носіїв мови. У таких випадках перекладач повинен враховувати не лише лексичне значення слова, а й широкий культурний контекст, у якому воно функціонує. Відсутність у реципієнта необхідних фонових знань може призвести до неповного або неточного розуміння тексту.

Не менш важливим чинником є також структурні відмінності між мовами. Різниця в граматичних моделях, синтаксичних конструкціях і словотворчих можливостях мов може ускладнювати передачу певних культурних змістів. У деяких випадках інформація, яка в одній мові передається за допомогою одного слова або короткого виразу, в іншій потребує розгорнутого пояснення. Такі особливості мовної структури змушують перекладача адаптувати текст до норм мови перекладу, водночас намагаючись зберегти його змістову та культурну специфіку (Anderman, 1999).

Водночас у науковій літературі підкреслюється, що досягнення абсолютної еквівалентності під час перекладу текстів, насичених культурно-специфічними елементами, є практично неможливим. Проте це не означає, що переклад втрачає свою ефективність як засіб міжкультурної комунікації. Основним завданням перекладача є створення функціонально адекватного тексту, який забезпечує досягнення комунікативної мети оригіналу та дає змогу адресатові зрозуміти культурний зміст повідомлення.

Враховуючи це, переклад культурно маркованої лексики слід розглядати не лише як мовну, а й як культурну проблему. Перекладач повинен враховувати як лінгвістичні особливості тексту, так і соціокультурний контекст його функціонування. Ефективність перекладу в значній мірі залежить від здатності перекладача інтерпретувати культурні смисли та знаходити оптимальні засоби їхнього відтворення в мові перекладу (Fernández Guerra, 2012, с. 4).

Особливо актуальною ця проблема є для текстів, що виконують культурно-презентаційну функцію, зокрема туристичних, рекламних або медійних матеріалів. У таких текстах реалії часто використовуються для створення автентичного образу культури та формування уявлення про певну країну чи регіон. Неправильне або неточне відтворення культурних елементів може призвести до спотворення змісту та втрати культурного колориту тексту (Qiufen, Amini & Tan, 2025, с. 259-273).

Отже, культурно-специфічна лексика є одним із найбільш складних об'єктів перекладу, оскільки поєднує мовні та культурні аспекти значення. Її адекватна передача потребує від перекладача глибокого розуміння як мовної системи, так і культурного контексту. Подальші дослідження в цій сфері спрямовані на розроблення ефективних перекладацьких стратегій, які дозволяють максимально зберігати культурну інформацію оригіналу та забезпечувати ефективну міжкультурну комунікацію.

ЛІТЕРАТУРА

Абабілова, Н., & Усаченко, І. (2017). Реалія як об'єкт досліджень вітчизняних та зарубіжних перекладознавців. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство, 2(28), 4–9.

Anderman, G., & Rogers, M. (1999). Word, text, translation: Liber amicorum for Peter Newmark. *Multilingual Matters*.

Anvarova, Sh. A. (2023). Realia as bridges to cultural insight. *Conference of Modern Science & Pedagogy*, 1(4), 268–273.

Catford, J. (1965). *A linguistic theory of translation: An essay in applied linguistics*. Oxford University Press.

Fernández Guerra, A. (2012). Translating culture: Problems, strategies and practical realities. *Sic: časopis za književnost, kulturu i književno prevođenje*, 3(1), 4–5.

Katan, D. (2004). *Translating cultures: An introduction for translators, interpreters and mediators*. Routledge.

Larson, M. (1984). *Meaning-based translation: A guide to cross-language equivalence*. University Press of America.

Pym, A. (2010). *Exploring translation theories*. Routledge.

Qiufen, W., Amini, M., & Tan, D. A. L. (2025). Strategies, errors, and challenges in translating culture-specific items in Chinese-English literary works: A systematic review. *Jurnal Arbitrer*, 12(2), 259–273.

Савеленко В.О.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Лелека Т.О.

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

(Кропивницький, Україна)

МОВНА МАНІПУЛЯЦІЯ ЯК ОЗНАКА ПОЛІТИЧНОЇ ПРОМОВИ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ ІНАВГУРАЦІЙНОЇ ПРОМОВИ ДОНАЛЬДА ТРАМПА 2025 РОКУ)

У сучасному суспільстві політична комунікація відіграє важливу роль у формуванні громадської думки. Політичні лідери використовують різноманітні мовні засоби для впливу на аудиторію, переконання виборців та формування позитивного образу власної політичної діяльності. Одним із ключових інструментів такого впливу є мовна маніпуляція. Вона проявляється у використанні певних риторичних стратегій, які дозволяють політикам не лише передавати інформацію, а й спрямовувати сприйняття цієї інформації слухачами.

Мовна маніпуляція є предметом дослідження багатьох лінгвістичних і комунікативних наук. У політичному дискурсі вона проявляється через добір лексики, використання емоційно забарвлених висловлювань, риторичних запитань, гіперболізації, метафор та повторів. У результаті політичний текст або виступ набуває не лише інформативної, а й переконувальної функції (Бацевич, 2004, с. 36).

Метою цього дослідження є аналіз мовних засобів маніпуляції у політичній промові Donald Trump 2025 року та визначення їх ролі у формуванні політичного повідомлення. Для досягнення поставленої мети було

використано методи дискурс-аналізу, лінгвостилістичного аналізу та інтерпретації політичного тексту.

Політичний дискурс характеризується високим рівнем експресивності та прагматичності. Політичні виступи спрямовані не лише на передачу фактів, але й на формування певного емоційного ставлення аудиторії до цих фактів. Саме тому у промовах політичних лідерів широко застосовуються маніпулятивні мовні стратегії (Wodak, 2016, с. 78).

У промові Дональда Трампа 2025 року можна спостерігати низку характерних прийомів мовної маніпуляції. Насамперед варто звернути увагу на використання протиставлення. Політик будує свою риторичку на контрасті між минулою політикою та новим політичним курсом. Наприклад, у виступі він зазначає: *For years our country was weakened by bad leadership, but now we are rebuilding the greatest nation on Earth.* – Протягом багатьох років нашу країну послаблювало погане керівництво, але тепер ми відбудуємо найвеличнішу державу на Землі.

У цьому висловлюванні простежується чітке протиставлення негативного минулого та позитивного майбутнього. Подібна стратегія дозволяє створити у свідомості аудиторії відчуття кардинальних змін і підсилює образ політика як реформатора.

Ще одним поширеним прийомом є створення образу ворога. У політичній риторичці це дозволяє консолідувати аудиторію навколо певної політичної позиції. У промові Трампа можна знайти приклади критики попередньої влади: *The previous administration allowed chaos at our borders and weakened the security of our nation.* – Попередня адміністрація допустила хаос на наших кордонах і послабила безпеку нашої держави.

Такі формулювання формують у слухачів уявлення про небезпеку та підсилюють необхідність підтримки нового політичного курсу.

Важливим елементом мовної маніпуляції є емоційна апеляція до аудиторії. Політичні виступи часто містять лексику, що викликає почуття гордості або патріотизму (Chilton, 2044, с. 97). Наприклад, у промові звучить: *America is stronger, prouder, and more confident than ever before.* – Америка сильніша, гордіша та впевненіша, ніж будь-коли раніше.

Подібні висловлювання формують позитивний емоційний фон та сприяють підсиленню національної ідентичності (Dijk, 2006, с. 54).

Також у промові активно використовується гіперболізація. Політичні діячі часто перебільшують значення певних подій або результатів для підсилення ефекту переконливості. У виступі можна знайти такі формулювання: *We are witnessing the greatest economic comeback in the history of our country.* – Ми є свідками найбільшого економічного відродження в історії нашої країни.

Гіперболізація створює у слухачів відчуття масштабності політичних змін та підсилює позитивну оцінку діяльності влади.

Ще одним важливим маніпулятивним засобом є спрощення складних політичних питань. Наприклад, економічна політика пояснюється через прості та короткі висловлювання: *We cut taxes, we cut regulations, and jobs came back to America.* – Ми знизили податки, скоротили регулювання, і робочі місця повернулися до Америки.

Подібна риторика дозволяє зробити політичне повідомлення більш зрозумілим для широкої аудиторії.

Окремо слід відзначити використання повторів. Повторення ключових фраз є ефективним риторичним прийомом, який сприяє закріпленню основної ідеї промови у свідомості слухачів. У виступі неодноразово повторюються такі висловлювання: *We are bringing back American strength.....We are bringing back American prosperity.....We are bringing back American pride.* – Ми повертаємо

американську силу.....Ми повертаємо американське процвітання..... Ми повертаємо американську гордість.

Завдяки повторенню формується чіткий і запам'ятовуваний політичний меседж.

Крім того, у промові активно використовується метафорична риторика, яка підсилює емоційний вплив виступу (Dijk, 2008, с. 43). Наприклад, політик говорить: *The American dream is rising again, stronger than ever before.* – *Американська мрія знову відроджується, сильніша, ніж будь-коли раніше.*

Подібні метафори створюють позитивний символічний образ майбутнього країни.

Важливу роль у політичній маніпуляції відіграє також формування позитивного образу лідера. Політик позиціонує себе як людину, здатну вирішити ключові проблеми держави. У промові це проявляється у висловлюванні: *Together we will make our country stronger, safer, and greater than ever before.* – *Разом ми зробимо нашу країну сильнішою, безпечнішою і величнішою, ніж будь-коли раніше.*

Такі формулювання створюють образ сильного та відповідального лідера.

Крім того, у промові присутні висловлювання, спрямовані на мобілізацію суспільства та формування відчуття спільної мети: *Our best days are still ahead of us.....The future of America has never looked brighter.* – *Наші найкращі дні ще попереду. Майбутнє Америки ніколи не виглядало таким світлим.*

Таким чином, аналіз промови Дональда Трампа 2025 року демонструє, що мовна маніпуляція є важливим елементом сучасного політичного дискурсу. Використання таких стратегій, як протиставлення, емоційна апеляція, створення образу ворога, гіперболізація, метафори та повторення, дозволяє

політичним лідерам ефективно впливати на аудиторію та формувати громадську думку.

Отже, мовна маніпуляція у політичних промовах виконує важливу функцію впливу на суспільну свідомість. Вона допомагає політичним діячам не лише передавати інформацію, а й формувати певні інтерпретації подій та політичних процесів. Подальше дослідження політичного дискурсу дозволить більш детально зрозуміти механізми мовного впливу та їх роль у сучасному інформаційному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

- Бацевич, Ф. С. (2004). *Основи комунікативної лінгвістики*. Академія.
- Chilton, P. (2004). *Analysing political discourse: Theory and practice*. Routledge.
- Fairclough, N. (2015). *Language and power* (3rd ed.). Routledge.
- Dijk, T. A. (2006). *Politics, ideology and discourse*. Elsevier.
- Dijk, T. A. (2008). *Discourse and power*. Palgrave Macmillan.
- Wodak, R., & Meyer, M. (2016). *Methods of critical discourse analysis* (3rd ed.). Sage Publications.
- Trump, D. (2025). Speech to a Joint Session of the United States Congress. Washington, D.C. <https://www.whitehouse.gov/remarks/2025/01/the-inaugural-address/>
- Trump, D. (2025). <https://www.holosameryky.com/a/inavhuratsiyna-promova-trampa/7943787.html>

Стегніцька Л.В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент закладу вищої освіти кафедри іноземних мов,
Буковинський державний медичний університет
(Чернівці, Україна)*

Олійник І.Ю.

*доктор медичних наук, професор,
професор закладу вищої освіти кафедри патологічної анатомії,
Буковинський державний медичний університет
(Чернівці, Україна)*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СТВОРЕННІ НАВЧАЛЬНО- МЕТОДИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

Навчально-методичне забезпечення освітнього процесу є одним з пріоритетних напрямів внутрішньої політики закладів вищої освіти. Саме цей комплекс заходів покликаний сприяти якісному викладанню тих чи інших дисциплін та створити максимум необхідних умов для успішного навчання здобувачів освіти. Спрямованість освітнього процесу на формування компетентностей вимагає відповідного навчально-методичного супроводу, який розробляється як цілісна дидактико-методична система, що постійно розвивається та оновлюється (*Проект Інструктивно-методичних рекомендацій, 2024*). Оновлення навчально-методичної бази здійснюється, зокрема, і через видавничу діяльність навчального закладу, яка є одним із способів популяризації та оприлюднення результатів діяльності професорсько-викладацького складу (*Котлова, 2014*).

Створення якісних підручників та навчальних і навчально-методичних посібників є актуальним на часі з огляду на персоналізоване навчання та малу

ефективність традиційних методів навчання, що базувалися на уніфікованому підході до всіх здобувачів освіти (Громова, 2025). Таке студенто-орієнтоване навчання потребує постійного створення завдань різного рівня складності, інтеграція яких в освітній процес потребує значних зусиль та часу.

Мета нашої розвідки проаналізувати положення, які регулюють використання штучного інтелекту (ШІ) у створенні навчально-методичних матеріалів.

Основним нормативно-правовим актом щодо використання та постачання систем ШІ в Європейському Союзі є Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 2024/1689 від 13 березня 2024 року (*Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС), 2024*). Поява штучного інтелекту значно полегшила роботу викладача, пропонуючи нові можливості для адаптації навчальних матеріалів з урахуванням індивідуального підходу у навчанні (Dei, 2025). *Резолюція Європейського парламенту від 19 травня 2021 року щодо ШІ в освіті, культурі та аудіовізуальному секторі (2020/2017(INI)) у розділі Освіта п. 33* підкреслює, що справжня мета ШІ в системі освіти націлена на максимальну індивідуалізацію, пропонуючи студентам персоналізовані навчальні програми відповідно до їхніх сильних і слабких сторін та навчальні матеріали, адаптовані до їхніх особливостей, зберігаючи при цьому якість освіти (*European Parliament Resolution, 2021*). Проте, впровадження ШІ в освітній процес відкриває не тільки нові можливості, але і проголошує перед академічною спільнотою певні виклики. Серед можливостей – це використання програм ШІ для вирішення стандартних завдань у підготовці публікацій до друку, починаючи від перевірки текстів на плагіат і завершуючи реєстрацією роботи у всіх необхідних базах даних (*Kharlamova & Stavytskyu, 2023*). Серед викликів – це надмірна залежність від ШІ, зниження навичок критичного мислення, ризику порушення конфіденційності даних та академічна недоброчесність (*Vieriu & Petrea, 2025*).

Штучний інтелект інтегрувався у всі сфери науково-педагогічної діяльності, про що свідчать розроблені міжнародні принципи та стандарти. Асоціація *The European Network for Academic Integrity* розробила рекомендації щодо етики, прозорості та відповідальності використання інструментів ШІ в курсових роботах, дисертаціях, наукових статтях, статтях, розділах книг, комп'ютерних програмах, графічних матеріалах, тощо (*Foltynek et al, 2023*). Роз'яснення щодо використання ШІ подає авторитетне видавництво Elsevier, зазначаючи, що автори повинні розкривати інформацію про використання інструментів ШІ в розділі про методи, а редактори та рецензенти не повинні використовувати ШІ для оцінки рукописів або прийняття рішень, оскільки існує ризик неповних або упереджених висновків щодо рукопису. Водночас, базові перевірки граматики, орфографії та пунктуації за допомогою ШІ є прийнятними (*Generative AI policies for journals*). Цієї ж стратегії дотримуються і українські фахові журнали, які у рубриці *Політика журналу* прописують чіткі правила використання ШІ у рукописах (*Політика щодо використання генеративного ШІ, 2026*). Щодо навчальних видань, то основні правила та вимоги, здебільшого, стосуються якості розроблених підручників та посібників, а саме: вони повинні мати високий науково-методичний рівень, містити необхідний довідковий апарат; мають бути написані в доступній формі, бути пов'язаними з практичними завданнями, та повинні відслідковуватися тісні міжпредметні зв'язки (*Методичні рекомендації, 2005*). Незважаючи на схвалену Концепцію розвитку ШІ в Україні як одного з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень, розробленої відповідно до плану пріоритетних дій Уряду на 2020 рік, та затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 вересня 2020 р. № 1133 (*Про схвалення Концепції, 2020*), «...реального правового регулювання таких технологій у жодній сфері запроваджено не було» (*Гельжинська & Кравчик, 2025, с. 3*). Проте, варто зазначити, що вже у

проекті щодо запровадження та використання технологій ШІ в закладах загальної середньої освіти зазначається, що заклад освіти може розробляти власне положення щодо використання систем ШІ в освітньому процесі та застосовувати дані технології при формуванні навчальних завдань, що спрямовані на моніторинг та перевірку (*Проект Інструктивно-методичних рекомендацій, 2020*). Незважаючи на певні зрушення та роз'яснення, нерозв'язаним залишається питання оригінальності матеріалу, оскільки згідно Статті 33 п.1 **Закону України Про авторське право** «Твори, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій, не вважаються неоригінальними об'єктами, згенерованими комп'ютерною програмою» (*Закон України Про авторське право, 2023*). Відповідно, постає питання щодо затвердження таких матеріалів до друку, які оцінюються та рекомендуються навчальним закладом з огляду на високий ступінь унікальності, тобто оригінальності тексту.

Отже, ефективне навчання та викладання потребує якісної навчально-методичної бази, яка забезпечить формування загальних та спеціальних компетентностей, необхідних для професійної діяльності майбутніх фахівців. Використання технологій штучного інтелекту при підготовці та затвердженні навчальних ресурсів до друку має здійснюватися згідно інституційної політики щодо використання ШІ, яка базується на міжнародних рекомендаціях політики доброчесності. Створення навчально-методичного матеріалу на принципах прозорості та відкритості підвищить якість навчальних видань, що у свою чергу, забезпечить ефективну організацію освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

Гельжинська, Т.Я., & Кравчик, О.Р. (2025). Правове регулювання використання штучного інтелекту в освіті: український та європейський досвід [Електронний ресурс]. Академічні візії. Випуск 42, 1–11. Секція:

Освіта/Педагогіка. Режим доступу: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/download/1897/1782>; doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15480100>

Громова, Н. (2025). Використання штучного інтелекту для персоналізації навчання української мови в НУШ. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 1(23), 63–73. doi: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.23.2025.334119>

Закон України Про авторське право і суміжні права. (2023). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 57, 166. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.

Котлова, Л.О. (2014). Загальні вимоги до змісту та оформлення навчальних посібників та навчально-методичної літератури: методичні рекомендації для викладачів на основі чинних нормативних документів. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 56 с.

Методичні рекомендації щодо розробки навчальних посібників : затверджено рішенням Вченої ради Науково-методичного центру вищої освіти, протокол № 6 від 29.07.2005 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0006290-05#Text>.

Політика щодо використання генеративного ШІ та ШІ-асистентів. (2026). *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Педагогіка та психологія*. Режим доступу: https://reicst.com.ua/pmtp/policy_AI

Проект Інструктивно-методичних рекомендацій щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти [Електронний ресурс] МОН України. (2024). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/05/21/Instruktyvno.metodychni.rekomendatsiyi.shchodo.SHI.v.ZZSO-22.05.2024.pdf>.

Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні :
Постанова Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. (2020).
Офіційний вебпортал парламенту України. Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.

Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 2024/1689 від 13
березня 2024 року. Режим доступу: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689

Dei, M.O. (2025). The impact of AI on the adaptation of educational materials
and teaching methods to the needs of each student. *LatIA*, 3:124. doi:
<https://doi.org/10.62486/latia2025124>

Kharlamova, G., & Stavtyskyu, A. (2023). The Use of Artificial Intelligence
in Academic Publishing: Preliminary Remarks and Perspectives. *Access to Justice in
Eastern Europe*, 4(21), 527–540. doi: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6.3-n000319>

Vieriu, A.M., & Petrea, G. (2025). The Impact of Artificial Intelligence (AI)
on Students' Academic Development. *Education Sciences*, 15(3), 343.
doi: <https://doi.org/10.3390/educsci15030343>.

Foltynek, T., Bjelobaba, S., Glendinning, I., Khan, Z.R., Santos, R., Pavletic,
P., & Kravjar J. (2023). ENAI Recommendations on the ethical use of Artificial
Intelligence in Education. *International Journal of Educational Integrity*, 19, 12, 1–
4. doi: <https://doi.org/10.1007/s40979-023-00133-4>

Generative AI policies for journals. Available at:
<https://www.elsevier.com/about/policies-and-standards/generative-ai-policies-for-journals>

European Parliament Resolution of 19 May 2021 on Artificial intelligence in
education, culture and the audiovisual sector. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021IP0238>

Волчанська Г.В.

кандидат філологічних наук

науковий керівник секції української мови

Кіровоградська Мала академія наук учнівської молоді

(Кропивницький, Україна)

Бурлака В.С.

вчитель англійської мови

Центральноукраїнський науковий ліцей Кіровоградської обласної ради

(Кропивницький, Україна)

Данілов С.І.

учень 10 класу

Центральноукраїнський науковий ліцей Кіровоградської обласної ради

(Кропивницький, Україна)

ЛЕКСИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ УКРАЇНСЬКОГО ЗАХИСНИКА В НОВИННИХ МЕДІАТЕКСТАХ (2014–2025)

Війна суттєво впливає не лише на політичні та соціальні процеси, а й на мовні практики суспільства. У воєнний період медіа виконують роль ключового каналу інтерпретації реальності, через який формується суспільне сприйняття подій та їхніх учасників. Особливу роль у цьому процесі відіграють новинні тексти, які оперативно фіксують зміни в суспільстві та відображають їх у мовній картині світу.

Одним із ключових елементів сучасного медійного наративу є образ українського захисника. Через систему мовних засобів медіа не лише повідомляють про перебіг бойових дій, а й формують уявлення про роль та значення українського воїнства для суспільства. У новинних текстах цей образ вибудовується через системне використання відповідних номінацій та їхніх

контекстуальних поєднань, які відображають не лише фактичну інформацію, а й суспільні оцінки та цінності.

У мовознавстві образ трактують як багаторівневе утворення, що конструюється за допомогою мовних засобів і відображає певні соціальні уявлення (*Кушнеренко, Коваленко, 2025*). У медіатекстах образ не є статичним: він змінюється залежно від історичних умов, політичної ситуації та суспільних настроїв. Саме тому дослідження мовної репрезентації образу українського захисника в новинних текстах різних періодів війни дозволяє простежити не лише лінгвістичні, а й ширші соціокультурні трансформації.

Метою дослідження є аналіз лексичних засобів формування образу українського захисника та виявлення змін у їх використанні в новинних медіатекстах різних періодів війни.

Оскільки дослідження динаміки характеристик образу в новинних текстах за 2014–2025 роки охоплює значні обсяги матеріалу, оптимальним рішенням є використання корпусних методів аналізу, які забезпечують точність і системність результатів (*Голощук, 2022*).

Дослідницьку базу становили новинні тексти українських онлайн-видань «Українська правда» та УНІАН, які належать до найбільш цитованих та популярних інформаційних ресурсів України. Вибір цих медіа зумовлений їх значним охопленням аудиторії та впливом на формування інформаційного порядку денного (*Олійник, 2025; Орлова, 2025*).

Для аналізу укладено корпус новинних текстів, що охоплює три часові періоди, які відповідають ключовим етапам російсько-української війни: 2014–2015 роки (початковий етап), 2022–2023 роки (повномасштабне вторгнення), 2024–2025 роки (сучасний етап). До корпусу увійшло 233 новинні матеріали загальним обсягом понад 70 тисяч слововживань (близько 90 тисяч токенів). Вибірка текстів здійснювалася за ключовими словами «захисник», «воїн», «військовий», «військовослужбовець», «оборонець».

Опрацювання корпусу здійснювалося за допомогою програмних інструментів WordSmith Tools і Sketch Engine, які забезпечують автоматизований аналіз текстових даних і дають змогу визначати статистично значущі лексичні одиниці. Для порівняння текстів застосовано метод нормалізації частоти (кількість уживань на 10 000 слів), що дозволяє зіставляти корпуси різного обсягу.

Проведений корпусний аналіз засвідчив, що способи мовного представлення образу українського захисника істотно змінилися протягом досліджуваного періоду.

У корпусі було виокремлено 130 ключових лексем, які формують тематичне поле війни. Їхня класифікація за лексико-семантичними групами засвідчила, що образ захисника формується у взаємозв'язку з такими поняттями, як військові дії, територія, військова організація та національна ідентичність.

Кількісний аналіз показав зміну домінантних номінацій, що використовуються для позначення українських військових. У текстах початкового періоду переважають відносно нейтральні назви, пов'язані з професійним статусом учасників бойових дій, зокрема «військовий» і «боєць». У матеріалах пізніших років помітно зростає частота використання слова «захисник», що має виразне оцінне та символічне значення. Водночас збільшується частота використання аббревіатури «ЗСУ», яка репрезентує інституційний аспект образу українського війська. Натомість деякі символічні номінації, характерні для раннього етапу війни, зокрема «кіборг», поступово втрачають актуальність.

Для сучасного етапу характерна тенденція до гуманізації образу військового, що виявляється у використанні розмовних та емоційно наближених номінацій, зокрема слова «хлопці».

Аналіз колокацій також засвідчив зміну синтаксичної ролі образу захисника у новинних текстах. Якщо в ранніх повідомленнях військові часто виступають об'єктами дії (їм допомагають, про них повідомляють), то в сучасних новинах вони дедалі частіше представлені як активні суб'єкти подій. У текстах поширюються конструкції, де захисники виконують дію: відбивають атаки, звільняють території, повідомляють про ситуацію на фронті.

Колокаційний аналіз дозволив встановити й функціональну спеціалізацію основних номінацій. Так, слово «захисник» переважно пов'язане з героїко-патріотичним виміром образу, «військовий» позначає професійний статус, «боєць» акцентує безпосередню участь у бойових діях, а «ЗСУ» репрезентує колективну силу державної військової інституції.

Отже, новинні медіатексти не лише відображають воєнну реальність, а й активно формують суспільне уявлення про українське військо, фіксуючи його трансформацію від професійної категорії до ключового символу сучасної української ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

Голощук, С. (2022). Корпусна лінгвістика: сучасний стан та перспективи досліджень. *Закарпатські філологічні студії*, 21, 249–252.

Кушнеренко, О., Коваленко, О. (2025). Образ як категорія лінгвістики: Поняття образу, іміджу та бренду країни. *Proceedings of the 12th International Scientific and Practical Conference “Perspectives of Contemporary Science: Theory and Practice”* (January 13–15, 2025, Lviv, Ukraine), 1061–1064.

Олійник, Т. (2025, September 23). Українська правда другий рік поспіль стала найпопулярнішим сайтом новин – дослідження.
<https://www.pravda.com.ua/news/2025/09/23/7532178>

Орлова, В. (2025, November 7). Сайт УНІАН вже понад рік утримує першість в новинному диджитал сегменті України.

<https://www.unian.ua/society/sayt-unian-vzhe-ponad-rik-utrimuye-pershist-v-novinnomu-didzhital-segmenti-ukrajini-13189113.html>

СЕКЦІЯ 3

Методичні аспекти фахової підготовки сучасного вчителя української мови та літератури, іноземних мов та зарубіжної літератури, перекладача та фахівця з прикладної лінгвістики.

Halytska O. B.

Dr. phil., Assoz. Prof.,

Assoz. Prof. des Lehrstuhls für deutsche Philologie

Nationale Lesja-Ukrainka-Universität Wolhynien

(Luzk, Ukraine)

INTEGRATION DER DHOCH3-PLATTFORM IN DER UNIVERSITÄREN LEHRE: ERFahrungen AUS DER PRAXIS

Im Rahmen meiner Lehrtätigkeit im Bachelorstudium halte ich Vorlesungen und leite Seminare zu den Lehrveranstaltungen «Theoretischer Studiengang der deutschen Sprache», «Akademisches Schreiben und Rhetorik», «Deutsch für Translator*innen», «Kommunikative Spiele» sowie «Grundlagen wissenschaftlichen Arbeitens». Darüber hinaus umfasst meine Lehrtätigkeit den Unterricht im Bereich Deutsch als Fremdsprache (DaF) sowie die Betreuung von Masterstudierenden bei der Erstellung ihrer Abschlussarbeiten.

Mit der Plattform Dhoch3 bin ich seit 2018 vertraut. Im Rahmen der Fortbildung «Fachsprachenkurs: Technisches Deutsch unterrichten – Konzepte, Methoden und Didaktik» wurde ich erstmals auf dieses Angebot aufmerksam. Seit 2019 erfolgt eine kontinuierliche Teilnahme an verschiedenen Dhoch3-Webinaren, -Seminaren und DAAD/Dhoch3-Workshops. In der universitären Lehre werden seither regelmäßig Materialien aus den Modulen 4, 5, 6 und 9 eingesetzt.

Besonders hervorzuheben sind die positiven Erfahrungen mit Modul 6 «Wissenschaftssprache Deutsch und wissenschaftliche Arbeitsformen», dessen Inhalte sich als äußerst anschlussfähig für die Pflichtseminare «Akademisches Schreiben und Rhetorik» sowie Wahlseminare «Grundlagen wissenschaftlichen Arbeitens» erwiesen haben. Ein Großteil der Materialien dieses Moduls lässt sich produktiv in den Unterricht integrieren, insbesondere die Themenbereiche:

Wissenschaft – Institutionen und Traditionen, Wissenschaftskommunikation: allgemeine Merkmale sowie Sprachliche Merkmale wissenschaftlicher Kommunikation.

Als didaktisch besonders gewinnbringend erwies sich die Arbeit mit dem Video «Kurze Interviews mit zwei Professor*innen zum wissenschaftlichen Arbeiten». Auf der Grundlage der dort formulierten Kriterien wissenschaftlichen Arbeitens analysierten die Studierenden die Aussagen der Interviewpartner und diskutierten anschließend die Frage, welche Aspekte für wissenschaftliches Arbeiten von zentraler Bedeutung sind.

Eine hohe Relevanz für die Studierenden wiesen insbesondere Aufgaben- und Übungsformate zur Wissenschaftssprache Deutsch auf. Besonders positiv aufgenommen wurden aktivierende Aufgabenformate, etwa Übungsreihen mit Kärtchen, die eine intensivere Auseinandersetzung mit den jeweiligen Inhalten ermöglichen.

Im Rahmen der Lehrveranstaltung «Theoretischer Studiengang der deutschen Sprache» erfolgt zudem eine Auseinandersetzung mit wissenschaftlichen (forschungsbezogenen) sowie universitären (studienbezogenen) Textsorten und entsprechenden Diskursformen. Die im Modul bereitgestellten Präsentationen stellen hierbei eine hilfreiche didaktische Unterstützung dar. Bei Bedarf werden zusätzliche Erläuterungen gegeben; vereinzelt erfolgt eine kurze Verdolmetschung ins Ukrainische zur Sicherung des Textverständnisses.

Die Plattform Dhoch3 fungiert in meiner Lehre nicht ausschließlich als Materialquelle – beispielsweise für aktuelle Fachtexte, unterschiedliche wissenschaftliche Textsorten sowie authentische Beispiele wissenschaftlicher Kommunikation –, sondern zugleich als Inspirationsquelle für die didaktische Gestaltung von Seminaren. Die Auswahl der Materialien erfordert jedoch eine kontextbezogene Anpassung sowohl hinsichtlich des Umfangs als auch der inhaltlichen Ausrichtung. Voraussetzung für den Einsatz der Materialien ist in der

Regel ein Sprachniveau von mindestens B2 gemäß dem Gemeinsamen Europäischen Referenzrahmen für Sprachen (GER).

Materialien aus Modul 5 «Fachkommunikation Deutsch (V 2.0)» wurden darüber hinaus im Rahmen des Wahlkurses «Deutsche Grammatik für Translator*innen» eingesetzt und dort unter anderem übersetzt oder gedolmetscht sowie sprachlich analysiert. Beispielsweise wurde im Unterricht ein Video (<https://moodle.daad.de/mod/questionnaire/complete.php?id=369662>) aus der Dhoch3-Plattform eingesetzt, das von den Studierenden zunächst rezipiert und anschließend im Rahmen eines Rollenspiels (Dolmetschen) didaktisch weiterverarbeitet wurde. Diese Aktivität ermöglichte es den Studierenden, Inhalte nicht nur rezeptiv zu erfassen, sondern auch produktiv und interaktiv anzuwenden.

Die interaktive Gestaltung der Lehre eröffnet darüber hinaus vielfältige Möglichkeiten zur Integration externer Tools. In diesem Zusammenhang wird gelegentlich auch der sogenannte Medien-Werkzeugkoffer genutzt, der zusätzliche methodische Impulse für die Planung und Durchführung des Unterrichts bietet.

Im Rahmen eines Workshops an der Universität Rzeszów im Jahr 2024 erfolgte erstmals eine vertiefte Auseinandersetzung mit dem Konzept der diskursiven Landeskunde. Auch mit den Inhalten von Modul 9 «Diskursive Landeskunde / Kulturstudien Deutsch als Fremdsprache» sowie mit dem entsprechenden kulturwissenschaftlichen und kulturreflexiven Ansatz wurden im DaF-Unterricht durchweg positive Erfahrungen gemacht. Eine ausführlichere Darstellung dieser Erfahrungen findet sich in folgendem Beitrag (*Halytska, 2025*). Darüber hinaus wurden im DaF-Unterricht zehn Kopiervorlagen aus dem Material MITREDEN eingesetzt.

Im Rahmen des DAAD/Dhoch3-Trainingsworkshops Modul 4 «Deutsch für den Beruf» (Rzeszów, 2025) sowie des exklusiven Dhoch3-Fortbildungsworkshops «Deutsch im Beruf: Erfolgreich kommunizieren und fachlich überzeugen» (Paderborn, 2025) erfolgte eine vertiefte Auseinandersetzung mit dem Modul 4

«Berufsorientierter Deutschunterricht». Ein besonderer Schwerpunkt lag auf der Szenario-Methodik

(https://moodle.daad.de/pluginfile.php/501128/mod_resource/content/1/Sass_ua_2014_BD_Szenarien.pdf), die als didaktischer Ansatz zur Förderung handlungsorientierter Sprachkompetenzen im berufsbezogenen Deutschunterricht eingesetzt wird.

Im Unterricht wurden gemeinsam mit Studierenden verschiedene Szenarien (Thema 3, Kapitel 2: Szenario-Technik) analysiert und praktisch umgesetzt. Auf dieser Grundlage wurden zentrale kommunikative Handlungsfelder des beruflichen Kontexts trainiert. Dazu gehörten unter anderem das Vereinbaren von Terminen per E-Mail und Telefon, das Verstehen von Stellenanzeigen, das Verfassen von Bewerbungsschreiben und Lebensläufen auf Deutsch sowie die sprachliche Vorbereitung auf Bewerbungsgespräche, in denen eigene Erfahrungen und Kompetenzen präsentiert werden. Darüber hinaus wurden kommunikative Situationen aus den ersten Tagen eines Praktikums simuliert, um die sprachliche Handlungsfähigkeit der Studierenden in realitätsnahen Kontexten zu stärken. Parallel dazu wurden relevante Redemittel und fachbezogene Lexik systematisch eingeführt und gefestigt. Bei Bedarf erfolgte zudem eine vertiefte Bearbeitung jener grammatischen und pragmatischen Strukturen, die für die jeweilige Kommunikationssituation besonders relevant sind.

Die Anwendung dieser Methodik erweist sich insbesondere im Kontext der Ausbildung ukrainischer Studierender der Nationalen Lesja-Ukrainka-Universität Wolhynien als relevant, da viele von ihnen im Rahmen von Austauschprogrammen, Praktika oder beruflichen Perspektiven die Möglichkeit haben, praktische Erfahrungen in deutschsprachigen Ländern zu sammeln oder dort beruflich tätig zu werden. Vor diesem Hintergrund trägt die Szenario-Methodik dazu bei, Studierende gezielt auf authentische kommunikative Situationen im internationalen beruflichen

Umfeld vorzubereiten und ihre berufsbezogene Handlungskompetenz im Deutschen nachhaltig zu stärken.

Insgesamt greife ich in meiner Lehrpraxis jedoch auf ein deutlich breiteres Spektrum an Ressourcen aus verschiedenen Dhoch3-Modulen zurück, als im Rahmen dieser kurzen Darstellung der einzelnen Module aufgeführt werden kann.

ЛІТЕРАТУРА

Halytska, O. (2025). Dyskursyvne krainoznavstvo yak chynnyk formuvannia lnhvokulturnoi kompetentnosti pid chas vuvchennia nimetskoi movy [Discursive country studies as a factor in developing linguocultural competence in learning German]. Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice, 13(9), 38–43. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i9-005>.

Аналат Г П.

*Кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германських мов, зарубіжної
літератури та методик викладання
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна)*

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОНОЛОГУ-ОБГРУНТУВАННЯ ВЛАСНОЇ ДУМКИ

Високий рівень компетентності у монологічному мовленні є важливою складовою іншомовної комунікативної компетентності. Монологічне мовлення розуміють як відносно розгорнутий різновид активного або

довільного мовлення, коли мовець невимушено формулює власну думку чи логічну кількість думок (Фаустова et al., 2022).

Монологічне мовлення є організованим різновидом мовлення. Тобто для реалізації свого комунікативного наміру мовець попередньо створює план-сценарій свого висловлювання, який у свою чергу позбавляє його певної спонтанності та імпровізації. Наявність такого плану-сценарію, та особистісне, суб'єктивне сприйняття дійсності створюють таку важливу характеристику монологічного мовлення, як індивідуальність. Індивідуальність мовця виявляється в актуалізації просторово-понятійних схем, виборі логіко-граматичних структур, у композиційній побудові монологу (Dupont et al., 2020, с. 24).

Монологічне висловлювання характеризується складною синтаксичною структурою. Будучи відносно розгорнутим, монологічне мовлення за своїм змістом та граматичною формою багато в чому збігається з писемним (Кардаш, 2015, с. 55). Виділяють такі види монологічного мовлення як: доповідь, лекція, виступ на зібраннях, дебатах тощо.

Отже, навчання говорінню іноземною вимагає від студента побудови зв'язаного та логічного викладу думки, що залежить від ситуації, поставленої перед ним цілі. Результатом удосконалення навичок монологічного мовлення є здатність студента самостійно переробляти запропонований навчальний матеріал.

Монологічна компетентність – це здатність реалізовувати усномовленнєву комунікацію у монологічній формі; здатність володіти контекстовим монологічним мовленням. Монологічна компетентність передбачає опанування різних видів розповіді: описовими, сюжетними, творчими (розповідь-повідомлення, розповідь-роздум, розповідь-етюд, розповідь-пояснення); переказування художніх текстів; складання розповіді самостійно або за запропонованим планом; розповідь про події з власного

життєвого досвіду, за змістом художнього твору, картини, на задану тему, за уявною чи ігровою ситуацією.

В залежності від комунікативної функції та характеру логіко-синтаксичних зв'язків між реченнями виділяють такі основні види монологічного мовлення: монолог-опис, монолог-розповідь і монолог-міркування (роздум) (Мацюк, 2021, с. 258).

Монолог-міркування (роздум) ведеться з метою дати обґрунтування дій, виявити їх причинний зв'язок, погодитися з тезою або обґрунтовано заперечити (спростувати) її. Монолог-оповідь, монолог-опис та монолог-міркування (роздум) мають конструктивно-стилістичні та смислові відмінності, що зумовлюють вживання цих типів у мовленні.

Науковці звертають увагу, що функціонально-смислові типи монологічних висловлювань у чистому вигляді зустрічаються рідко. В монологі-описі, наприклад, може бути міркування, у монологі-розповіді присутні елементи опису тощо. Найтісніше між собою переплетені повідомлення, оповідь та розповідь (Борщовецька et al., 2018, с. 81).

Монологічне висловлювання є одним із найскладніших форм іншомовного мовлення. Це зумовлює і наявність великої кількості лінгвістичних особливостей монологічного мовлення на різних рівнях: лексичному, граматичному, фонетичному. Це стосується і тривалого англомовного монологу-обґрунтування власної думки. До мовних характеристик монологу належать: використання переважно літературної лексики; розгорнутість висловлювання; наявність ускладнених синтаксичних конструкцій; прагнення до чіткого граматичного оформлення зв'язності з опорою на розгортання системи елементів зв'язку; певна завершеність висловленої мовцем думки. Мовець здебільшого вживає позамовні та інтонаційні засоби виразності, однак, на відміну від діалогу, останнім

відводиться другорядне значення, оскільки монолог є менш емоційним висловлюванням думок ніж діалог (Вашуленко, 2020, с. 10).

Основною особливістю монологів-міркувань є аргументативність. Аргументативність мовлення представлена такими засобами аргументації та контраргументації: 1) наведення фактів, переконливих прикладів, які ґрунтуються на законодавчих документах, статистичних даних, перевірених джерелах інформації, цитуванні прецедентних текстів та імен, власному досвіді; 2) використання метакомунікативних засобів для встановлення когезивних та когерентних зв'язків між тезою, аргументами, прикладами та висновком, а також антитезою, контраргументами, висновком-тезою; 3) вживання вербальних засобів комунікації, відповідних лексичних та фразеологічних одиниць; 4) застосування паравербальних засобів спілкування – фонаційних (тембр, темп, тон, емоційні наголоси, інтонації, емоційні паузи), мануальних, мімічних, пантомімічних (Лазоренко, 2016, с. 30).

Для монологічного мовлення характерним є використання певних засобів зв'язності, як-от: лексичні та займенникові повтори, сполучники та сполучникові прислівники, прислівники або сполучення іменника з прикметником у ролі обставини місця та часу, артиклі тощо. Наприклад, у тривалому англомовному монологі-обґрунтуванні власної думки вживаються адвербіалії часу та послідовності: *at first, later, then*; адвербіалії причин та наслідку: *why, that's why, so, so that*.

Як сполучні засоби в монологі даного типу вписуються також усномовленнєві формули, які допомагають мовцеві почати, продовжити чи закінчити висловлювання: *to begin with, well, let's leave it at that*; а також показують ставлення того, хто говорить; *to my mind, there is no doubt, people say, because of that, in short*.

Дослідження усного спонтанного монологічного мовлення, зокрема тривалого англомовного монологу-обґрунтування власної думки дозволяють

говорити і про окремі його лексичні особливості. Існує цілий набір окремих усно-мовленнєвих формул, за допомогою яких мовець «вплітає» свою монологічну репліку в монолог (*that reminds me; by the way*); вводить в свій монолог елементи особистого ставлення до того, про що розповідають (*fortunately; strange enough but; it seems to me*). Ціла група слів і словосполучень дозволяє розповідачеві систематизувати роздуми, що містяться в його розповіді (*therefore; that's why; because of that; in short*) (Підручна, 2006, с.143).

Синтаксичною особливістю тривалого англомовного монологу-обґрунтування власної думки є переважне вживання простих і складносурядних речень з переліково-приєднувальним і послідовно-приєднувальним зв'язком, граматичних структур із зворотом: *there is / there are*, таких видо-часових форм як Present Continuous, Present Indefinite, Past Indefinite.

Отже, для монологу-обґрунтування власної думки характерні певні лінгвістичні особливості: специфічні мовні засоби вираження зв'язку між окремими реченнями та міжфразовими єдностями.

ЛІТЕРАТУРА

Борщовецька, В. Д., & Ігнатенко, В. Д. (2018). *Основи методики навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх навчальних закладах*. Біла Церква : БНАУ,

Вашуленко, О. В. (2020). *Формування у молодших школярів умінь створювати власні висловлювання на уроках літературного читання: методичні рекомендації*. Київ. Педагогічна думка.

Кардаш, Л. В. (2015). Специфіка монологічного мовлення: психологічний та лінгвістичний аспекти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія Філологічна. 57, 54–58.

Лазоренко, Л. В. (2016). *Навчання англомовного монологічного мовлення майбутніх математиків з використанням Веб-квесту* [дис. ... канд. пед. наук. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка].

Мацюк, Г. (2021). Формування навичок монологічного мовлення на заняттях української мови як іноземної. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 40(2), 255–260.

Підручна, З. (2006). Навчання спонтанного монологічного мовлення. *Наукові записки. Педагогіка*. 4. 140–144.

Фаустова, І. А., & Григор'єва, Т. Ю. (2022). Навчання монологічного мовлення учнів старшої школи на уроках англійської мови. *Актуальні проблеми навчання іноземних мов за професійним спрямуванням*. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/338892022> (дата звернення: 10.03.2026)

Dupont, A., Held, J. A., & Hossain, G. S. Let's Talk about It: Strategies for Integrating Writing and Speaking in the Classroom. *English teaching forum*. 2020. 22–31.

Бондарчук Ю.А.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцентка кафедри іноземних мов

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна)

СТРАТЕГІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасному освітньому просторі іноземна підготовка здобувачів вищої освіти набуває особливого значення у зв'язку з процесами глобалізації, інтернаціоналізації освіти та розширенням міжнародної академічної і професійної комунікації. Знання іноземної мови сьогодні виступає не лише важливим елементом загальної культури фахівця, але й необхідною умовою професійної мобільності, наукової співпраці та інтеграції у світовий освітній і науковий простір. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема стратегічної організації змісту іноземної підготовки здобувачів вищої освіти, яка передбачає системне поєднання дидактичних, методичних та технологічних підходів до формування іноземної комунікативної компетентності.

Сучасні дослідження у галузі методики навчання іноземних мов підкреслюють необхідність переходу від традиційної інформаційно-репродуктивної моделі навчання до стратегічно орієнтованих освітніх систем, у яких зміст навчання розглядається як динамічна структура, спрямована на розвиток ключових компетентностей здобувачів освіти. Як зазначає David Nunan, ефективне навчання іноземної мови передбачає організацію освітнього

процесу на основі комунікативно орієнтованих завдань, що моделюють реальні ситуації використання мови та сприяють розвитку автономії здобувачів вищої освіти.

Стратегічна організація змісту іншомовної підготовки передбачає насамперед його професійно орієнтовану спрямованість. Важливим завданням є інтеграція мовної підготовки з фаховими дисциплінами, що сприяє формуванню здатності здобувачів вищої освіти використовувати іноземну мову як інструмент професійної діяльності. У цьому контексті значну роль відіграє використання комунікативно орієнтованих навчальних ситуацій, проблемних завдань, кейс-методів та сценарно-орієнтованого навчання, які моделюють реальні професійні ситуації міжкультурної комунікації.

Важливим аспектом змістової організації іншомовної підготовки є також розвиток міжкультурної комунікативної компетентності. За концепцією Michael Byram, ефективна міжкультурна комунікація передбачає не лише мовні знання, але й формування здатності розуміти культурні особливості комунікативної поведінки представників різних культур. Це зумовлює необхідність включення до змісту іншомовної підготовки соціокультурних і міжкультурних компонентів.

Одним із важливих аспектів стратегічної організації змісту іншомовної підготовки є структуризація навчального матеріалу відповідно до логіки формування мовленнєвих умінь. Зміст навчання доцільно реалізовувати через основні види мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, говоріння та письмо. Кожен із цих компонентів виконує специфічну функцію у формуванні іншомовної комунікативної компетентності та потребує відповідного добору навчальних матеріалів і методичних стратегій.

Рецептивні види мовленнєвої діяльності, зокрема аудіювання і читання, забезпечують формування здатності сприймати та інтерпретувати професійно орієнтовану інформацію іноземною мовою. У процесі навчання важливо

використовувати автентичні тексти, мультимодальні інформаційні джерела та стратегії критичного читання й слухання, що сприяють розвитку аналітичного мислення здобувачів вищої освіти та формуванню навичок роботи з професійною інформацією. Продуктивні види мовленнєвої діяльності – говоріння та письмо – спрямовані на розвиток умінь іншомовної комунікації у різних академічних і професійних ситуаціях. Особливого значення набуває формування навичок академічного письма, підготовки презентацій, участі у дискусіях та наукових обговореннях.

Суттєвим компонентом стратегічної організації іншомовної підготовки є розвиток навчальних стратегій здобувачів вищої освіти. Як підкреслює Ребесса Л. Oxford, формування стратегічної компетентності здобувачів вищої освіти сприяє підвищенню ефективності навчання іноземної мови та розвитку здатності до самостійного управління власною навчальною діяльністю. Важливим напрямом стратегічної організації змісту іншомовної підготовки є також використання можливостей цифрового освітнього середовища. Сучасні інформаційні технології дозволяють реалізувати принципи персоналізації навчання, адаптивності змісту та гнучкості освітнього процесу. Зокрема, застосування цифрових платформ, інтерактивних ресурсів, мультимедійних матеріалів та інструментів штучного інтелекту сприяє створенню індивідуалізованих траєкторій навчання та підвищенню ефективності формування іншомовних компетентностей.

Таким чином, стратегічна організація змісту іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти передбачає комплексне поєднання професійно орієнтованого змісту навчання, розвитку різних видів мовленнєвої діяльності, використання інноваційних педагогічних стратегій та інтеграції цифрових технологій у освітній процес. Такий підхід сприяє формуванню іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти, їхньої готовності до

міжкультурної комунікації та успішної професійної діяльності в умовах глобалізованого світу.

ЛІТЕРАТУРА

Byram, M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Clevedon: Multilingual Matters.

Oxford, R. L. (1990). *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*. Boston: Heinle & Heinle.

Nunan, D. (2004). *Task-Based Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.

Бондарчук, Ю. (2026). Методологічні засади реалізації інноваційних стратегій іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти: синергія традиційних і новітніх підходів. Педагогічна Академія: наукові записки, (27). <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/1867>

Дацька Т.О.

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германських мов,
зарубіжної літератури та методик викладання
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна)*

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ТЕКСТУ

Формування іншомовної комунікативної компетенції нерозривно пов'язане з розвитком таких її аспектів, як лінгвосоціокультурний та лінгвокраїнознавчий. В умовах шкільної освіти це часто робиться через країнознавчі навчальні тексти, які містять в своєму складі специфічну лексику, яка описує певні країнознавчі та лінгвокультурні особливості країн, мова яких вивчається.

Навчальний текст – це спеціально створений або адаптований для використання у навчальному процесі текст з метою передачі знань та розвитку різноманітних компетенцій здобувачів освіти. Навчальний текст може бути письмовий або усний, створений або відібраний, орієнтований на певний контингент учнів, попередньо продуманий, спроектований і методично опрацьований автором підручника чи вчителем відповідно до навчальної мети (Швець, 2017, с. 171).

Необхідність формування в учнів лінгвосоціокультурної компетентності зумовлює використання текстів, що містять лінгвосоціокультурний матеріал (країнознавчий і лінгвокраїнознавчий). Виділення лінгвосоціокультурного матеріалу як складової змісту навчання зумовлено тим фактом, що самій мові властиво накопичувати, зберігати й відбивати факти і явища культури народу

– носія цієї мови. Ці факти і явища, як правило, відомі усім членам мовної спільноти, оскільки засвоюються ними у процесі навчання, виховання тощо (Методика, 2013, с. 104).

Залежно від мети й етапу у кожний конкретний момент навчання на перший план виступає якась одна функція навчального тексту, його характеристика чи їх комплекс. Вивчення мови на основі текстів є найбільш традиційною формою подання навчального матеріалу, що потім закріплюється в системі завдань. Необхідність відповідності тексту мовним явищам, що вивчаються, означає, що навчання мові починається на основі спеціально створених навчальних текстів, які з часом замінюються адаптованими й оригінальними текстами (Дерба, 2018, с.129). Основна мета тексту лінгвокраїнознавчого / лінгвокультурного спрямування – ознайомлення учнів або студентів із культурою, традиціями, суспільними нормами та особливостями життя народу, мова якого вивчається. Тож у процесі добору текстів лінгвокраїнознавчого характеру мають враховуватися такі критерії:

- автентичність (продукується в середовищі, мова якого вивчається);
- країнознавча насиченість (обсяг лінгвокраїнознавчих відомостей у тексті);
- актуальність (сучасне та актуальне для здобувача освіти інформативне наповнення);
- типовість (систематичне відтворення в типових комунікативних ситуаціях) (Дерба, 2018, с.129).

Лінгвокультурна специфіка навчального тексту пов'язана з тим, що він є носієм не лише мови, а й культури (Савчак, 2016, с. 111-112). Відображення культури народу в навчальних текстах переважно спостерігаємо через наявність специфічних слів – культурно маркованої лексики, яка, віддзеркалюючи національну специфіку народного сприйняття світу, охоплює величезний пласт мови, у якій одиниці культурно маркованої лексики

вказують на національну своєрідність фонду мови, народу й культури (Бєлова, 2021, с.203). Культурологічні / лінгвокраїнознавчі тексти – це тексти про культуру як сукупність духовних цінностей суспільства, яка поєднує в собі науку, освіту, літературу, мистецтво, моральний уклад життя та світогляд тощо (Дєрба, 2018, с. 130).

До основних лінгвокультурних / лінгвокраїнознавчих особливостей навчального тексту належать наявність культурно маркованих одиниць (реалізми, фразеологізми, власні імена, історичні чи літературні алюзії, що відображають специфіку певної культури тощо) та тлумачення реалій іншої культури в текстах іноземною мовою або в міжкультурному контексті. Ці особливості реалізуються в навчальному лінгвокраїнознавчому тексті, який у процесі навчання іноземної мови виконує низку функцій: інформативну, виховну, когнітивну та комунікативну, таким чином сприяючи формуванню лінгвосоціокультурної компетентності учнів.

ЛІТЕРАТУРА

Бєлова, М. О. (2021). Культурно маркована лексика як засіб об'єктивації концепту СТАТУС (на матеріалі британського художнього дискурсу). *Лінгвістичні дослідження*, 54 (I), 197–212.

Дєрба, С. М. (2018). Текст як основний засіб у процесі навчання української мови як іноземної. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 1(69), ч. 1, 128–130.

Методика (2013). *Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика* : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін./ за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. К. : Ленвіт. 590 с.

Савчак, І. (2016). Лінгвокультурологічний підхід до навчання іноземної мови фахівців з міжнародних відносин. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: педагогіка*. 4. С.108-115.

Швець, Г. Д. (2017). Моделювання навчального тексту. *Науковий часопис НПУ ім. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 58, 170–178.

Кочубей В.Ю.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германських мов, зарубіжної літератури
та методик викладання
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна)*

THE ROLE OF SONGS IN SHAPING SOCIOCULTURAL COMPETENCE OF EFL STUDENTS

The competence paradigm of modern education aims at the comprehensive development of individuals who can realize their intellectual and creative potential in the competitive world. Social and civic competencies are among the ten competencies of the New Ukrainian School. Students are taught to respect the law and human rights, as well as support social and cultural diversity. These are citizens capable of engaging in dialogue with representatives of other cultures. Learners of a foreign language are viewed as “social agents who draw upon all of their linguistic and cultural resources and experiences in order to fully participate in social and educational contexts” (CEFR 2018, p. 157).

Sociocultural competence of schoolchildren can be defined as the ability to apply sociocultural knowledge, skills, abilities and personal qualities in the process of foreign language communication (*Бігич, Бориско, Борецька, 2013, с. 429*). The content of sociocultural competence in the process of learning English includes national realities, such as state symbols (flag, name of the country, capital), names of peers, famous characters, names of animals, games, holidays; elementary verbal etiquette and visual formulas of communication (greetings, farewells, acquaintances, gratitude, apology, approval) (*Петько, 2011, 45*).

The formation of sociocultural competence has certain features at each stage of schooling. The use of children's songs at the initial stage of learning foreign languages contributes to better mastering of grammatical structures, lexical material, fosters acquiring proper pronunciation skills, and develops musical ear. Songs promote a favorable psychological climate at the lesson, and increase students' interest in learning. Songs have a high mnemonic potential and emotional content (*Коваленко, Баранова, 2017*). The British Council platform «LearnEnglish Kids» contains a number of songs for kids that can be used for learning vocabulary in context. It also provides worksheets with a variety of engaging activities.

In the process of learning English, students gradually acquire sociocultural competence: learn to write their first and last name, the names of their parents and friends, practice how to correctly use greetings, forms of address, exclamations, expressions of folk wisdom. Introducing elements of folklore of small forms (counting rhymes, nursery rhymes, chants, songs, etc.) helps perform several educational functions as well as fosters socio-cultural competence, since songs contain many national realities and are a source of background knowledge for students.

Songs often include proper names, information on the geography and history of the country whose language is studied, facts of everyday life, and indications of the common patterns of behavior in various situations. Thus, songs are effective

material that introduces countries, their history, customs, culture, musical creativity to the learners.

Songs are a powerful tool for teaching sociocultural competence in English lessons because they combine language, culture, and emotion. By analyzing lyrics, discussing cultural references, and engaging in creative tasks, students can develop both linguistic skills and deeper cultural awareness. Song's lyrics, as a cultural phenomenon, have multidimensional connections with other cultural phenomena, each of which can be considered as a text. Songs are short and usually simple; the music accompaniment reinforces psychological mechanisms of memorization.

Songs often reflect values, traditions, and everyday life of English-speaking communities, thus providing authentic cultural input.

The song «Englishman in New York» by Sting can be viewed as excellent resource of sociocultural knowledge since it has references to cultural phenomena that demonstrate differences between British and American culture.

*I don't drink coffee, I take tea, my dear
I like my toast done on one side
And you can hear it in my accent when I talk
I'm an Englishman in New York.*

This stanza includes three features that outline variations between British and American cultures: food and drink stereotypes, accents differences. Here we see examples of cultural behavioral patterns: while the tradition of drinking tea is inherent to British culture, Americans tend to drink coffee. The work on the song can spark the students' curiosity, the desire to explore the cultural symbols. A teacher can assign group projects where students research the cultural background of a song, exploring the events of American Revolution and Boston tea party that can be attributed to the fact that Americans opt for coffee in everyday life.

The next stanza provides a few geographical facts for students to consider.

See me walking down Fifth Avenue

A walking cane here at my side

I take it everywhere I walk

I'm an Englishman in New York.

Students learn about New York, the business and cultural center of the USA, and the Fifth Avenue which is a renowned thoroughfare in New York, the symbol of luxury shopping and famous American landmarks. The English man takes a walking cane that is viewed as a symbol of social standing and sophistication of English gentlemen in the Victorian era.

Thus, songs are a powerful tool to build intercultural awareness and expand their linguistic and cultural repertoire. Using songs in EFL lessons is not just about vocabulary. It is about **immersing students in the cultural mindset of English speakers**. With thoughtful activities, songs can bridge the gap between language learning and intercultural competence, making lessons both engaging and meaningful.

ЛІТЕРАТУРА

Бігіч, О. Б., Бориско, Н. Ф., Борецька, Г. Е. (2013). Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. Ленвіт.

Коваленко І.Ю., Баранова С.В. (2017). Використання пісень як мнемонічний прийом при вивченні граматики у школі. Молодий вчений №5(45). 379-382.

Петько Л. (2011). Робота над піснею в курсі вивчення англійської мови як один із засобів професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей. *Іноземні мови*. 1. 44–48.

Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching Assessment. Companion Volume with New Descriptors. (2018). Council

of Europe. URL: <https://rm.coe.int/cefr-companion-volume-with-new-descriptors-2018/1680787989>

Songs. LearnEnglish Kids. URL:
<https://learnenglishkids.britishcouncil.org/songs>

Leleka T. O.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Translation,
Applied and General Linguistics,
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
(Kropyvnytskyi, Ukraine)*

AI IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: KEY APPROACHES AND CHALLENGES

Contemporary education is undergoing active transformation under the influence of digital technologies and innovative approaches to learning. One of the most promising technologies in this context is **artificial intelligence (AI)**, which significantly enhances the efficiency of the educational process and allows it to be adapted to the individual needs of students (*Gregorcic, 2023, p. 4*). Teaching English in higher education institutions, as part of preparing specialists in various fields, particularly benefits from the integration of AI, as language learning is a complex skill set that includes reading, writing, listening, and speaking, and requires continuous practical application.

In the context of digital transformation, AI technologies emerge as a key factor in reshaping pedagogical practices (*Alkaiissi, 2023*). Modern approaches to teaching English require not only traditional methods but also the integration of innovative tools capable of improving learning quality, adapting tasks to student needs, and

optimizing teachers' workloads. Given the increasing availability of AI applications in education, it is essential to systematically analyze the opportunities, advantages, and challenges associated with their implementation in higher education (Aydin, 2023, p. 119).

Recent studies indicate that the use of AI in foreign language teaching, particularly English, has a significant positive impact on the acquisition of lexical and grammatical knowledge, the development of all language skills, and students' motivation to learn. This is supported by numerous empirical studies and systematic literature reviews.

Despite its numerous advantages, the use of AI in teaching English has certain limitations:

1. **Digital competence of teachers and students:** Insufficient preparation can hinder effective use of AI technologies.
2. **Risk of over-reliance on technology:** Excessive dependence may reduce critical thinking and students' autonomy.
3. **Unequal access to technology:** Especially in institutions with limited resources, this may exacerbate educational inequalities (Kaswan, 2024, 109).

These aspects require a comprehensive approach to implementing intelligent systems and continuous assessment of their pedagogical impact.

A key aspect of AI in English language teaching is **personalization**. AI systems can analyze each student's progress, identify strengths and weaknesses, and select tasks according to individual needs (Лелека, 2023, с. 169). Adaptive learning platforms, for example, can modify the difficulty of exercises based on students' proficiency, offering simpler tasks to those who need additional practice and more challenging exercises to those ready for new material (Torres, 2025, p. 8).

Such systems also allow students to work at their own pace, increasing motivation and reducing cognitive load. Research demonstrates that personalized learning promotes deeper acquisition of vocabulary, grammar, and language

structures while enhancing overall communicative competence (*Alharbi, 2024, p. 188*).

AI enables the integration of all language skill development into the learning process:

1. **Reading and writing:** AI-based tools can automatically evaluate students' written work, providing detailed feedback on grammar, style, and logical coherence. Additionally, AI can generate texts of varying complexity to facilitate reading and writing practice appropriate to the learner's level (*Лелека, 2023, с. 169*).

2. **Listening and speaking:** Voice assistants, chatbots, and other AI tools create interactive exercises for developing listening comprehension and oral communication. Students can engage in dialogues within virtual environments, receiving immediate feedback on pronunciation and intonation, which supports the formation of correct language skills in a safe, low-stress setting (*Ginting, 2025, p. 285*).

Thus, AI provides a comprehensive approach to English language learning by integrating all types of language activity into a unified process, promoting the harmonious development of communicative competence (*Ginting, 2025, p. 292*).

The use of AI also allows significant **automation of routine teaching tasks**. Systems can grade tests, evaluate written assignments, monitor student progress, and generate analytical reports. This reduces administrative workload for teachers and enables them to focus on higher-level pedagogical tasks, such as individualized student support, discussion facilitation, and the development of critical thinking skills (*Torres, 2025, p. 9*).

Automation also standardizes assessment, reducing subjectivity and errors in grading. This is particularly important in higher education, where large class sizes and limited teacher time may compromise the quality of individualized feedback (*Ginting, 2025, p. 292*).

AI opens new possibilities for creating **interactive and multimedia learning resources**. Virtual simulators, educational games, and interactive exercises enable students to actively engage with material through practical activities. AI can automatically adapt content to students' levels and interests, making learning more engaging and effective (*Alharbi, 2024, p. 195*).

Interactive resources also foster critical thinking and creativity, as students analyze situations, make decisions, and formulate their own English-language responses within simulations and games.

Another advantage of AI is the ability to gather **analytical insights** about the learning process. AI systems collect data on student performance, identify problem areas, and suggest strategies for improvement. This allows instructors to plan courses based on actual student needs and adjust teaching strategies based on objective evidence (*Torres, 2025, p. 10*).

Analytics also contribute to long-term quality improvement, as educators can evaluate the effectiveness of various teaching methods and identify which innovative approaches yield the best results for different student groups.

Implementing AI in English language teaching requires attention to ethical and practical issues. First, it is essential to ensure the **confidentiality and security of student data**, as AI systems collect significant amounts of personal information. Second, teachers should receive training in effective AI integration to avoid over-reliance on technology and preserve their role as facilitators of the learning process (*Ginting, 2025, p. 287*).

Psychological factors must also be considered: students should feel supported and motivated rather than pressured by automated assessment. AI should complement, not replace, human interaction between teachers and learners.

The use of artificial intelligence in teaching English in higher education institutions is a powerful tool for enhancing learning outcomes. AI enables the personalization of instruction, the development of all language skills, the automation

of routine tasks, the integration of interactive resources, and analytical support for quality assurance (Alharbi, 2024, p. 197).

However, effective implementation requires consideration of ethical concerns, data confidentiality, and teacher preparation. Optimal integration of AI fosters increased student motivation, critical thinking, and communicative competence, making education more modern and effective.

Thus, artificial intelligence is not merely a technical tool but a significant factor in transforming pedagogical practice in higher education, opening new opportunities for English language development and the preparation of highly qualified professionals.

BIBLIOGRAPHY

Лелека, Т. (2023). *ChatGPT як інструмент викладання англійської мови у вищій школі. Наукові записки: Педагогічні науки*, 211, 168–172. DOI: 10.36550/2415-7988-2023-1-211-168-172

Alharbi, M. (2024). The role of artificial intelligence in advancing English as a foreign language teaching at Saudi universities. *World Journal on Educational Technology: Current Issues*, 16(3), 181–200. DOI: <https://doi.org/10.18844/wjet.v16i3.9311>

Alkaissi, H., McFarlane, S. I. (2023). Artificial hallucinations in ChatGPT: Implications in scientific writing. *Cureus Journal of Medical Science*, 15(2): e35179. DOI: <https://doi.org/10.7759/cureus.35179>

Aydın, Ö., Karaarslan, E. (2023). Is ChatGPT leading generative AI? What is beyond expectations? *Academic Platform Journal of Engineering and Smart Systems*, 11(3), 118–134. DOI: <https://doi.org/10.21541/apjess.1293702>

Ginting, D., Hartono, R., Iskandar, I. (2025). Navigating Artificial Intelligence (AI) Integration in English Language Teaching: Challenges, Opportunities and

Future Directions, [Vol. 40, No. 2](#), 280–301 URL:
https://ejournal.usm.my/apjee/article/view/apjee_40_2_2025_13

DOI: <https://doi.org/10.21315/apjee2025.40.2.13>

Gregorcic, B. Pendrill, A.-M. (2023). ChatGPT and the frustrated Socrates. *Physics Education*, 58(3), 1–9. DOI: <https://doi.org/10.1088/1361-6552/acc299>

Kaswan, K. S. (2024). AI in personalised learning. *Advances in Technological Innovations in Higher Education: Theory and Practices*, 2024, 103–117. DOI: <https://doi.org/10.1201/9781003376699-9>

Torres, P.J., Kahveci, Y.E. (2025). *Effectiveness of Artificial Intelligence (AI) in language teaching computers and Education: Artificial Intelligence, Volume 9*, 1–12. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666920X25001626?utm_source=chatgpt.com

Літвінчук Д.І.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор **Фока М.В.**

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

(Кропивницький, Україна)

INSTAGRAM-МУДБОРД ЯК ЗАСІБ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬОЇ ДЕТАЛІ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Сучасний освітній простір визначається домінуванням візуальної культури, що змінює характер сприйняття інформації учнями. У таких умовах художній текст, орієнтований на зосереджене аналітичне читання, поступається позиціями візуально насиченому цифровому контенту, що

зумовлює потребу в оновленні методичного інструментарію з урахуванням когнітивних особливостей сучасного учня. Перспективним напрямом у цьому контексті є залучення соціальних мереж, зокрема Instagram, як середовища художньої інтерпретації, де ефективним засобом постає мудборд, який забезпечує перекодування словесного опису в систему візуальних образів без втрати смислової насиченості та сприяє поєднанню аналітичного читання з креативною діяльністю.

Питання інтеграції новітніх технологій у літературну освіту є об'єктом прискіпливої уваги сучасних дослідників. Зокрема, А. Павлюк констатує, що «застосування сучасних освітніх технологій створює умови для всебічного розвитку особистості учнів [...] дозволяє педагогу навчити дитину вміло орієнтуватися в потоці різноманітної інформації та самостійно знаходити її, а також добитися глибокого засвоєння матеріалу» (Павлюк, 2025, с. 669).

У цьому контексті особливого значення набуває візуалізація як інструмент навчання. Зокрема, Ж. Клименко переконана: «Учні масово надають перевагу візуальному мисленню, під яким науковці розуміють «людську діяльність, продуктом якої є породження нових образів, створення нових візуальних форм, що несуть певне смислове навантаження і роблять значення видимим»» (Клименко, 2019, с. 2–3). Водночас сучасні дослідники акцентують увагу на тому, що «візуальний контент є потужним інструментом для розвитку критичного мислення учнів, оскільки він не лише полегшує засвоєння знань, а й активно сприяє формуванню когнітивних та аналітичних навичок» (Кикилик & Поліщук, 2026, с. 40).

Логічним продовженням розвитку візуальних практик у навчанні виступає потенціал соціальних мереж як освітнього середовища. Це підтверджується популярністю феномену «букстаграму», який формує естетично привабливий імідж читання через візуальні композиції (Kovalova, 2023, с. 66). Так, Instagram-мудборд можна розглядати як форму візуального

дослідження, що дозволяє перекодувати результати літературного аналізу в систему художніх маркерів.

З огляду на вищезазначене, актуальність теми зумовлена суперечністю між необхідністю глибокого аналізу художнього тексту та зниженням інтересу учнів до читання. Традиційні методи не завжди вповні враховують когнітивні особливості сучасного покоління, для якого характерне візуальне сприйняття інформації, а отже, потребують залучення додаткових, інноваційних підходів. Одним з таких вважаємо Instagram-мудборд, що дозволяє трансформувати процес аналізу художньої деталі з репродуктивного в креативно-дослідницький. У такий спосіб учень не просто знаходить деталі в тексті, а інтерпретує їх через візуальні образи, що потребує глибшого занурення у зміст твору. Це дає змогу подолати проблему «пасивного читання» шляхом активізації аналітичної діяльності.

Мета дослідження полягає в розробленні методичної концепції використання Instagram-мудбордів як засобу візуалізації художньої деталі на уроках зарубіжної літератури.

Реалізація візуалізаційного потенціалу соціальних мереж у процесі аналізу художнього твору трансформує рецептивну діяльність учнів із пасивного сприйняття на активне смислотворення, змінюючи логіку роботи з текстом: від лінійного прочитання до інтерпретаційного моделювання.

Ефективною формою такої роботи постає вправа «Instagram-мудборд», що поєднує герменевтичний аналіз із цифровим відтворенням естетичного простору твору. У цьому контексті візуалізація функціонує не як ілюстрація, а як результат аналітичної діяльності, де кожен елемент є знаком і репрезентує певний смисл, а інтерпретація постає динамічним процесом взаємодії читача й тексту. Метою вправи є дешифрування художніх деталей і їх подальша візуалізація у формі цілісного образного ряду.

Робота організовується поетапно: спочатку учні здійснюють аналітичне опрацювання тексту, виокремлюючи ключові деталі – описи простору, предметів, кольорів, світла, символічні образи, – та фіксують їх у вигляді своєрідного переліку художніх деталей із короткими поясненнями й цитатною опорою. Такий підхід дозволяє структурувати спостереження та уникнути поверхового читання. Наприклад, на матеріалі роману О. Вайльда «Портрет Доріана Грея» доцільним є співвіднесення цих деталей із сучасними візуальними кодами, зокрема естетикою декадансу чи темної академії, що сприяє актуалізації тексту в культурному досвіді учнів.

Наступний етап передбачає створення власне мудборду як фото-колажу: учні добирають зображення (фотографії, фрагменти інтер'єрів, кольорові рішення, символічні об'єкти, влучні фрази), кожне з яких цілеспрямовано репрезентує певну художню деталь і її смислове навантаження. Відібрані елементи компонуються у візуально цілісну композицію, що відтворює атмосферу та ідейно-естетичні доміанти твору.

Подальшим етапом є публікація мудборду в спеціально створеному Instagram-акаунті, де кожна група учнів супроводжує допис інтерпретаційним підписом із обґрунтуванням вибору візуальних образів та їх символічного значення. Важливим складником є також взаємне коментування: учні аналізують роботи одне одного, аргументують власні судження та зіставляють інтерпретації, що поглиблює розуміння тексту.

Завершальні етапи охоплюють узагальнення та рефлексію, під час яких оцінюється відповідність візуального ряду художньому тексту, точність інтерпретацій і вплив візуалізації на глибину прочитання. Така діяльність водночас сприяє формуванню медіаграмотності: учні навчаються критично добирати візуальний контент, інтерпретувати його, усвідомлювати зв'язок між зображенням і смислом, а також відповідально комунікувати в цифровому середовищі.

Таким чином, Instagram-мудборд постає як інструмент інтерпретаційного моделювання, що поєднує аналітичне читання, візуальне мислення та цифрову творчість і відповідає сучасним освітнім запитам.

ЛІТЕРАТУРА

Кикилик, А., & Поліщук, О. (2026). Візуалізації та кіноінтерпретація художніх творів на уроках літератури у закладах загальної середньої освіти. *Освіта. Інноватика. Практика*, 14(2), 38–44.

Клименко, Ж. В. (2019). Дива візуалізації, або як зробити знання видимими, а уроки літератури – незабутніми. *Всесвітня література в школах України*, 3(453), 2–11.

Павлюк, А. Б. (2025). Нестандартні уроки: Новий погляд на вивчення зарубіжної літератури. *Перспективи та інновації науки* (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»), 8(54), 665–676.

Kovalova, O. (2023). Instagram as a tool for the development of teenage reading culture. *Актуальні питання масової комунікації*, (34), 58–70.

Подскальнюк О. Р.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
. кафедри германських мов, зарубіжної літератури
та методик викладання*

Науковий керівник: канд. педаг. наук, доц. Арделян О.В

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

(Кропивницький, Україна)

РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗЗСО У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З ВИКОРИСТАННЯМ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У сучасному глобалізованому світі англійська мова виконує не лише функцію засобу міжособистісного спілкування, а й виступає важливим інструментом міжкультурної взаємодії у професійній, академічній та соціальній сферах. Інтенсивні процеси глобалізації та цифровізації суспільства зумовлюють необхідність підготовки здобувачів освіти до ефективної комунікації у багатокультурному середовищі. У зв'язку з цим формування міжкультурної комунікативної компетентності стає одним із ключових завдань сучасної іншомовної освіти. Вона передбачає здатність людини не лише володіти мовними знаннями, а й розуміти культурні особливості іншомовного середовища, інтерпретувати культурні смисли та адаптувати власну комунікативну поведінку до різних соціокультурних контекстів (Хи Н., 2025).

Актуальність проблеми розвитку міжкультурної комунікативної компетентності зумовлена також активним впровадженням цифрових технологій у навчальний процес. Цифрове освітнє середовище відкриває

широкі можливості для використання різноманітних автентичних ресурсів, що відображають реальні мовленнєві практики та соціокультурні контексти носіїв мови. До таких ресурсів належать онлайн-медіа, відеоплатформи, подкасти, освітні вебсайти, соціальні мережі та інші цифрові матеріали, які репрезентують актуальні дискурсивні практики сучасного англомовного середовища. Завдяки використанню таких матеріалів здобувачі освіти отримують можливість зануритися у реальні культурні контексти та сформувати більш глибоке розуміння іншої культури.

Метою дослідження є розглянути особливості розвитку міжкультурної комунікативної компетентності здобувачів освіти під час вивчення англійської мови із застосуванням цифрових автентичних ресурсів та визначити їх дидактичний потенціал у сучасному освітньому процесі.

У сучасних наукових дослідженнях міжкультурна комунікативна компетентність розглядається як складне інтегративне утворення, що включає кілька взаємопов'язаних компонентів: когнітивний (знання про культуру), афективний (ціннісні установки та ставлення до інших культур), поведінковий (уміння взаємодіяти у міжкультурному середовищі) та рефлексивний (здатність до критичного осмислення власної культурної позиції). Важливо підкреслити, що міжкультурна компетентність формується не лише через засвоєння фактів про іншу культуру, а передусім через участь у реальній комунікативній діяльності, яка передбачає взаємодію з представниками інших культур та аналіз власного комунікативного досвіду (*Morska L., 2018, c.12-18*).

Особливе значення у цьому процесі мають автентичні навчальні матеріали. На відміну від адаптованих текстів, вони відображають реальні мовленнєві практики, культурні норми та соціальні цінності носіїв мови. Використання автентичних матеріалів сприяє формуванню соціокультурної компетентності, оскільки дозволяє здобувачам освіти ознайомитися з різними аспектами життя англомовних країн, їхніми традиціями, культурними

особливостями та сучасними соціальними процесами. Дослідження показують, що інтеграція автентичних матеріалів у процес навчання іноземної мови сприяє розвитку культурної обізнаності, критичного мислення та здатності до інтерпретації культурних явищ (Arzieva B. A., 2025).

Значний потенціал для формування міжкультурної комунікативної компетентності мають цифрові автентичні ресурси, які забезпечують мультимодальність та інтерактивність навчання. Вони поєднують текстові, аудіо- та відеоматеріали, що дозволяє здобувачам освіти одночасно розвивати мовні навички та поглиблювати розуміння культурних особливостей іншомовного середовища. Наприклад, перегляд відеоматеріалів або прослуховування подкастів дає змогу ознайомитися з особливостями мовленнєвої поведінки носіїв мови, їхніми комунікативними стратегіями та прагматичними нормами спілкування.

Крім того, ефективним інструментом розвитку міжкультурної компетентності є використання віртуальних обмінів і телеколаборацій. Такі форми навчання передбачають безпосередню взаємодію здобувачів освіти з представниками інших культур у цифровому середовищі. У процесі такої співпраці учасники мають можливість обмінюватися думками, обговорювати соціокультурні теми, працювати над спільними проєктами та аналізувати культурні відмінності. Подібний досвід сприяє розвитку навичок міжкультурного діалогу, комунікативної гнучкості та здатності долати комунікативні бар'єри (Gijsen L., 2020).

Використання цифрових автентичних ресурсів у процесі навчання англійської мови також сприяє підвищенню мотивації здобувачів освіти до вивчення мови. Сучасні студенти активно використовують цифрові технології у повсякденному житті, тому інтеграція таких ресурсів у навчальний процес робить навчання більш цікавим, динамічним та наближеним до реальних комунікативних ситуацій. Водночас важливо, щоб використання цифрових

ресурсів було методично обґрунтованим та відповідало цілям формування міжкультурної комунікативної компетентності.

Отже, цифрові автентичні ресурси мають значний дидактичний потенціал у розвитку міжкультурної комунікативної компетентності здобувачів освіти під час вивчення англійської мови. Вони забезпечують доступ до реальних культурних контекстів, сприяють розвитку соціокультурної обізнаності, формуванню толерантного ставлення до культурного різноманіття та розвитку навичок міжкультурної взаємодії. Інтеграція таких ресурсів у навчальний процес дозволяє поєднати мовленнєву діяльність із реальними культурними практиками та створює умови для формування здатності до ефективної комунікації у сучасному глобалізованому світі.

Таким чином, розвиток міжкультурної комунікативної компетентності здобувачів освіти є важливим напрямом модернізації іншомовної освіти. Використання цифрових автентичних ресурсів сприяє створенню діяльнісного та рефлексивного освітнього середовища, у якому здобувачі освіти не лише засвоюють мовні знання, а й набувають досвіду міжкультурного діалогу, що є необхідною умовою їхньої успішної інтеграції у міжнародний академічний та професійний простір.

ЛІТЕРАТУРА

Arzieva B. A. Using Authentic Materials and Real-Life Scenarios to Develop Intercultural Competence. 2025. URL: <https://www.wosjournals.com/index.php/pteconf/article/view/1869>.

Gijsen L. Virtual Exchange as a Tool for Intercultural Communicative Competence in Language Learning // Virtual Exchange and Language Learning :

collective monograph. Utrecht : Utrecht University, 2020. URL: <https://research-portal.uu.nl>.

Morska L. Teaching Intercultural Communicative Competence: Theoretical Background // *Ars Linguodidacticae*. 2018. No. 2. P. 12–18. DOI: 10.17721/2663-0303.2018.2.02. URL: <https://doi.org/10.17721/2663-0303.2018.2.02>.

Xu H. A Comprehensive Review of Intercultural Communicative Competence // *Cogent Education*. 2025. Taylor & Francis. DOI: 10.1080/2331186X.2025.2557608. URL: <https://doi.org/10.1080/2331186X.2025.2557608>

СЕКЦІЯ 4

**Інтерпретація художнього тексту
(авторський стиль, мовні маркери,
поетика художнього твору,
особистість письменника).**

Івашина О. О.

*доктор філософії з філології,
старший викладач кафедри української філології та журналістики
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна)*

Севастьянов В. Р.

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
кафедри української філології та журналістики
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна)*

СИМВОЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ П'ЄРО В ЗБІРЦІ МИХАЙЛЯ СЕМЕНКА «АРІЇ ТРЬОХ П'ЄРО»

Михайля Семенка як представника українського авангардизму, зокрема течії футуризму, вважають з-поміж іншого протиположністю до всього застиглого та архаїчного. Саме це зробило його творчість подихом сучасного, а, можливо, й майбутнього за життя, а пізніше – предметом зацікавлення С. Жадана, О. Ільницького, Р. Коломійця, М. Сулими та ін.. Коли література *fin de siècle* занурювала читача в глибини свідомого й несвідомого, але не полишала при цьому «садочків» та «хуторів», Семенко приніс у поезію запах бензину, гуркіт трамваїв і футуристичні погляди на літературу (Ільницький, 2003). Архаїчність для нього була синонімом смерті мистецтва, і настільки емоційно насичене твердження не могло обійтися без **символів**, що уособлювали б ключові **аспекти світогляду** творчої особистості (Івашина, 2023, с. 66).

Михайль Семенко відчував, що старий світ тріщить по швах, і намагався бути тим, хто підштовхне його в прірву, аби на звільненому місці звести нове мистецтво. За словами Р. Коломійця, поет прагнув революції – «перевернутого світу» (Коломієць, 2019), але не в політичному сенсі, а в творчому.

Одним із символів, через які унікальний психосвіт поета-футуриста проживав ці прагнення, став *образ П'єро*, який рідко безпосередньо з'являється в ліриці митця, але, тим не менш, є вагомим ключем до розуміння поезики Семенка та його філософії. У 1929 році, автор видає перший том зібрання своїх творів, що має назву «Арії трьох П'єро» (Анікієнко, 2012, с. 95).

Ексцентрична парсуна П'єро запозичена із французького театру XVII – XVIII ст., де вона поєднала образи веселого, безпорадного, іноді підступного Арлекіно та брутального інтригана Брігелло з італійської *comedia dell'arte*. (Ковалів, 2019, с. 67). Спочатку сценічний образ цього персонажа був доволі активним і навіть неприємним: на сцені він виступав інтриганом. За функцією часто був першим слугою – хитрим, інколи відважним і одним з найдієвіших учасників розвитку сюжету, що свідчить про зв'язок цього образу з *архетипом Трикстера* (Райбедюк, 2024).

Ще більше трагікомізму й похмурості цьому образу додав «О. Вертинський – відомий актор московського Театру маріонеток. Його «Пісеньки сумного П'єро» були дуже популярними, тому М. Семенко не міг не знати про них» (Ковалів, 2019, с. 67).

Пізніше радянська культура ще сильніше деформувала образ П'єро в аспекті комічності й безглуздості його страждань, хоча культурологічно він має глибокий сенс, який досить активно корелює з *епатажною особистістю* Семенка (Севастьянов, 2025). На думку А. Норман, «П'єро уособлює людський порок з атмосферою безтурботності та невинності, що робить його надзвичайно привабливим. П'єро поза законом і, таким чином, поза гріхом. П'єро – син Ліліт, який не з'їв яблука і продовжує блукати серед наших

складних сучасних суспільств з невігласкою-душею мешканця якогось раннього раю» (Norman, 2021, с. 2).

Схожим настроєм сповнений ліричний герой вірша «П'єро хмуробровить», але свій рай він ще тільки шукає. Головна тема твору – це криза поетичного слова та внутрішня боротьба митця з власною творчістю задля досягнення вершин. Ліричний герой відчуває неповноту вербальних засобів для вираження власного психоемоційного стану, тому здійснює спроби приборкати «Шаленого Звіра» – натхнення й творчий запал: «Фразо, фразо – покинь мене, / охопи дикунський вий! / Охопи, охопи нестримано, /звіре шалений, злий!» (Семенко, 2023, с. 201).

Через метафори Михайль Семенко передає відчуття творчої кризи та прагнення поета-авангардиста звільнитися від обмежень традиційної поезії, знайти нові слова та форми для самовираження. Назва «П'єро хмуробровить» при цьому пов'язана не буквально з персонажем у тексті, а з образом і настроєм дієвого й натхненного, але неприкаяного й розгубленого митця, що страждає від власних переживань.

Утім, суперечливість душевного стану ліричного героя виявляється не лише в творчості, а й у інших сферах буття. Вірш «П'єро сантиментальить» має виразний інтимний характер та відображає діалектику між прагненням емоційної автономії та любові. Перші рядки задають тон усьому твору: герой не приймає завершення «я не вірю, щоб усе скінчилося», натомість прагне сам контролювати власну долю «хочу я сам скінчив». Це своєрідний виклик почуттям. Виникає екзистенційне питання: якщо все закінчується, то навіщо було жити й відчувати «Нащо тоді так хутко серце билось, нащо я жив?» (Семенко, 2023, с. 95). Тут звучить мотив безглуздя пережитого досвіду. Особливо важливим є заперечення традиційної ідеї кохання як сенсу життя: герой прямо ставить під сумнів, «чому повинен я для щастя лиш кохати?» (Семенко, 2023, с. 95).

Образ П'єро тут є ключовим: традиційно це сумний, наївний і трагічний закоханий, якого не розуміють і не приймають. Саме через цю маску автор передає стан розчарування, самотності та протесту проти стереотипного уявлення про кохання.

Інші аспекти постаті П'єро, можливо, навіть складніші, представлено в творах «П'єро загрожує», «П'єро задається» і «П'єро рішучить», бо в них автор виходить за межі досить типового спектру «схвалених» тем для лірики. Зокрема в першому представлено короткий емоційний монолог людини, яка переживає відсторонення коханої й відчуває розчарування, але не обмежується тільки печаллю, висловлюючи агресію: «То добре. Я більше не буду в оркестрі грати. / В Америку не поїдем і я підпалю своє кохання» (Семенко, 2023, с. 100).

П'єро як культурний герой закоханий в Коломбіню, що не відповідає йому взаємністю. Так і кохана ліричного героя його ігнорує, через що він починає демонстративно погрожувати: «я підпалю своє кохання», «я підпалю свою душу», «розруйную свої сади» (Семенко, 2023, с. 100). Але ці погрози не реальні, а емоційні, театральні, самодеструктивні, хоч і досить тривожні. Це яскравий драматичний жест ображеного закоханого, який хоче привернути увагу.

Елементи самоприниження, але водночас і граничної відвертості представлено у творі «П'єро задається»: «Я вам даю мої кавалки – душі ілюстрації. В мені – лязг і гудки, білі акації» (Семенко, 2023, с. 166). Ліричний герой пропонує читачам кавалки (діалект. «шматочки», часто зі зниженою конотацією) своєї душі – тобто частини власних переживань і думок, які стають матеріалом для творчості. Поет показує, що його вірші – це відображення внутрішнього світу, його «ілюстрації душі», де можуть бути як приємне, так і непоказне: «У мене 1000 метрів зневаги / і, знайте, безліч крил!» (Семенко, 2023, с. 166). Це нагадує стан П'єро, що виступає перед публікою,

але водночас переживає глибокі особисті почуття, які мусить перетворити на мистецтво.

Отже, Семенко не просто запозичив європейську маску, а наповнив її урбаністичним трагікомізмом і футуристичною енергією. П'єро став для нього ідеальним медіумом, який дозволяє поєднати щиру сповідь із театральним жестом, руйнуючи старі канони заради створення універсального методу організації культури.

ЛІТЕРАТУРА

Анікієнко, Л. (2012). Модифікації образу П'єро у світовому й українському мистецтві та їх відображення в українській версифікації “*Pierrot lunaire*” Гартлебена – Шенберга (оглядовий нарис та художній переклад текстів). *Студії мистецтвознавчі*, 87–107.

Івашина, О. (2023). Марія Матіос у мегатексті: проблема моделювання психосвіту. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, (205), 64–69. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-205-9>

Ільницький, О. (2003). *Український футуризм (1914-1930)*. Львів. Літопис.

Ковалів, Ю. (2019). Михайль Семенко. *Слово і Час*. 65–70

Коломієць, Р. (2019). *Михайль Семенко*. Фоліо.

Райбедюк, Г. (2024). Архетипні виміри зла в романі Марії Матіос «Черевички Божої Матері». *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, (210), 256–264. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-210-37>

Севастьянов, В. (2025). Епатаж у житті та творчості Михайля Семенка: футуристичний бунт доби модернізму. *Збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції «Слово в сучасній науковій парадигмі:*

свроінтеграційний контекст»(27 листопада 2025 р.). Кропивницький, 2025. 79–84.

Семенко, М. (2023). *Арії трьох П'єро*. Фоліо.

Norman, A. (2021). *Miming Modernity: Representations of Pierrot in Fin-de-Siècle France*.

Буряк О. Ф.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології та журналістики
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна)*

ФУНКЦІЇ ФОЛЬКЛОРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ДРАМАХ МАРКА КРОПИВНИЦЬКОГО

Драматургія М. Кропивницького – оригінальний феномен, що відображає тенденції розвитку української культури ХІХ століття. Марко Кропивницький разом із іншими подвижниками – Іваном Карпенко-Карим, Панасом Саксаганським, Михайлом Старицьким – активно працював на утвердження національної ідеї, усвідомлюючи важливу роль у цьому процесі українського театру, здатного ефективно впливати на реципієнта.

Герої творів М. Кропивницького – яскраве втілення українського народного характеру, осягаючи який письменник акцентує на потужному потенціалі українців стати високорозвиненою нацією.

Для художнього увиразнення українського національного характеру драматург творчо використовує надбання українського фольклору. Зокрема, за

спостереженням І. Крип'якевича, мова творів М. Кропивницького «іскриться від народних приповідок та прислів'їв» [Крип'якевич, 2002, с. 381].

У фольклорних традиціях митець варіює сюжетну схему – драматичне кохання героїв, котрі належать до різних соціальних станів (Олеся і Влас («Олеся»), Оксана і Борис («Доки сонце зійде, роса очі виїсть»)).

У драмі «Олеся» використано генетично споріднений із фольклорним паралелізмом художній прийом проектування на природу почуттів головної героїні: *«І день сьогодні, мов на злість, який невеселий, ніби зовсім осінній: пташки в саду не щебечуть, лист на дереві поблід, і травиця не красується і пахоців не розпуска... де ще та зима, а навкруги неначе почина все дрімати»* [Кропивницький, 1971, с. 334].

Розгортаючи у своїх творах анекдотичний сюжет інтермедій, письменник презентує героїв, у яких легко впізнати традиційних, схематичних дійових осіб із українського народного театру. У п'єсі «Пошились у дурні» обіграно гумористично забарвлену образну паралель: мірошник Максим Кукса, його донька Оришка, наймит Антон – коваль Степан Дранко, його донька Горпина, наймит Василь. Сам автор прагне наголосити на спорідненості з інтермедійною традицією, визначаючи жанр твору як «Шутка-оперетка в 3 діях».

Поліфункціональну роль у творах Кропивницького виконує українська народна пісня, органічно увиразнюючи риси національного характеру.

Пісня в устах героя може вибудовувати сюжетну перспективу як в реальності, так і в уяві, що засвідчує особливу чутливість, вразливість персонажа.

Уведена в контекст драми українська лірична пісня найчастіше відтворює стан, настрій, переживання героїв, нюансуючи й поетизуючи їх.

Через ліричну пісню! «За тучами, за хмарами...» Маруся («Дай серцеві волю, заведе у неволю») ділиться своїми переживаннями, викликаними

нерозділеним коханням: *«За тучами, за хмарами / Сонечко не сходить; / За лихими ворогами / Мій милий не ходить. / Ой ви, тучі, ви, грізнії, / Розійдіться різно! / Прийди, милий, чорнобривий, / Хоч не рано – пізно!»* [Кропивницький, 1971, с. 47–48]

Фольклорний твір озвучує потаємні думки й бажання героя: у піснях Власа («Олеся») виражено щире, глибоке почуття до дівчини, недоступної через соціальні перешкоди [Кропивницький, 1971, с. 300, 334]). Гармонійно поєднуються із піснею «Шумлять верби в кінці греблі...» роздуми Олени («Глитай, або ж Павук») про її зраду коханому [Кропивницький, 1971, с. 207–208]: жінка проектує на себе типову ситуацію розлуки з коханим, відображену в пісні, й болісно переживає свою віддаленість від ідеалу вірності. А щоб відтворити кульмінацію розвитку почуття, коли любов переростає у ненависть, драматург експлуатує фольклорні жанрові формули голосіння та замовляння. Обманута Олена, перебуваючи в напівбожевільному стані, стані афекту, зичить своєму милому: *«Боже, покарай Андрія, пошли на нього невимовне лихо, щоб не мав він ні хвилини супокою, ні жодної хвилиноньки світлої!.. Окрути серце його гадиною шипучою, щоб тила з нього кров по рісочці, доки й віку його!.. Оповий його спокій чорною хмарою, влий в його душу вогню пекельного, щоб тліла вона не стлівала, щоб горіла і кипіла смолою смрадною... (Падає на лавку)»* [Кропивницький, 1971, с. 206]. Втрата коханого сприймається жінкою надзвичайно гостро, як загибель, а зрада – як смертельний, непростий гріх.

Несподівано, оригінально використовуються драматургом жартівливі українські народні пісні. Їхні фрагменти в поєднанні з уривчастим емоційно наснаженим мовленням Олени експлікують психічний злам жінки, зміст фольклорних творів контрастує із ситуацією – переживання своєї зради коханому й допомагає відтворити неадекватність поведінки героїні: *«Де моє дороге намисто? Де мої персні? До Андрія поїду, наряжусь, як пава, як краля,*

і в вічі йому заребочусь. (Показує рукою). Дивись, дивись, як його коханка-полюбовниця на мене боязко дивиться. Чого ти на мене так визвірилась? Візьми його, голубко, собі, я тільки за тим і приїхала, щоб поглузувати та насміятися над вами обома!.. (Затуляється за Йосипа).

Осьдечки мій чоловік!.. (Пританцьовує).

Я за нього затулюсь, затулюсь

Та й нікого не боюсь, не боюсь!..

Прощайте, залишайтеся здоровеньки та не згадуйте нас лихом!.. Ха-ха-ха!» [Кропивницький, 1971, с. 219].

Жартівлива пісня може приховувати справжні переживання персонажа, виконуючи роль своєрідної маски, зручної і герою, і його оточенню, як, наприклад, пісня-нісенітниця «Ходить гарбуз по городу...» [Кропивницький, 1971, с. 62], скомбінована з інших творів, і жартівлива пісня «Ой їхав я поза током...» [Кропивницький, 1971, с. 65–66], що виконує Іван («Дай серцеві волю, заведе у неволю»), намагаючись, з одного боку, приховати власне сум'яття, хвилювання, адже він зважився піти в рекрути замість свого одруженого друга, а з іншого, – зняти етичний момент вияву вдячності Одарки й Семена, сімейне щастя яких він рятує.

Жартівлива пісня увиразнює характер, «оживлює» образи, надаючи їм неповторного колориту, акцентуючи оптимізм, веселу вдачу героїв (Іван («Дай серцеві волю, заведе у неволю»)) [Кропивницький, 1971, с. 27, 41, 92], Пріська «По ревізії» [Кропивницький, 1971, с. 246]).

У «шутці-оперетці» «Пошились у дурні» пісенні партії героїв поєднують вище перелічені функції із сюжетотворчою: експресивні пісенні діалоги закоханих Василя і Горпини [Кропивницький, 1971, с. 102–103], Антона й Оришки [Кропивницький, 1971, с. 82–83] розвивають сюжет, водночас посилюючи ліричну тональність твору.

Весільна пісня, яку співають дівчата на заручинах Одарки («Дай серцеві волю, заведе у неволю»), демонструє красу українського обряду й водночас відтворює нюанси тривожно-радісних, тужливо-обнадійливих мрій-сподівань нареченої: *«Та нема гірш нікому, / Як тій сиротині, / Ніхто не пригорне / При лихій годині. (двічі) / Та не пригорне батько, / Не пригорне мати, / Тільки той пригорне, / Що думає взяти...»* [Кропивницький, 1971, с. 54].

Естетично довершена українська народна пісня різко контрастує зі зразками кітчевого, так званого «городського» фольклору, – це «перли» городянського шевця Гордія («Доки сонце зійде, роса очі виїсть»):

«Вдруг іду я тротуваром, / Сидять красотки на крильце, / Точно вийшли січас із больниці, / Нету краски на лице...Они його манять» [Кропивницький, 1971, с. 137], писаря Севастяна Скубка («По ревізії»): *«Во саду лі, в огороді, / Во саду лі, в огороді / Пташечки поють. (двічі) / Ой там наші родителі, / Ой там наші приятелі / Горілочку п'ють. (двічі)»* [Кропивницький, 1971, с. 244].

Через контраст, який виникає при зіставленні народних шедеврів і словесного суржикового сурогату утверджується ідея самодостатності й високої розвиненості, зрілості української культури.

Український фольклор у його жанровому розмаїтті: ліричні і жартівливі пісні, прислів'я і приказки, замовляння й голосіння, народна драма – невичерпний арсенал образів, мотивів, сюжетів, словесних формул, художніх засобів та прийомів, які творчо використовує автор із метою увиразнення українського народного характеру в контексті утвердження національної ідеї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Крип'якевич, І. (Ред.). (2002). *Історія української культури*. Либідь.
- Кропивницький, М. (1971). *Вибрані твори*. Дніпро.

Вечірко О.Л.

кандидат філологічних наук, доцент

доцент кафедри германських мов,

зарубіжної літератури та методик викладання

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

(Кропивницький, Україна)

КОНФЛІКТ ОСОБИСТОСТІ Й СУСПІЛЬСТВА У СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОМУ РОМАНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

XIX століття – це час колосальних змін у світі: промисловий переворот, урбанізація, формування нових соціальних прошарків. З огляду на такий характер змін, роман став головним жанром цього періоду у літературі оскільки його масштабна форма могла вмістити складну панораму нової дійсності, він став лабораторією для вивчення соціальних конфліктів та інструментом психологічного аналізу людини, яка шукає своє місце в динамічному капіталістичному світі.

Роман – епічний жанровий різновид, місткий за обсягом, складний за будовою прозовий (рідше віршований) епічний твір, у якому широко охоплені життєві події, глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів. Головними структурними елементами Р. є розповідь та творений нею уявний світ у просторі й часі, населений персонажами, наповнений подіями, укладеними в сюжет (Гром'як, 2007, с.592). Жанр роману має багато різновидів: психологічний, соціально-побутовий, соціально-психологічний, філософський.

У XIX столітті в літературі реалістичного напрямку великого поширення соціально-психологічний роман. В рамках реалістичної естетики ключовою

для такого роману є проблема взаємовпливу людини й середовища, а також впливу конкретної соціально-історичної ситуації на формування характеру героя, отже, провідною жанровою ознакою соціально-психологічного роману є поєднання соціального аналізу з поглибленим психологічним зображенням внутрішнього світу героя. Важливо, що соціальне середовище у межах цього жанру виступає не тлом, а активним чинником, що визначає світогляд, поведінку та моральний вибір персонажа.

Основоположником жанру реалістичного соціально-психологічного роману у Франції вважається Фредерік Стендаль, центральною у його творчості є тема становлення молодого людини, де процес її духовного зростання нерозривно пов'язаний із гострим конфліктом обдарованої особистості з цинічним та обмеженим суспільством. Сюжет його роману «Червоне і чорне» складає п'ять років із життя Жюльєна Сореля – молодого людини низького соціального походження, одержимого марнославним наміром зайняти гідне місце у суспільстві, що відображає трагедію цілого покоління французької молоді XIX століття, яка, натхненна прикладом Наполеона, опинилася в лещатах жорсткої соціальної ієрархії. Стендаль акцентує увагу на кар'єрі молодого героя, на його потребі пристосуватися до буденності тогочасного суспільства, а тому інструментом для здійснення своїх честолюбних намагань Жюльєн Сорель обирає лицемірство. Сюжет роману відтворює послідовні етапи становлення героя, ключовим із яких є вибір шляху до підкорення соціальних вершин.

Хронотоп твору сконцентровано у трьох локаціях: провінційний Вер'єр, Безансонська семінарія та Париж, на кожному з яких конфлікт особистості й суспільства набуває нової форми. Вер'єр – це зіткнення плебейства і вигоди, принципів у будь який спосіб одержувати дохід, де Жульєн, обдарований і гордий син теслі, відчуває огиду до свого стану. Семінарія – місце, де мають виховувати «лікарів душ» нації, але, на жаль, там панує зиск, донос і фанатизм,

і така кар'єрна перспектива не робить молоду людини щасливою і самодостатньою. І, нарешті Париж – простір, де конфлікт героя із соціумом досягає апогею. Навіть, здобувши манери та статусність, Жульєн залишається для столичної аристократії лише «плебеєм-бунтарем». Цей внутрішній нездоланий конфлікт між щирою природою героя та цивілізацією приводить його до трагічного фіналу і стає причиною його неминучої загибелі. Незадовго до смерті, перебуваючи у в'язниці, герой не хапається за можливість порятунку, адже він цілком досяжний через покаяння, але замість монологу каяття на суді він проголошує обвинувальну промову на адресу сучасного йому суспільств: «Я не маю честі належати до вашої касти, панове, в моїй особі перед вами селянин, що повстав проти низькості свого стану . . . Проте, хоча б я й менше завинив, я бачу тут людей, які, не задумуючись над тим, що молодість моя заслуговує співчуття, захочуть покарати в моїй особі і раз назавжди зламати тих юнаків незнатного походження, пригнічених бідністю, яким пощастило здобути добру освіту, внаслідок чого вони насмілились проникнути в середовище, яке на мові чванливих багатіїв зветься вищим світом» ... (Стендаль, 1977, с.459)

Героїня роману Г.Флобера «Пані Боварі» далека від помислів про кар'єру, вона позбавлена життєвої активності Жюльєна, окрім того вона скута рамками гендерної ролі, визначеної суспільством XIX століття, але середовище значно вплинуло на формування її характеру, її внутрішній конфлікт зумовлений задушливою атмосферою французької провінції. Містечка Тост та Йонвіль стали для героїні символами інтелектуального застою, де замість високих прагнень панували дріб'язкові плітки та міщанський прагматизм. Не випадково роман має підзаголовок «Провінційні звичаї», акцентуючи увагу на тому, що трагедія Емми — це не лише її особиста провина, а й результат тиску середовища, яке поглиблювало духовну деградацію людини.

Фатальну роль у її долі відіграло й середовище, у якому зростала героїня, – монастирський пансіон, що сформував у ній піднесено-романтичні, відірвані від реальності уявлення про світ. Захоплення книжками письменників-романтиків і незнання справжнього життя породили в її свідомості хибні очікування та ілюзії. Недарма героїню часто порівнюють із Дон Кіхотом: так само, як і він, вона сприймає дійсність крізь призму вигаданих ідеалів. Але автор ставить свою героїню в особливу позицію: вона належить до міщанського світу, будучи дружиною провінційного лікаря, живе звичайним життям у невеликому містечку, дотримується соціальних норм свого середовища, і водночас протистоїть йому, Емма не здатна задовольнитися буденністю, але й не має сили чи можливості вийти за межі свого становища. Її протистояння з дійсністю виявляється у зрадах, марнотратстві, постійному невдоволенні та втечі від реальності. «Варто зважити на те, що естетика Флобера складається під впливом глибоко фаталістичного погляду на людину. Він переконаний, що особистої свободи не існує, і людина у всіх своїх проявах обумовлена сукупністю об'єктивних закономірностей, дій яких вона навіть не усвідомлює. На розуміння об'єктивного змісту життя, керованого не людською волею, а безособовим об'єктивним законом і націлена художня творчість французького митця» (Вечірко, 2025, с.110).

Отже, у соціально-психологічному романі XIX століття особистість часто вступає в нерівну боротьбу з суспільством. І Жульєн Сорель, і Емма Боварі, кожен у свій спосіб, прагнуть вийти за межі свого середовища, але соціальні обмеження та власні ілюзії призводять їх до поразки. Автори підкреслюють, що конфлікт є неминучим, оскільки прагматичне суспільство XIX століття знищує будь-яку індивідуальність, яка керується пристрастю або амбіціями.

Сьогодні, на жаль, конфлікт особистості й суспільства, описаний Стендалем та Флобером, не лише не зник, а й набув нових психологічних форм,

адже проблема невідповідності реальності нашим очікуванням залишається центральною для сучасної людини.

ЛІТЕРАТУРА

Вечірко, О. (2025) Тема «втрачених ілюзій» у французькій літературі 19 століття. *Збірник тез XIX Міжнародної науково-практичної конференції «Мови і світ: дослідження та викладання»*, 108-111.

Гром'як, Р. (Уклад.). (2007). *Літературознавчий словник-довідник*. Академія.

Стендаль, Ф. (1977). *Червоне і чорне*. (Є.Старинкевич, Пер.). Дніпро. (Оригінал опубліковано 1830 р.)

Dolhusheva O.V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Germanic Languages,
World Literature and Teaching Methodology
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
(Kropyvnytskyi, Ukraine)*

POLYCRITICAL TENDENCIES IN LITERARY ANALYSIS

The contemporary interpretative paradigm of fiction demonstrates an interest in polycritical study. Examining a literary work from diverse literary, linguistic, philosophical, aesthetic, and methodological perspectives enables a reader to achieve a holistic, multifaceted, and profound interpretation of the text. In the course of such

dissection, there emerges a “new” work each time provoking further investigation on the part of a reader and a researcher (Barthes, 1996, p. 5).

The principle of multiple readings is especially vital for EFL and philology students. During their professional development, they are to acquire the skills of interpreting text by applying several interpretational perspectives. Therefore, it is appropriate to provide an overview of a few reading strategies useful for the enhancement of literary and mediative competencies.

Before introducing a reading strategy approach to literary text mediation and analysis, students are invited to speculate on the questions concerning the subjective vs objective nature of interpretation, the limitations of interpretation and its being vs not being erroneous. The course of the discussion resulting in the ideas that interpretation is a subjective, non-final, and inherently infallible activity fuels the concept of interpretative pluralism.

In this paper we would like to focus on three reading strategies that stand out from present-day literary critical approaches – onomatology, imagology, and literary violencology.

Onomatology is a branch of study having a name as the main subject of academic research. Although, as O. Horenko notes, there is no distinct scholarly school that would prioritize the ontological and epistemological aspects of the proper name as well as the principles of its functioning in a text, or its semantic, psychological, structural, and symbolic connotations, this area appears highly promising due to the complex nature of the category of the name (Горенко, 2006, с. 88).

For the interpreter, it is important to recognize that a name performs not only a nominative function; it also capable of acquiring the features of an artistic trope (image) and becoming a core element in the integrated aesthetic and ideological structure of a literary work. In particular, O. Horenko argues that interpretive analysis may draw on the ideas of R. Barthes (the proper name as the “king of signifiers,” rich

in social and symbolic connotations), M. Foucault (the proper name performs functions beyond mere designation), P. Ricoeur (the proper name as a means of affirming identity and selfhood), J. Derrida and C. Lévi-Strauss (the name as a coordinate within a system of relations in the so-called “field of play,” where everything can function as both signifier and signified), and I. Hassan (the name as an example of the antinomy between sign and phenomenon, subjective and objective, reflecting the play of the One and the Many, that is, the essential unity of existence and its perception as multiplicity, its inner sameness and apparent difference) (Горенко, 2006, с. 89-90; Хассан, 1999, с. 109).

O. Horenko’s application of this methodological approach illustrates the reading strategy in action. In the analysis of James Fenimore Cooper’s *Leatherstocking Tales*, onomatology reveals:

- civilizational differences – the name “Natty” (Nathaniel/Nature) embodies the indigenous tradition of naming based on character traits and deeds (for example, *Deerslayer*, *Pathfinder*);
- character links – names like “*Hurry Harry*”, “*Harry Scurry*” act as a bridge between physical appearance and temperament;
- Biblical antithesis – Christian names (*Judith*, *Esther*) often break from their precedents, highlighting a lack of civilizational dialogue (Горенко, 2006, с. 101-104).

Another approach to literary text interpretation is *imagology* that studies the ways particular authors or the literature of one nation constructs the image of another ethnos or people. According to D. Nalyvaiko, its subject is the literary images of other countries and foreigners that emerge within a specific national or regional consciousness and find its artistic manifestations in literary works (Наливайко, 2006, с. 91-95).

In the area of literary research, H. Dyserynk resorts to the term of ethnic images (or the so-called mirages) as a poetic detail used with the purpose of

presenting the entire nation, since it constructs ethnic identity of the depicted characters, scenery or historical past by attributing such features that may be treated as typical for the whole country or nation (Dyserynk, 2003).

Imagology is one of the central issues with comparative literary studies that mainly deals with:

- ethno-images – details are used to represent an entire nation (landscapes, historical past, “typical” traits);
- self-image vs. hetero-image – the dichotomy of *Self/Other* often reflects stereotypes or myths rather than reality and can be positive, negative, comic, or symbolic;
- models presented by patterns of perception, including how one people perceives another, allowing researchers to identify the origin of prejudices and stable stereotypes.

In our view, a substantial attempt at imagological research is demonstrated by S. Pryhodiyy in his interpretation of Willa Cather’s novel *My Ántonia* (Пригодій, 2010, с. 19-42). The scholar conducts his study within the framework of the cultural and historical roots of Ukrainian immigration and the American perception of the “crime/punishment” dichotomy. He also pays considerable attention to mythological-archetypal and psychoanalytic manifestations of the image of Ukraine in Cather’s work. Among these, the most prominent are the concept of Ukrainian “Antaeism” (a deep connection to the land), the archetypal connotations of the horse and the wolf, and fighting as a signal of a powerful breakthrough of the unconscious into human life, as well as the Dionysian elements of the Ukrainian soul coexisting with religiosity and Christianity. Additionally, S. Pryhodiyy focuses on the analysis of such imagememes as the Ukrainian house, the stereotypical image of the cow, and the symbolism of the melon and the apple (Пригодій, 2010, с. 30–35).

Finally, literary violencology – the study of the origins and types of violence as presented in fiction – emerged in the mid-20th century. Though most drama and

prose are built on conflict (a form of violence), traditional criticism often overlooks this. The degree and types of violence in literary works vary. Researchers distinguish between playful violence, reactive (defensive) violence, revenge-driven violence, compensatory violence, etc. For the literary scholar, however, the primary interest lies in the motives that prompt a character to resort to any form of force.

S. Pryhodiyy applies the theoretical considerations in a violence-oriented interpretation of the novel *O Pioneers!* by Willa Cather. The critic thoroughly examines both the conscious and subconscious causes behind the protagonist Frank's murder of his wife and identifies a range of underlying motives. In particular, Frank's pathological narcissistic nature encounters resistance; Maria's multifaceted character – marked by extraversion, a desire for pleasure, independence, and sexuality – conflicts with his inner disposition. This interpretation is combined with the scrutiny of archetypal, mythological, and psychoanalytic motives, as well as color symbolism, thereby uncovering textual meanings that remain hidden to the uninformed reader.

Certainly, the range of contemporary reading strategies is not limited to those outlined above. At present, literary studies are increasingly engaging with ontopsychoanalysis, oneirocriticism, ecocriticism and other approaches to the interpretation of literary texts the focus on which will prompt further research perspectives.

REFERENCES

Горенко, О.П. (2006). Ономатологія. Пригодій, С.М., Горенко, О.П. *Американський романтизм: полікритика*. К.: Либідь, 87-106.

Наливайко, Д.С. (2006). Теорія літератури й компаративістика К.: Вид.дім «Києво-Могилянська академія».

Пригодій, С.М. (2010). Фронтирний неоромантизм у літературі США. Різночитання. К.: КНУ імені Тараса Шевченка, вид-во Європ. ун-ту.

Хассан, І. (1999). Культура постмодернізму. *Вікно в світ*, 5(8), 99-111.

Barthes, R. (1996). *S/Z*. NY.: Hill and Wang, a division of Farrar, Straus and Giroux.

Dyserynk, H. (2003). Imagology and the Problem of Ethnic Identity. *Intercultural Studies: Scholarly Review of the IAIS*, 1. URL: <http://www.intercultural-studies.org/ICS1/Dyserinck.shtml> (last accessed: 17.03.2026)

Вашека Т. О.

*аспірант кафедри української філології та журналістики
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна)*

*Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор **Фока М. В.**
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна)*

ПРОБЛЕМИ ХУДОЖНЬОЇ ПРИРОДИ ПІДТЕКСТУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Проблема художньої природи підтексту належить до кола фундаментальних питань сучасного літературознавства, оскільки стосується механізмів формування імпліцитного змісту в структурі художнього тексту. Підтекст не є другорядним або факультативним елементом твору; він становить один із важливих рівнів його смислової організації. Через підтекст реалізується багатовимірність художнього мислення, що передбачає взаємодію експліцитного та імпліцитного планів висловлювання.

У літературознавчій традиції проблема прихованого змісту осмислювалася ще в працях О. Потебні, який наголошував на внутрішній формі слова як джерелі багатшаровості значення (Потебня, 2021). Учений підкреслював, що художній образ не вичерпується прямою номінацією, а відкриває можливості для смислового розгортання в процесі сприйняття. Відтак підтекст можна розглядати як реалізацію потенціалу внутрішньої форми, що актуалізується в конкретному контексті.

Важливим є питання, як підтекст утворюється в тексті. Його формування зумовлене системною організацією художнього твору: композиційними зсувами, паузами, інтонаційними розривами, символічними деталями, підтекстовими діалогами.

Поняття психологічного підтексту пов'язане з відтворенням внутрішнього світу персонажа через непрямі художні засоби. Ідеться про ситуації, коли емоційний стан героя не називається прямо, але виявляється через поведінкові реакції, мовчання, деталі пейзажу або предметного оточення. І. Франко, аналізуючи специфіку поетичної творчості, звертав увагу на «приховані імпульси» художнього слова, які впливають на читача поза межами прямого висловлювання (Франко, 1951). Таким чином, психологічний підтекст є формою художньої економії, що дозволяє досягати глибини без надмірної декларативності.

Окремої уваги заслуговує художня деталь як носій підтекстового змісту. У структурі твору вона виконує функцію смислового згущення. За визначенням А. Ткаченка, художня деталь концентрує в собі образну енергію тексту, виступаючи своєрідним «вузлом значень» (Ткаченко, 1998). Через деталь автор може окреслити психологічний стан, соціальний контекст або екзистенційну ситуацію персонажа без прямого коментаря. Саме в такій здатності до семантичного ущільнення й полягає її підтекстова природа.

Проблематика підтексту особливо виразно простежується в українській новелістиці кінця XIX – початку XX ст., зокрема у творчості Василя Стефаника. Його художній стиль вирізняється лаконізмом, емоційною напругою та внутрішньою драматичністю. У новелі «Камінний хрест» підтекст формується через систему символічних деталей і психологічно насичених пауз. Камінний хрест постає не лише як реалістичний елемент сюжету, а як знак трагічного розриву з рідною землею, символ духовної втрати. Зовнішня стриманість персонажів контрастує з глибиною їх внутрішнього болю, що й створює напружений психологічний підтекст (Жулинський, 1987).

У новелі «Новина» підтекст набуває особливої сили через мінімалізацію мовлення героя. Його мовчання стає формою вираження крайнього внутрішнього зламу. Скупість реплік і уривчастість діалогу підсилюють відчуття трагізму. У цьому випадку підтекст виникає як результат зіставлення факту та емоційного тла, яке не проговорюється, але відчувається. Зауважимо, що саме така стратегія художньої економії забезпечує творам В. Стефаника виняткову емоційну концентрацію.

У ширшому теоретичному вимірі підтекст пов'язаний із проблемою інтерпретації. Д. Наливайко наголошував на багатошаровості художнього твору, яка відкривається в процесі його прочитання (Наливайко, 2006). Підтекст у цьому контексті є динамічним явищем: він актуалізується залежно від культурного досвіду читача та історичного часу. Отже, художня природа підтексту передбачає не лише авторський задум, а й активну співтворчість реципієнта.

Таким чином, підтекст слід розглядати як органічний елемент поезики твору, що забезпечує його смислову глибину й емоційну багатовимірність. Він утворюється через систему художніх засобів – деталь, паузу, інтонацію, композиційний зсув, символ. Підтекст стає ключовим чинником художньої виразності та естетичної сили твору.

ЛІТЕРАТУРА

Жулинський, М. (1987). Роздуми над українською прозою 60–80-х років. *Рад. літературознавство*, 11, 18–28.

Наливайко, Д. (2006). *Теорія літератури й компаративістика*. Вид. дім «Києво-Могилянська академія».

Потебня, О. (2021). Думка і мова: [фрагменти]. В *Джерела національної ідентичності: хрестоматія з укр. мови та культури* (с. 120–133).

Стефаник, В. С. (2010). *Українська Література. Колекція. Камінний хрест*. Вид. дім «Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України».

Стефаник, В. С. (1946). *Вибрані новели*. Вид-во «Заграва».

Ткаченко, А. (1998). *Мистецтво слова: Вступ до літературознавства*. Київський університет.

Франко, І. (1981). Із секретів поетичної творчості. В *Зібрання творів: у 50 т. Т. 31* (с. 45–119). Наукова думка.

Голуб В. А.

аспірант кафедри української філології та журналістики

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

(Кропивницький, Україна)

*Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор **Фока М. В.***

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

(Кропивницький, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНА ГЛИБИНА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ: РОЛЬ ПІДТЕКСТУ

Проблема підтексту художнього твору – актуальна наукова проблема, що показують наукові розвідки як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Цей феномен аналізували у контексті різних методологій. У парадигмі рецептивної естетики імпліцитність розглядали В. Ізер, Р. Г. Яусс, Р. Інґарден. Досягненнями стали їхні теорії імпліцитного читача, горизонту очікування та механізмів актуалізації художніх смислів. Семіотики (Р. Барт, У. Еко) та герменевтики (П. Рікер) розробили інструментарій декодування прихованих смислів, розробили теорію художньої деталі як форми вираження психологічного підтексту зокрема. У полі вітчизняного літературознавства вагомими внесками в розробку теорії підтексту художнього твору зробили В. Фащенко, В. Агеєва, Т. Гундорова, Ю. Ковалів, Г. Клочек, В. Марко, Д. Наливайко, М. Фока та ін.

Особливий напрямок у вивченні підтексту – це способи і форми передачі психологічної напруги героїв твору, коди, деталі та знаки, які формують специфічну читацьку позицію та реакцію на відтворене письменником. Ідеться

про психологічну глибину тексту, яка формується не лише через пряме зображення внутрішніх станів персонажів (опис емоцій, роздумів чи переживань), а передусім через структуру прихованих смислів, які виникають у взаємодії експліцитного та імпліцитного рівнів тексту. У художній прозі часто існує смислова напруга між тим, що сказано безпосередньо, і тим, що лише натякається, замовчується або подається через символічні чи поведінкові маркери.

На рівні підтексту справжні мотиви поведінки персонажа не називаються прямо, а реконструюються через систему деталей, пауз, суперечностей у мовленні, символічних образів, композиційних прогалин. Саме тому психологічна складність персонажа постає як ефект інтерпретації, а не як сума прямих характеристик. У межах феноменологічної теорії літератури Р. Інгарден підкреслював, що художній твір має схематичну структуру з «місцями невизначеності» (Інгарден, 2024). Ці прогалини змушують читача активно реконструювати приховані аспекти зображеного світу, зокрема психологічні мотиви персонажів.

Психологічна глибина художнього тексту є результатом структурної взаємодії кількох рівнів смислу: експліцитного, імпліцитного, рецептивного. Г. Клочек зазначає, що системність компонентів художнього твору (Клочек, 2007, с. 30–31) – це основний генератор смислів, вираження підтексту. Дослідник вирізняє композиційні, сюжетні, мовні елементи, які формують специфічні «підсистеми» художнього твору. Їхня узгодженість і формує підтекст твору, який реконструюється читачем.

Підтекст як ключовий механізм психологізації тексту відтворює психічну реальність, яка є фрагментарною і часто суперечливою. Адже людська психіка рідко об'єктивується прямо, частіше такі відрухи зчитуються через паузи, обмовки, повтори, символи, мікродії, інтонації, художні деталі (портретні, просторові, речові тощо).

Психологічна напруга локалізується у творі насамперед у мікроструктурах мовлення. Наприклад, динаміку внутрішнього прозріння життєвої катастрофи героїні поеми «Катерина» Т. Шевченко передає в кульмінаційному моменті через зміну звертань, які вона використовує: «любий мій Іване, серце моє коханеє», «мій голубе», «Іване», «мій батечку», «мій братику». Автор показує, як героїня переживає радість від зустрічі, віру в щирю любов і порятунок від тяжкої долі, розчарування, самоприниження, актуалізацію ролі матері (просить не про кохання, а про соціальний захист – «батечку», «братику»).

Психологічна напруга у художньому діалозі часто виникає тоді, коли **персонажі говорять не те, що насправді думають або відчують**. Репліки в такому випадку виконують не лише інформативну, а й захисну або маскувальну функцію: персонаж уникає прямої відповіді, змінює тему, говорить натяками або взагалі мовчить. Саме ця невідповідність між наміром і висловлюванням створює підтекст. Наприклад, в оповіданні І. Франка «Сойчине крило» лист Марії – це прихований діалог між героями. Марія не говорить прямо про свою провину, сором і страх перед зустріччю з коханим, але її слова постійно містять натяки, виправдання і спроби пояснити себе.

Психологічна глибина часто формується через стратегію замовчування. Автор навмисно не називає причини певного вчинку, не коментує внутрішній стан героя або подає подію фрагментарно. Унаслідок цього в тексті виникають смислові «прогалини», тобто ділянки невизначеності, які читач змушений заповнювати самостійно, спираючись на власний життєвий досвід, психологічну інтуїцію та культурні знання. Такий спосіб організації наративу створює ефект психологічної достовірності: поведінка персонажів виглядає складною і неоднозначною, як у реальному житті, де мотиви людських дій часто залишаються не до кінця усвідомленими. Особливо продуктивною така техніка є в психологічній прозі, де внутрішній світ героя передається не

прямими поясненнями, а через фрагментарність оповіді, уривчасті спостереження, символічні деталі. Наприклад, у новелі Гр. Тютюнника «Три зозулі з поклоном» Михайло не відповідає на закоханий погляд Марфи, а відводить очі до колиски сина. Це демонстрація етичних меж, через які герой переступити не може.

Один із найпродуктивніших засобів вираження підтексту – це художня деталь. Вона є тригером пам'яті та емоцій, конденсує та передає переживання, родить видимим витіснене, передає травматичний досвід у непрямій формі.

Особлива організація часу оповіді, пов'язана з роботою пам'яті, також є способом створення психологічної глибини. У психологічній прозі минуле рідко постає як об'єктивно відтворений ланцюг подій. Натомість воно повертається у вигляді фрагментів пам'яті, спогадів, повторюваних образів або мотивів, які постійно втручаються в теперішній момент. Саме ця особливість наративної структури створює підтекст: пережите колись продовжує впливати на свідомість персонажа, але не завжди усвідомлюється ним самим.

У таких випадках художній час організований не лінійно, а асоціативно. Минуле в художньому тексті постає не як фактологічна інформація, а як афект, тобто як переживання, що знову і знову актуалізується у свідомості героя. Такі прийоми часто використовуються для зображення психологічної травми або внутрішнього конфлікту. Наприклад, у повісті Гр. Тютюнника «Климко» герой, подорожуючи степом під час війни, постійно згадує дядька Кирила, домівку, довоєнне життя. Ці спогади виникають у найважчі моменти і виконують психологічну функцію: вони підтримують героя. Таким чином пам'ять формує підтекст: за зовнішньою подієвістю дороги прихована травма сирітства і війни.

Отже, аналіз теоретичних підходів і художніх прикладів дає підстави стверджувати, що підтекст є одним із ключових механізмів формування психологічної глибини художнього твору. Вона оприявнюється через систему

непрямих художніх сигналів: пауз, замовчувань, суперечностей у мовленні, символічних образів, композиційних прогалів, художніх деталей та особливостей наративної організації часу. Саме через ці елементи тексту виникає смислова напруга між сказаним і несказаним, що спонукає читача до активної інтерпретації та реконструкції внутрішніх мотивів героїв. Ефективними засобами вираження підтексту виступають художня деталь і символ, здатні концентрувати емоційний досвід персонажа, а також особлива організація художнього часу, пов'язана з механізмами пам'яті.

Підтекст постає важливим структурним і смислотворчим компонентом художнього твору. Саме через систему прихованих смислів, які розгортаються у взаємодії тексту і читача, література здатна відтворювати складність людської психіки, її суперечливість і глибинні внутрішні процеси.

ЛІТЕРАТУРА

Iser, W. (1978). *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*. Johns Hopkins University Press.

Еко, У. (2004). *Lector in fabula. Роль читача, або Інтерпретаційне співробітництво у текстах наративу*. Літопис.

Інгарден, Р. (2024). *Літературно-художній твір*. Літопис.

Клочек, Г. Д. (2007). *Енергія художнього слова: зб. статей*. РВВ КДПУ ім. В. Винниченка.

Рікер, П. *Що таке текст? Пояснення і розуміння*. Режим доступу: [https://shron1.chtyvo.org.ua/Riceur Paul/Scho take tekst Poiasnennia i rozuminia.pdf](https://shron1.chtyvo.org.ua/Riceur%20Paul/Scho%20take%20tekst%20Poiasnennia%20i%20rozuminia.pdf)

Фащенко, В. (2005). *У глибинах людського буття: літ. студії*. Маяк.

Фока, М. В. (2019). *Поетика підтексту в літературно-художніх системах Сходу і Заходу: дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.05*. Київ.

Яусс, Г.-Р. (2001). Історія літератури як провокація літературознавства. В *Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* (С. 382–402). Літопис.

Козарь Д.В.

аспірант кафедри зарубіжної літератури

та методик викладання

Науковий керівник: д. філол. наук, проф. Фока М.В.

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

(Кропивницький, Україна)

ПОНЯТТЯ СТИЛЬОВОЇ МОДИФІКАЦІЇ В КОТЕКСТІ ІНТЕРМЕДІАЛЬНИХ СТУДІЙ

Модернізм формується в умовах «кризи мови», коли традиційне слово втрачає здатність адекватно репрезентувати складність внутрішнього світу людини та хаотичність епохи. У зв'язку з цим письменники відмовляються від лінійної оповідної моделі та звертаються до пошуків нових способів художнього вираження, зокрема через запозичення принципів інших мистецтв. Як зазначено в дослідженні В.Вольфа, мова прагне «вилікуватися», імітуючи музику або кіномонтаж, що робить її «більш сугестивною та об'ємною» (Вольф, 1999). У цьому контексті стильова модифікація постає як свідомий художній експеримент, а не як відхилення від норми.

Важливим методологічним підґрунтям осмислення цього явища є інтермедіальність, яка розглядає літературу як відкриту систему, що взаємодіє з іншими видами мистецтва. За визначенням В. Просалової, інтермедіальний підхід є «способом висвітлення художньою літературою інших видів

мистецтва... і водночас методологією порівняльного аналізу художнього твору і культури загалом» (Просалова, 2013). Введення елементів інших мистецтв змінює сам принцип художньої взаємодії та «призводить до появи нових смислів», що дає підстави трактувати стиль як результат міжмедійного перекодування.

У працях В. Вольфа стильова модифікація інтерпретується через категорію музикалізації. Дослідник розглядає літературний текст як такий, що може наслідувати архітектоніку музичного твору — фугу, сонатну форму, контрапункт. Ці принципи формують ефект багатоголосся та одночасності, що дозволяє тексту вийти за межі лінійної оповіді. В. Вольф вводить поняття «implicit imitation» (Вольф, 1999), тобто неявної імітації, коли текст переймає логіку музичного розвитку. Крім того, він акцентує на феномені «word music», коли фонологічні елементи (ритм, алітерація) домінують над семантикою, створюючи ефект звучання тексту.

Ключовим у концепції В. Вольфа є розмежування «telling» і «showing» (Вольф, 1999). У першому випадку текст лише тематизує інше мистецтво, у другому — наслідує його структуру, перетворюючи музику на принцип організації тексту. Саме в межах «showing» відбувається справжня стильова модифікація, коли текст функціонує за законами іншого медіа. Відповідно, дослідник виокремлює експліцитну (тематизація) та імпліцитну (формальна імітація) інтермедіальну референцію. Перша змінює емоційно-лексичний рівень тексту, друга — трансформує саму структуру художнього мислення.

Інший підхід пропонує Л. Елестрьом, який пов'язує стильову модифікацію з перекодуванням модальностей. На його думку, стиль змінюється тоді, коли література намагається відтворити спосіб функціонування іншого медіа (Елестрьом, 2010). Наприклад, орієнтація на живопис призводить до посилення візуальності та просторовості тексту, а сенсорна модальність забезпечує ефект присутності через апеляцію до органів

чуття . Таким чином, стиль постає як спосіб організації досвіду сприйняття, а не лише як сукупність мовних засобів.

Спільною для підходів В. Вольфа і Л. Елестрьома є ідея трансмедіації — процесу, за якого зміст або естетична логіка переходять з одного медіа до іншого. У цьому випадку стильова модифікація є не зовнішньою зміною, а глибинною трансформацією художнього мислення. Як зазначено в дослідженні, текст «не просто копіює “чужі” прийоми, він трансформує власні синтаксичні та ритмічні структури» (Елестрьом, 2010), що особливо характерно для модерністської літератури.

Під впливом інтермедіальності модерністський текст набуває фрагментарності, монтажності та багаторівневості. Він відмовляється від лінійної логіки й організовується за принципом зіткнення різнорідних елементів, що імітують кіномонтаж або площину живопису. У результаті формується новий тип стилю — дисонансний, колажний, спрямований не на відтворення реальності, а на її інтерпретацію.

Таким чином, стильова модифікація постає як закономірний етап розвитку літературного стилю, що зберігає зв'язок із традицією, але водночас відкриває нові можливості художнього вираження. Вона є формою адаптації художньої мови до змін медіального середовища, у якому слово прагне «стати чимось більшим» — звучати як музика або функціонувати як візуальний образ. Отже, стиль у межах інтермедіальних студій постає як динамічна медіальна стратегія, що формується у процесі взаємодії різних художніх кодів.

ЛІТЕРАТУРА

Elleström L. The Modalities of Media: A Model for Understanding Intermedial Relations // Media Borders, Multimodality and Intermediality / ed. by L. Elleström. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010. P. 11–48.
https://doi.org/10.1057/9780230275201_2

Wolf W. The Musicalization of Fiction: A Study in the Theory and History of Intermediality. Amsterdam; Atlanta: Rodopi, 1999. 272 p.

Мочернюк Н. Українська література 20-30-х років ХХ століття у взаємодії з образотворчим мистецтвом: інтермедіальний дискурс. Дис. на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук, К. 2019. 421 с.

Просалова В. Інтермедіальність як явище мистецтва і метод аналізу // Філологічні семінари. – 2013. – Вип. 16. – С. 46-53

Оцабрик О.Ю.

аспірант кафедри української філології та журналістики

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

м. Кропивницький, Україна

ФУНКЦІЯ ПЕЙЗАЖУ В ПОРТРЕТУВАННІ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА

Лаконічна проза Григора Тютюнника належить до тих художніх явищ, у яких за зовнішньою простотою прихована винятково тонка система взаємодії образотворчих засобів. Одним із «секретів» її естетичної сили є така організація художньої деталі, за якої жоден елемент тексту не існує ізольовано. Портрет, мова персонажа, жест, інтер'єр, пейзаж, ритм оповіді — усе в новелах

письменника підпорядковане єдиному завданню: в мінімальному словесному обсязі передати складний внутрішній стан героя. У наданих матеріалах портрет осмислюється як важливий засіб характеротворення, а серед чинників, що підсилюють його змістовність, прямо названо й пейзаж. Це дає підстави розглядати природу в новелістиці Григора Тютюнника не як нейтральне тло, а як активний елемент художньої системи, що бере участь у змалюванні персонажа. Особливо виразно така функція пейзажу виявляється у новелі «Зав'язь». Уже сама назва твору є багатозначною: вона позначає і конкретну природну ознаку весни, і метафорично натякає на зародження почуття, на початкову фазу духовного та тілесного зближення двох юних істот. У цьому творі пейзаж не супроводжує подію, а виростає в один із найважливіших способів її художнього розкриття. Саме тому мета нашого аналізу полягає в тому, щоб простежити, яким чином пейзажні деталі в «Зав'язі» допомагають формувати портретні характеристики Миколки й Соні, психологізують їхні стани, посилюють ліричну тональність оповіді та виводять побутову ситуацію першого побачення у сферу узагальненого художнього смислу. Початок новели вже окреслює принципово важливу особливість твору: герой постає не в абстрактному просторі, а в конкретному вечоровому світі, де кожна подробиця загострює його душевний стан. У хаті «споночіло», шибки «посиніли, мов на грозу», під полом біліє картопля, що «в землю проситься». Ці деталі ще не є власне пейзажем у вузькому значенні, але вони вже створюють атмосферу переходу, пороговості, очікування змін. Юнак збирається на побачення, і світ ніби відгукується на цю внутрішню перемену: завершився один стан його життя, починається інший. Далі цей внутрішній поріг підтримує й розгорнутий зовнішній простір: «надворі пахне молодим осокорячим листям», із грядок тягне теплом, садок «одцвівся», земля вкрита білими пелюстками, а десь далеко тремтить червона заграва. Тут надзвичайно важливим є те, що герой не просто йде до дівчини — він входить у світ,

насичений запахами, кольорами, рухом, несталістю світла. Пейзажна картина передає не стільки об'єктивний стан природи, скільки суб'єктивно загострене сприйняття юнака, його хвилювання, чуттєве збудження, напружене передчуття близькості. Саме в цьому пункті пейзаж починає працювати як передпортретний засіб: він готує читача до появи Соні, задає спосіб її бачення. Коли герой здалеку бачить «маленьку білу постать» на обніжку, то це ще не повний портрет Соні, а радше її поява в зоровому полі закоханого. Але показово, що ця перша характеристика виникає лише після ретельно підготовленого пейзажного тла. Біла постать на тлі весняного присмерку, саду, червоної заграви і провалля сприймається не просто як фізична зовнішність дівчини, а як осередок світла, чистоти, очікування. Інакше кажучи, пейзаж тут не лише обрамлює портрет — він робить його можливим, надає йому емоційної перспективи. Дівчина з'являється немовби в живому природному кадрі, і саме тому її образ від початку набуває ліричної піднесеності. При цьому Тютюнник не вдається до традиційного розлогого опису зовнішності. Він обмежується мінімальними портретними штрихами, які спалахують у русі, дотику, погляді. Але ці штрихи діють так сильно саме тому, що вбудовані в пейзажну тканину твору. Важливу роль у новелі відіграє світлотінь. Червона заграда то «присяде до самої землі», то «шугає вгору», і від цього простір то глухне, то раптово висвітлюється. Така пульсація світла має не лише мальовничу, а й психологічну функцію. Вона відбиває несталість внутрішнього стану героя: сміливість змінюється розгубленням, порив — страхом, захоплення — ніяковістю. Особливо виразно це видно в епізоді, коли в проваллі знову «сягнула заграда» і героєві стають добре видні Сончині очі. Саме тут Тютюнник подає одну з найтонших портретних деталей твору: «Вони якісь дивні: наче й злякані трохи, й сміються». Ця характеристика надзвичайно містка. З одного боку, очі передають суперечливість душевного стану самої дівчини — поєднання сорому, довіри, гри, хвилювання. З другого — вони

стають можливими для читача лише завдяки пейзажному світлу, завдяки тій самій заграві, яка на мить висвітлює провалля. Отже, природне явище тут буквально включене в механізм портретування: воно не просто освітлює обличчя персонажа, а відкриває його психологічний зміст. Соня в «Зав'язі» взагалі портретується не через опис статичних рис, а через рухому взаємодію тіла й природного простору. Вона «трошки злягає» на руку хлопця «теплыми пружкими грудьми», потім закидає голову, сміється, сердиться, відвертається, стає навшпиньки, нахиляє його голову до себе. Перед нами не завершений живописний портрет, а жива тілесно-психологічна присутність. Однак і ця пластика постійно підсилюється пейзажем: слизькість у проваллі, крига, червоне світло, холод весняної ночі, запах осокорів, білий опалий цвіт, зеленкуваті крапельки зав'язі. Через ці природні деталі Сончин образ набуває особливої рельєфності. Вона не відокремлена від весни, а ніби сама є її частиною: мінлива, свіжа, норовиста, чуттєва. Саме це дає підстави говорити, що в новелі пейзаж виконує не лише психологізуючу, а й характеротворчу функцію. Він допомагає розкрити Соню як героїню не словами-оцінками, а через органічне входження в живий ритм природи. Не менш важливою є роль пейзажу в портретуванні самого оповідача. Миколка теж не отримує розгорнутого зовнішнього опису. Ми знаємо, що він «нову сорочку нап'яв», «кібчика на голові прислинив», що його голос зривається, ноги терпнуть, шия «дубіє», а потім він ледве йде на зомлілих ногах. Усе це — фрагменти портретування через поведінку, жести, тілесні реакції. Але вони постійно підсилюються природним середовищем. Коли герой іде крізь садок, де пелюстки котяться за машиною аж до мосту, а десь у степу горить солома, його внутрішній стан стає більш об'ємним: ми бачимо не просто хлопця перед побаченням, а молоду людину в момент граничного душевного розкриття назустріч світу. Весняна ніч ніби розширює його самого: недарма він, побачивши Соню, відчуває, що «ширшає в плечах, твердішає в ході». Ця

тілесна зміна психологічно вмотивована закоханістю, але її пробуджує саме простір природи, що діє як середовище ініціації. Пейзаж тут бере участь у формуванні чоловічого самовідчуття героя, а отже — і в його портретуванні. Дуже показовим є фінальний епізод, де пейзаж виходить на рівень символу. Коли обоє йдуть до лавочки, у степу «ще дужче розжеврїлось», на зораних грядках червоно виблискують скиби, у борознах біліє опалий цвіт, а в гіллі миготять дрібні прозеленуваті крапельки — «то зав'язь». Соня дивиться на них і каже: «От якби мені отаке намисто, зроду б не знімала». У цьому місці відбувається надзвичайно тонке перетворення пейзажної деталі на портретну. Зав'язь, яка є ознакою весни й майбутнього плоду, співвідноситься з дівочою мрією про намисто, тобто з прикрасою, що належить до сфери жіночої вроди. Інакше кажучи, природа тут сама пропонує форму для непрямого портретування героїні. Соня мислить себе через природний образ, а читач починає бачити її красу не лише у фізичних рисах, а в її душевній відкритості до світу, у здатності естетично пережити найменшу деталь довкілля. Це вже не просто пейзаж, а спосіб оприявлення її внутрішньої сутності. Саме тому далі, коли вона стає навшпиньки, долонями нахиляє голову хлопця і він бачить її «сухі вимогливі очі», ця портретна деталь сприймається вже на тлі щойно озвученої символіки зав'язі. У ній поєдналися тендітність і рішучість, дівочість і прихована владність любовного почуття. Показово, що у фіналі пейзаж не зникає, а продовжує супроводжувати героїв навіть після кульмінаційного моменту їхньої близькості. Вони сидять «на лавочці між осоками», не розплітаючи обіймів, повз них мчать ранні машини, а розходяться вони далеко за північ, несучи на губах «солодку пекучу спрагу». Тут пейзаж уже не стільки описує зовнішній світ, скільки фіксує новий стан самих персонажів. Осоки, ніч, дорога, машини, пізня година — все це увиразнює зміну їхнього духовного і тілесного досвіду. У межах новели природа пройшла разом із героями весь шлях: від передчуття — до зустрічі, від хвилювання — до поцілунку, від

розгубленості — до внутрішнього повноліття. Саме тому назва «Зав'язь» виявляється глибоко вмотивованою не тільки сюжетно, а й поетикально. Зав'язується не лише любовний зв'язок, а й новий тип бачення персонажів, у якому пейзаж і портрет фактично зливаються.

В новелі «Зав'язь» пейзаж виконує багатофункціональну роль у системі портретування. По-перше, він створює емоційно-психологічну перспективу, в якій персонажі стають видимими для читача. По-друге, природні деталі безпосередньо беруть участь у виявленні портретних рис, насамперед очей, жестів, пластики руху, тілесних реакцій. По-третє, пейзаж у творі має символічний вимір: весна, цвіт, заграва, зав'язь переводять індивідуальну подію в площину узагальненого смислу — народження почуття, духовного дозрівання, входження в повноту життя. Нарешті, саме завдяки взаємодії пейзажного й портретного начал Тютюнник досягає враження надзвичайної художньої цілісності: його персонажі не виписані зовні, а немов виростають із живого середовища, в якому все — запах, світло, колір, холод, цвіт, ніч — говорить мовою їхнього серця. У цьому й полягає одна з найтонших ознак індивідуального стилю письменника.

ЛІТЕРАТУРА

Гром`як, Р. Т., Ковалів, Ю. І., Теремко, В. І. (2007). *Літературознавчий словник-довідник*. Академія.

Івашина, О. О. (2023). Психологізм у творчості Марії Матіос: теоретичні та прикладні аспекти. *Закарпатські філологічні студії*. Т. 1, вип. 29, 269–274

Клочек, Г. Д. (2020). *Синергія літературного твору*. Дніпро. Середняк Т. К.

Михида, С. П. (2012). *Психопоетика українського модерну: Проблема реконструкції особистості письменника*. Поліграф–Терція.

Оцабрик, О. Ю. (2024) Маркери психологічного в портретах персонажів прози Григора Тютюнника (на матеріалі новели «Зав'язь»). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 209, 264–269.

Тютюнник, Г. (2000). *Вибрані твори: Оповідання, повісті*. Січ.

Фащенко, В. В. (2005). *У глибинах людського буття: літературознавчі студії*. Маяк.

Наукове видання

**Матеріали XX Міжнародної
науково-практичної конференції**

**«МОВИ І СВІТ:
ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ»**

ЗБІРНИК ТЕЗ

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Вечірко О. Л. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методик викладання;

Кирилюк О. Л. – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української філології та журналістики;

Верезубенко М. М. – кандидат філологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики.

СВІДОЦТВО ПРО ВНЕСЕННЯ СУБ'ЄКТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ
ДО ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ВИДАВЦІВ,
ВИГОТІВНИКІВ І РОЗПОВСЮДЖУВАЧІВ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ
Серія ДК № 1537 від 22.10.2003 р.

Підп. до друку 10.04.2026 р. Формат 60×84^{1/16}.
Ум. др. арк. 6,86. Зам. № 10112.

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧИЙ ВІДДІЛ
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
25006, Кропивницький, вул. Шевченка, 1
Тел.: (0522) 24-59-84.
Факс.: (0522) 24-85-44.
E-Mail: mails@cuspu.edu.ua